

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ

ΒΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΕΤΟΙ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ

ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Π α ρ ᾶ

ΤΩΝ Κ. Κ. ΦΑΙΠΠΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ, Γ. ΒΕΛΛΙΟΥ, Π. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Δ. Ρ. ΒΑΣΚΑΝΟΥ

Σ. ΔΕΒΑΛΙΕΩΣ, ΚΑΙ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ.

Τ Ο Μ Ο Σ Β.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Γ'. ΤΟΥ Α'. ΕΤΟΥΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1840.

ΚΟΝΙΑΝΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΜ. ΑΝΤΩΝΑΔΟΥ.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ

ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΚΛΙΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

1.

Κόρινθος.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς Πελοποννήσου, ἀπέναντι τῆς στερεᾶς, μεταξὺ δύο κόλπων, κεῖται ὁ τάφος τῆς ἀρχαίας Κορίνθου, τῆς ἀφνειοῦ, τῆς χρυσοστεφάνου, ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης δώματος, πλουσιοτάτης διὰ τοῦ ἐμπορίου, λαμπρᾶς διὰ πολυτέλειαν καὶ κομψότητα, κραταιᾶς μητρὸς πολλῶν καὶ ἀνθηρῶν ἀποικιῶν, περιφήμου διὰ τὰ ναυπηγεία της, εὐαρέστου διὰ τὰ θέληγτραῖτων ἡδονῶν της. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐβύθιζε τὸ βλέμμα εἰς τὰ κύκλω πελάγη, τὰ ὅποια ἐναγκαλιζόμενα τὴν Πελοπόννησον συνήρχοντο ἐκατέρωθεν φέροντα εἰς τοὺς πόδας τῆς ἀμφιθαλασσίου πόλεως τὰ προϊόντα τῆς Ἑσπερίας, καὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν, τῆς Τύρου καὶ Φοινίκης, Καρχηδόνας καὶ τοῦ Λιβάνου, Ἰωνίας καὶ Περσίας, ἐναποταμιευόμενα εἰς τὸ γενικὸν τοῦτο ἐμπόριον ὅπου ἐφοίτων οἱ ξένοι παντὸς μεσογείου ἔθνος, Ὁ ἴσθμὸς ἦτον ἡ καρδία, εἰς ἣν συνέρρεον ὡς ἀρτηριαὶ καὶ φλέβες ὄλαι αἱ τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης συγκοινωνίαι τῆς ἐμπορικῆς κυκλοφορίας της. Ἀλλ' ἡ Ῥώμη τὴν

ἐφθόνησε θανασίμως, ὡς ἐφθόνησε τὴν Καρχηδόνα καὶ τὰς Συρακούσας. Ἡ Ἑλλάς εἶχε παρακμάσει, ὅταν ἡ φιλόδοξος δημοκρατία ἔσπευδε παντὶ σθένει νὰ καταστρέψῃ πᾶσαν ξένην θαλασσοκρατίαν. Ὅθεν ἡ Κόρινθος κατεστράφη διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας· οἱ πολῖται αὐτῆς ἐπωλήθησαν ὡς αἰχμάλωτοι, ἀνάστατος ἐγένετο ἡ βασιλὶς τοῦ ἐμπορίου, καὶ ἡ πυριφλεγῆς τέφρα τῆς ἔρβρευσε εἰς τὸν κόλπον τῆς ὁμωνύμου θαλάσσης. Ἀφηρέθησαν αὐτῆς τὰ πάντα καὶ ἐλευθερία, καὶ κράτος καὶ ἐμπόριον, καὶ τὰ πλούτη, καὶ οἱ περικλεεῖς ἀγῶνες, καὶ αἱ ἡδοναὶ, καὶ τὰ κομψὰ μνημεῖα, καὶ οἱ βιομήχανοι κάτοικοί τῆς, τὰ πάντα· δὲν ἔμεινε ἄλλο ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων, εἰμὴ ἡ βουνώδης κορυφή τῆς καὶ αἱ δύο θάλασσαί.

„ Many a vanished year and age
 And tempest' s breath, and battle' s rage,
 Have sweep' t o'er Corinth; yet she stands,
 A fortress formed by Freedom' s hands.
 The whirlwind' s wrath, the earthquake' s shock,
 Have left nntouched her hoary rock,
 The keystone of a land which still,
 Though fallen, looks proudly on that hill.

[Byron the Siege of Corinth.]

(Ἐνιαυτοὶ πολλοὶ καὶ αἰῶνες, καὶ θυέλλων πνοαὶ, καὶ ὁ ὄλεθρος τοῦ πολέμου ἐπὶ τῆς Κορίνθου διήλθον· ἀλλ' εἰσέτι ἴσταται αὕτη τεῖχος ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας τὰς χεῖρας ἐγερθέν. Τῶν ἀνέμων ἡ ὄργη, καὶ τῶν σεισμῶν οἱ κλονισμοὶ ἀνέπαφον ἄφησαν τὸν ἀρχαῖον τῆς βράχον προπύλαιον μιᾶς γῆς, ἣτις, καίτοι πεσοῦσα ῥίπτει ὑπερηφάνως τὸ βλέμμα εἰς τὸν λόφον ἐκεῖνον.)

Προφήται οἱ ποιηταὶ· καὶ ἡ φιλελεύθερος ὠδὴ τοῦ ἐνδόξου καὶ μουσοτραφοῦς τῆς Ἑλλάδος ἀγωνιστοῦ ἐπαλήθευσε μετ' ὀλίγον, ὅτε ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ φρουρίου τούτου ἡ πρώτη κυβέρνησις τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος ἐνεκαθιδρύθη. Μένουσιν ὅμως εἰσέτι ἔρημοι καὶ ἀδιάπλευ-

σται αἱ δύο θάλασσαι, ὑπὸ ἐλαφρῶν τρεχαντηρίων μόνων διαπερόμεναι. Ἄλλ' ἡ εὐνομία ἡ εἰρήνη καὶ ἡ πρόοδος τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου δὲν θέλουν λείψει νὰ ἀποδώσωσι εἰς αὐτὰς τὰ ἐξαιρετικά των προσόντα.

Ἀπὸ ταύτην τὴν πόλιν ἄρχομαι τῆς ἐπόψεως τῶν Ἑλληνικῶν κλιμάτων. Δὲν ἠξεύρω ἐὰν ἡ μέθοδος τὴν ὁποῖαν ἀκολουθῶ διὰ τοιαύτην περιγραφὴν εἶναι ἡ καταλληλοτέρα. Ναὶ μὲν εἰκὼν, καθ' ὃν τρόπον διαπραγματεύομαι τὸ ἀντικείμενον, δὲν παρουσιάζεται ὡς πανόραμα, ἀλλ' ἀναλύεται εἰς τὰ στοιχεῖα ὅσα συνθέτουσι τὸ κλίμα. Ἀπαιτεῖται ὅμως κάλαμος ἀμίμητος διὰ νὰ ζωγραφίσῃ τὰς σκηνογραφίας τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ τὰ ὀλίγα ταῦτα, ὡς ἀπλαῖ παρατηρήσεις καὶ προτιθέμεναι μᾶλλον ἐπιστημονικὸν ἢ φιλολογικὸν σκοπὸν, ἐκτίθενται ἐνταῦθα ὡς ἔγινα, εἰς τρόπον τὸν μᾶλλον ἀρμόζοντα πρὸς συλλογὴν καὶ ἐπιδιόρθωσιν αὐτῶν, ὑπαγόμεναι εἰς τύσας κεφαλαιώδεις κατηγορίας ἀναφορικῶς εἰς τὸν τόπον, τὸν ἀέρα, τὰ ὕδατα, τὰς κράσεις καὶ ἐφεξῆς.

Τοπογραφία. Ὅριζων. — “ Ποσειδῶνος Προπύλαια. „ (Πίνδαρ.) “ Πύλη Πελοποννήσου. „ Διὰ τῶν ἐπιθέτων τούτων χαρακτηρίζεται καλλιστα ἡ θέσις τῆς Κορίνθου. Ἀπὸ τῆς ἄκρας τῆς γῆνιου γεφύρας, δι' ἧς ζευγνύεται μὲ τὴν στερεὰν ἢ χερσύννησος, τοποθετημένη οὕσα ἡ πόλις προπύλαιον δύο θαλασσῶν, ὅπου τὰ ἐπίνεια αὐτῆς ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων διίστανται, ἐπίσης σχεδὸν ἀπέχουσα ἐκατέρωθεν ἀπὸ τὰς κλίμακας τῶν ἑλληνικῶν λιμένων, ἐχρησίμεινε πρὸς διαμετακόμισιν τῶν ξένων προϊόντων “ καὶ ῥα δι' ὧς ἐποίει τὰς ἐκατέρωθεν ἀμοιβάς τῶν φορτίων πρὸς ἀλλήλους τοῖς τοσοῦτον ἀφειστώσιν (ἐπινείοις) ” (α). “ Ἐκεῖτο δὲ ἔκπαλαι, ὅπου καὶ σήμερον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀκροκαρίνθου, ἐντελῶς κατ' ἄρκτον αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν ἐκτεινομένη “ . . . καλεῖται δὲ Ἀκροκόρινθος, οὗ τὸ μὲν πρὸς ἄρκτον

(α) Στράβων βιβλ. ἡ.

„ μέρος ἐστὶ τὸ μάλιζα ὄρθιον, ὑφ' ᾧ κεῖται
 „ ἡ πόλις ἐπὶ τραπεζώδους ἐπιπέδου χωρίου
 „ πρὸς αὐτῇ τῇ ῥίζῃ τοῦ Ἀκροκορίνθου, (α).
 Ἦτον κτισμένη ἐπὶ ἐνὸς ὑψώματος κατωφεροῦς παρὰ τῆς
 ὑπωρείας σχηματιζομένου, λήγοντος δὲ ἀποτόμως ἀπέναντι
 τοῦ βορρᾶ καθ' ὄλον του τὸ μῆκος ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς
 δυσμᾶς. Τὸ ἐκτεταμένον τοῦτο ὀρόπεδον κάτω ἀπὸ τὴν
 ῥίζαν τοῦ Ἀκροκορίνθου πρὸς τὴν πεδιάδα φερόμενον, δὲν
 εἶναι ὀμαλόν, ἀλλὰ παρουσιάζει ἀπὸ διάστημα εἰς διάστημα
 παραλλήλους πρὸς τὴν ἄρκτον κοπὰς τοῦ βράχου, ἔργον
 ὄχι μόνον τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς φαίνε-
 ται, ἀπὸ τὰς λείας τομᾶς, ὅπου ὑπάρχουσιν εἰσέτι σή-
 μερον χαραγμένα τὰ κοιλώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων προσηρ-
 μόζοντο πιθανῶς αἱ διαπήξεις διαφόρων οἰκοδομῶν. Ἐ-
 σχάτη ἀπότομος ἀποκοπὴ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ βρά-
 χου, εἰς τὴν ὁποίαν τελευτᾷ ἡ ὑπώρεια, ἐσχηματίσθη πα-
 ρὰ τῆς φύσεως. Ὑποκάτω τοῦ ὀροπέδου τούτου εὕρσκε-
 ται ἡ πεδιάς, ἡ κοίλη τῶν ἀρχαίων, ἐκτεινομένη μέχρι
 τοῦ αἰγιαλοῦ τὴν τοπογραφικὴν ταύτην διάθεσιν εὐστοχώ-
 τατα οἱ Ἕλληνες περιέγραψαν διὰ δύο μόνων λέξεων·

“ Κόρινθος ὄφρυά τε καὶ κοιλαίνεται. „
 ἔνομάζοντες ὄφρυν τὴν ἀπότομον τῆς ὑπωρείας λήξιν.

Τὸ σχῆμα τῆς πόλεως ἦτο τραπεζοειδές. Ἡ μία τῆς
 γωνία προσερείδετο εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον, αἱ δὲ δύο αὐτῆς
 πλευραὶ ἐξετεινοντο ἢ μὲν πρὸς Α. ἢ δὲ πρὸς Δ. καὶ ἡ
 μακροτέρα ἀντικρίζουσα τὸν κόλπον πρὸς βορρᾶν ἐπεδεί-
 κνυε τὰ κομψὰ τοῦ Λεχαίου Προϋλαία. Τοιοῦτοτρόπως
 ἡ πόλις συνεκεντροῦτο πρὸς ἄρκτον, καὶ τοῦτο, ὡς θέ-
 λομεν ἰδεῖ, μετὰ λόγου πολλῆς προσοχῆς ἀξίου. Διὰ
 τὴν ἐκλογὴν τῶν τόπων ὡς πρὸς τὴν οἰκοδόμησιν, τὴν
 ὑγείαν, τὴν ὀπτικὴν ἁρμονίαν, οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἀμί-
 μητοι. Πρὶν ὅμως ἐξηγηθῆ ἡ αἰτία τῆς ἐκθέσεως ταύ-
 τῆς τῆς Κορίνθου, σημειῶ ἐνταῦθα τὴν ὁποίαν ἔκαμα

(α) Σγράβων βιβλίον ἡ.

παρατήρησιν ἐφ' ὅσων ἑλληνίδων πόλεων ἐπεσκέφθην ὑπὸ ἀκροπόλει ἢ φυσικὰ φρούρια ἐκτεθειμένων. Ὅλα αὐταὶ ἐκτίζοντο πρὸς Βορρᾶν τῶν ἀκροπόλεων, ἔναι ὀλίγον τι πρὸς τὴν ἀνατολὴν ἢ τὴν δύσιν κλίνουσαι, ἀλλὰ πάντοτε τὸ πλάτος αὐτῶν ἦτον ἀπέναντι τῆς ἄρκτου. Οὕτως ἔχουσιν αἱ Ἀθῆναι ὡς πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, ἢ Κόρινθος πρὸς τὸν Ἀκροκόρινθον, τὸ Ἄργος πρὸς τὴν Λάρισσαν ΒΔ, ἢ Ναυπλία πρὸς τὴν Ἀκροναυπλίαν καὶ τὸ Παλαμήδιον, ἢ Σικυῶν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς, αἱ Πάτραι πρὸς τὸ φρούριον ΒΔ. ὁμοίως διάκεινται αἱ Θήβαι πρὸς τὴν Καδμείαν, καὶ τολμῶ νὰ συμπεράνω τὸ αὐτὸ, ἐὰν ὄχι δι' ὅλας τὰς ἑλληνίδας πόλεις, τουλάχισον διὰ τὰς ἀσυγκρίτως λόγῳ περισσοτέρας. Περιέργον εἶναι νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ αἰτία ἀφ' ἧς ὀρμώμενοι οἱ Ἕλληνας προετίμων τὴν ἔκθεσιν ταύτην. Δὲν ἤλκυεν αὐτοὺς τῆς θαλάσσης ἢ πλησιάσις, διότι ἐὰν τοιαύτη ἐξήγησις ἐφαρμόζεται εἰς τὴν Κόρινθον καὶ εἰς τὰς Πάτρας, δὲν ἀληθεύει διὰ τὰς Ἀθῆνας, αἱ ὁποῖαι ἀπ' ἐναντίας κτιζόμεναι πρὸς μεσημβρίαν ἐγγύτεραι ἤθελον εἶναι τῆς Μουνυχίας καὶ τοῦ Φαληρέως ἀρχαίου τοῦ ἄστεος λιμένος πρὶν ὃ Θεμιστοκλῆς δώσῃ τόσῃν ἐπισημότητα εἰς τὸν Πειραιᾶ· ἀφ' ἐτέρου εἶναι γνωστὸν, ὅτι αἱ πλείσται, σχεδὸν ἅπασαι, τῶν παραλίῳν Ἑλληνικῶν πόλεων, δὲν ἔκειντο ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ, ἀλλ' ἀπέιχον αὐτοῦ στάδιᾳ τινα διὰ τειχῶν μετὰ τῶν ἐπινειῶν συνδεόμεναι. Νομίζω δὲ, ὅτι ἐγγένει ἢ πρὸς ἄρκτον θέσις εἶναι πρὸς τὴν ὑγίαν λυσιτελεστέρα, καὶ τοῦτο θέλω ἀποδείξει κατὰ τὸ παρὸν διὰ τὴν Κόρινθον.

Ἡ ἀπόστασις τῆς Κορίνθου ἀπὸ τὸν Ἰσημερινὸν πλησιάζει σχεδὸν τὴν τοῦ Πειραιῶς 37, 53, 37 (Πειραιῶς 37, 55, 42). Ἡ δὲ ἀπόστασις αὐτῆς ἀπὸ τὸν Μεσημβρινὸν τῶν Παρισίων εἶναι 20, 31, 50. Ἀλλὰ καίτοι ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ταυτίζεται σχεδὸν ὡς πρὸς τὸ πλάτος μετὰ τὴν Κόρινθον, τὰ κλίματα αὐτῶν κατὰ πολλὰ διαφέρουσι.

Ὁ ὀρίζων τῆς Κορίνθου περιστέλλεται ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς ὡς τόξον κύκλου ὀριζόμενος ΝΔ, ἀπὸ τὰ ὄρ

τῆς Σολευγίας, Ν Δ. ἀπὸ τὰ τῆς Σικυωνίας, εἰς τὸ μέσον δὲ τῶν δύο τούτων ὄρεινῶν ἀλύσσεων ἀνυψοῦται ὁ ἀπότομος, πετρώδης καὶ ξηρὸς Ἀκροκόρινθος, οὐτινος τὸ κρημνώδες, τὸ ἄχαρι σχῆμα καὶ τὸ φαιὸν χρῶμα καταπιέζουσι τὴν ὄρασιν τοῦ θαλάσσιου. Ἡ πρόοψις αὕτη τῆς ξηρᾶς φαίνεται πολλῶ μᾶλλον περιορισμένη διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος ἐπικρατοῦσαν ὁμίχλην· εἰς δὲ τὸν περιβλέποντα τὸν κόλπον δὲν παρουσιάζεται θέα τερπνὴ ὅσον ἤθελέ τις φαντασθῆ· τὸ πλατὺ πλευρὸν τοῦ Κιθαιρώνος καὶ τὰ ταπεινὰ ὄρη τοῦ Γερανίου καὶ τῆς Οἰνός, ὡς παραπέτασμα ἐγγύτατον ἐπιπροσθοῦσι τὴν ὀπτικὴν πρὸς τὸν ὀρίζαντα ἀκτίνα, ὥστε ἄλλο μέρος ὅπου νὰ πλανῶται μακρὰν ἐλεύθερον τὸ βλέμμα δὲν μένει, εἰμὴ τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ κόλπου, ἐφ' οὗ ἐξελίττονται αἱ γλαυκόχροαι κερυφαὶ τοῦ Ἐλικῶνος καὶ τοῦ Παργασσοῦ, ἐντὸς τοῦ αἰθέρος βαθμηδὸν ἀεροειδεῖς ἀποβαίνουσαι· ἢ πρόοψις τοῦ κόλπου ἐντεῦθεν εἶναι πολλὰ στενὴ· ὅθεν, εἴαν δὲν λαύθανομαι, ἢ εἰς τὴν ψυχὴν ἐντύπωσις τοῦ ὀρίζοντος τῆς Κορίνθου δὲν εἶναι τερπνὴ, φαιδρὰ, χαρίεσσα, ἀλλ' ἔχει τὸ ἀγροικὸν καὶ μελαγχολικὸν καὶ πένθιμον, θεωρουμένον ὡς παρουσιάζεται εἰς τὴν γυμνότητα αὐτοῦ. Ἡ ὠραιότερα τοῦ κόλπου θέα δὲν ἐποπτεύεται ἐντεῦθεν· εἰς τὴν παραλίαν τῆς Σικυωνίας δύο ἢ τρεῖς ἕρας μόνον τῆς Κορίνθου ἀπέχουσαν ἢ σκηνὴ διαφέρει, ἢ μᾶλλον, ἢ αὕτη οὐσα παρουσιάζεται ὑπ' ἄλλην ἔποψιν. Διότι περιθεᾶται τις τὴν ὁμαλὴν καὶ ἐκτεταμένην πεδιάδα τῆς Σικυῶνος, ἐστρωμένην μὲ ἀνθηρὰν φυτῶν καὶ χλόην ἀεννάως ἐπὶ τοῦ Ἀσωποῦ τὰ νάματα ἰσχυρομένην· οἱ ταπεινοὶ λόφοι τῆς Σικυωνίας καὶ Πελλήνης περιπέφουσι τὴν πεδιάδα· κατ' ἀνατολὰς ἀντικρίζονται οἱ βράχοι τῆς Κορίνθου εἰς ὄλον τὸ πλάτος των, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἰσίων ἀνυψοῦται ὁ Ἀκροκόρινθος, φινόμενος ἐντεῦθεν ὡς τὸ κεντρικὸν μέτωπον μιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς οἰκοδομῆς, τῆς ὁποίας τὰς πτέρυγας παρουσιάζουσιν οἱ εἰς τὰ πλάγια λόφοι. Στρεφομένου δὲ κύκλῳ τοῦ βλέμματος, μετὰ τὸ χάσμα τοῦ Ἰσθμοῦ, φαίνεται ὁ Κιθαιρῶν

ὄχι πλησίος καὶ ἀποκόπτων τὴν ὄρασιν, ἀλλὰ μακρόθεν, ἀφῆνων ὄρατὸν μέρος τοῦ κόλπου τῆς Λεβαδίας· κατὰ πρόσωπον ἐποπτεύεται ὁ Ἑλικὸν καὶ ὁ Παρνασσὸς ἀνυψούμενοι ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κόλπου, ὅστις ὀριζόμενος ἀριστερόθεν ἀπὸ τὸ τόξον τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον λήγει εἰς τὴν ἄκραν τοῦ Δημητιοῦ, ὁμοιάζει γαληνιαῖαν λίμνην· ὁ θόλος τοῦ οὐρανοῦ εἶναι πλέον ἐκτεταμένος, αἱ αὔραι δροσερότεραι. Ἴσως τότε ῥάδιον ἐννοεῖ τις τὰς ἀπὸ τὴν χαρίεσσαν καὶ φαιδρὰν ταύτην ἑαρινὴν φύσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Σικυωνίων ἐντυπώσεις, διὰ τὰς ὁποίας οἱ ἥσυχοι καὶ φιλόκαλοι πολῖται τοῦ μέρους τούτου τῆς Ἑλλάδος διεκρίθησαν εἰς τὰς ὡραίας τέχνας· τὸ κλίμα αὐτῆς ἔχει τι τὰς ὄχθας τοῦ Ἄρνου ἀναμιμνήσκον· διεγείρει εἰς τὴν ψυχὴν τερπνὰ καὶ γαληνιαῖα αἰσθήματα, ὡς ἡ θέα μιᾶς λίμνης εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ ἔαρος, ἢ ὡς μία θερρινὴ νύξ μὲ τὸ φέγγος τῆς σελήνης, ἀρμόδια νὰ ἐμπνεύσωσι τὸν κάλαμον τοῦ Παρῤασιίου ἢ τὴν σμίλην τοῦ Πραξιτέλους εἰς τῆς δημιουργίαν τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς ἀναδυομένης Ἀφροδίτης.

Ὅκτὼ στάδια σχεδὸν κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπὸ τὴν Κόρινθον σώζεται ὁ ἀρχαῖος τοῦ Λεχαιοῦ λιμὴν βεβυθισμένος· ὁ πρόβολος διακρίνεται ἀκόμη τὴν σήμερον σχεδὸν ἀκέραιος εἰς ἅπασαν αὐτοῦ τὴν περιφέρειαν· τὸ ἐπίνειον ὁμως εἶναι ἐγκεχωμένον. Ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ καταφαίνεται μακρόθεν λευκοτάτη, διὰ τὴν ἀένναον ἐξάνθησιν τοῦ ἄλατος καλύπτουσιν τὸ μνίον καὶ τὰ φύκη ἐπὶ τοῦ ἐλώδους ἐγκεχώματος βλαστάνοντα. Διὸ νόσων πρόξενος ἀναμφιβόλως εἰς τὴν πόλιν ἀποκαθίσταται, καὶ ἐὰν δὲν εἶναι δυσκατόρθωτον, μεγίστη εὐεργεσία εἰς τὴν Κόρινθον ἤθελε γίνεαι· ἐὰν ἐξεκενοῦτο τὸ ἐπίνειον, καὶ ἀπεδίδοτο οὕτω εἰς αὐτὴν, μὲ τὴν σωτήριον ἀπαλλαγὴν τῶν ἐλῶν, ὁ ἀρχαῖος λιμὴν, τοῦ ὁποίου ὁ πρόβολος δύναται νὰ ἐπισκευασθεῖ μὲ ὀλίγην δαπάνην.

Τὸ Δέχαιον ἔχει ὀρίζοντα πλέον ἐκτεταμένον· ὁ Ἀκροκόρινθος δὲν ἐπίκειται, ἀλλὰ φαίνεται μακρόθεν μὲ ὄλην τὴν

ἄγροικον αὐτοῦ μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὴν λευκόφαιον ῥητίδωσιν τῆς ὄψεώς του, ἔσκαμμένους εἰς τὸ μέσον κατακαθέτως, ὡς Ἰρόνος παρὰ τοῦ Βριάρεω χαρισθεὶς εἰς τὸν Ἄπολλωνα διὰ τὰ δικάζῃ· τὸ δῶρον εἶναι ἀντάξιον τοῦ Τιτάνος· ὅπως καὶ ἂν ἦναι ἡ πρόοψις τοῦ κρημνώδους βράχου στενοχωρεῖ τὴν ψυχὴν, καὶ πολλῶ μᾶλλον ὅταν ἡ αἰθριος ἀτμοσφαῖρα χαράττει ὄλον του τὸν γύρον καὶ τὰ κοιλώματα, καὶ ἡ σκιά αὐτοῦ βαρύνει ἐπὶ τῆς γῆς· ὁπότεν δὲ ἡ γυμνότης αὕτη καλύπτεται ἀπὸ λευκὸν ἢ κυανοῦν νεφελῶν μανδύαν, ἢ σκληρότης αὐτοῦ λιαίνεται, αἱ βαφαὶ του γίνονται μαλακότεραι, καὶ ὁ γηραιὸς Ἀκροκόρινθος ἔχει τι ὑψηλὸν τῶντι καὶ μεγαλοπρεπές. Ὅμως τὰ ὀπτικά ταῦτα ἀποτελέσματα ἤθελον ἐκτιμηθεῖ κάλλιον διὰ τοῦ ἁρμονικοῦ των μετὰ τῆς κεκοσμημένης φύσεως συνδιασμοῦ. Σήμερον φαίνεται ὁ Ἀκροκόρινθος ἀπομονωμένος ὡς πυραμὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Τὸ κάθετον ὕψος τοῦ Ἀκροκορίνθου ἐκτιμᾶται ἀπὸ τὸν Στρίβωνα (πιθανῶς ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης) τριῶν καὶ ἡμισυ σαδίων, ἢ δὲ ἀνάβασις τριάκοντα σαδίων(α).

Ἐδαφος. — “Χώραν δ' ἔσχε οὐκ εὐγεῶν σφόδρα, ἀλλὰ σκολιάν τε καὶ τραχεῖαν” (β). Ἡ γῆ τῆς Κορίνθου εἶναι πτωχὴ, λεπτὴ, δίδουσα μεγάλην ποσότητα νίτρου· τῶρα κατάξηρος, ὡς ἀπότιστος καὶ ἄνικμος ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ὑδάτων, τῶν ὁποίων ἡ στέρησις παραλύει τὴν δενδροφυτείαν· τὰ δένδρα εἶναι σπανιώτατα, καὶ κῆποι μόνις ὀλίγοι καὶ μικροὶ ὑπάρχουσι. Σπείρουσι δὲ δημητριακοὺς καρποὺς, καὶ μάλιστα πρὸς τὸν Ἴσθμὸν κατὰ τὴν Ἀπίαν κεῖται ὁ ἐλαιὸν, καὶ πρὸς τὸ Λέχαιον ἱκανὰ στρέμματα σταφιδαμπελώνων, τῶν ὁποίων ἡ καλλιέργεια ἐπέτυχε θανμασίως.

Ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς τοσάκις ἀναστάτου γενομένης πόλεως, αἱ διπλαῖ καὶ τριπλαῖ ἐπιχώσεις ἐσχημάτισαν

(α) Στρίβων βιβλ. ἡ.

(β) αὐτόθι.

ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους στρώμα βαθὺ ἕξ καὶ ὀκτὼ πηχῶν· τὰ ἐρείπια διακοσίων περίπου Τουρκικῶν οἰκιῶν ἐκρημνισμένων σώζονται εἰσέτι ἐπὶ τῶν θεμελίων αὐτῶν, ἀπεχθῆ καὶ λυπηρὰν παρέχοντα θέαν. Ἡ ἄσβεστος ὄλων αὐτῶν διὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος ἀποσυντιθεμένη δίδει νιτρώδη ἄλατα· τὰ ἐρείπια ταῦτα, αἱ πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῶν χρησιμεύσασαι φυτικαὶ ὕλαι, τὸ ἀπὸ τῶν ἐπιχώσεων ἐπίθετον εἰς τὸ ἔδαφος στρώμα, μυριάδες πολυειδῶν ἐφημέρων ἐντόμων διατηροῦσι ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς Ξερινῆς καύσεως διηλεκτῆ ἀποσύνθεσιν καὶ σήψιν, τῶν ὁποίων τὰ ἀεροειδῆ ἐξαγόμενα, ὑψοῦνται εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν, καὶ συνεπιφέρουσι ἀναμφιβόλως βλάβην εἰς τὴν ὑγίαν. Αἱ θερμογόνοι ἠλιακαὶ ἀκτίνες, ἀπὸ τὸ κωνιώδες τοῦτο ἐξ ἐρειπίων ἔδαφος δὲν ἀπορρόφουνται, ἀλλ' ὡς ἐξ ἄμμου ἀντανακλῶνται. Ἡ ξηρασία τῆς γῆς, τὰ ἐρείπια ταῦτα, τὸ πλῆθος τῶν ξηρῶν χόρτων, αἱ φυτικαὶ σήψεις ἀπεκατέστησαν τὴν Κορίνθον φωλεὰν ἐντόμων παντὸς εἴδους. Ἐκ τῶν αὐτοφυῶν φυτῶν ἀφθονώτατα εἰσὶν ἡ κάππαρις ἀκανθωτῆ, ἡ ἄκανθος λευκὴ καὶ πρὸ πάντων τὸ ἐδώδιμον εὐζωμον (*brassica eruca* Lin.) τοῦ ὁποίου αἱ βλαστήσεις, μετὰ τοὺς πρώτους ὑετοὺς τοῦ φθινοπώρου, καλύπτουσι πᾶσαν τὴν κύκλῳ τῆς Κορίνθου γῆν.

Ἡ ἀνακίνησις τῆς μετὰ τοσαύτην ἀνάπαυσιν καλλιεργουμένης τῶν πέριξ γῆς, καὶ ἡ ἔλλειψις δένδρων γίνονται ἐπαισθητὰ εἰς τὴν ὑγίαν τῶν κατοίκων· καὶ περὶ μὲν τῆς πρώτης αἰτίας οὐδεὶς λόγος· παρατηρήθη ἀπανταχοῦ, ἀλλ' εἶναι κατ' εὐτυχίαν προσωρινή, ἕως ὅτου νὰ καλλιεργηθῆ ὅλη ἡ περιφέρεια τοῦ δήμου. Ἀναγκαιώτατοι ὅμως ἤθελον εἶναι κῆποι καὶ ἄλση διὰ νὰ ἀπορρόφῶσι τὴν ὑγρασίαν τῆς ἀτμοσφαῖρας, νὰ καθαρίζωσι τὸν ἀέρα, καὶ νὰ προφυλάττωσιν ἀπὸ τῶν ἐπιβλαβῶν ἀνέμων τὰς πνοάς. Οταν λόγον περὶ τούτων ποιήσω, θέλω ἐκθέσει τὴν ὠφέλειαν τοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἰς τὸ Κράνειον κυπαρισσῶνος. Ἦθελον εἶσθαι ἀκόμη σήμερον ὠφέλιμον, καὶ τολμῶ εἰπεῖν ἀναγκαιώτατον νὰ ἀναφυτευθῆ τὸ ἄλσος τῶν δένδρων ἐκείνων

ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου τῆς Κορίνθου. Καὶ περὶ τούτου μὲν περαιτέρω.

Εἰς τὰ περισσότερα μέρη τῆς πόλεως τὸ ἔδαφος ἀντηχεῖ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων ὡς νὰ ἦτο κενόν. Ἡ βόμβησις αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὰ ὑδραγωγεῖα καὶ τοὺς ὀχετοὺς ὑπογείως τὴν πόλιν διορύττοντας. Σήμερον αἱ κοιλότητες αὗται εἰσὶν κεναὶ, διότι τὰ ρεύματα διεκόπησαν. Δύνανται δὲ νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς γνώσεως αὐτῶν διὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν εἰσαχθησομένων ὑδάτων.

Ἄ τ μ ο σ φ α ἰ ρ α — Ἄ ν ε μ ο ι. — Ὁ ἀήρ εἰς τὴν Κόρινθον δὲν ἔχει τὴν διαυγῆ καὶ στίλβουσαν διαφανότητα τοῦ ἀνίκμου ἀέρος τῶν Ἀθηνῶν, διὰ τοῦ ὀποίου, ὡς διὰ λαμπροτάτου κρυστάλλου διακρίνονται τὰ πόρρω ἀντικείμενα μὲ τόσον ἔντονον σκιοφῶς, καὶ περιγραφὴν [contours] τόσον εὐκρινῶς ἔχαραγμένην, ὡς νὰ διωράτο ἡ εἰκὼν διὰ φακοῦ ἑκατέρωθεν κοίλου. Ὅθεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ διαστήματα ὀπτικῶς βραχύνονται, τὰ ὄρη καὶ λοιπὰ ἀντικείμενα φαίνονται πλησιέστερα, καὶ τὸ φαινὸν φῶς τῆς σελήνης, ὡς φαιδρότατα πάντοτε διὰ τοῦ αἰθρίου αἰθέρος διαλαμπύσης, δὲν ἀμαυρόνει ποσῶς τὸ τρέμον τῶν ἀστέρων ἀργυροῦν φέγγος φαινομένων πρὸς τὴν γῆν ἐγγυτάτων. Ὁ οὐρανὸς τῆς Κορίνθου σπανίως στερεῖται νεφελῶν μεμονωμένων, ἢ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν κύκλω ὀρέων συσσωρευμένων· ὁ θόλος αὐτοῦ φαίνεται βαθύτερος, βαρύτερος, σκιερώτερος καὶ πρὸς τὸν ὀρίζοντα ἀχλυοεὶς διὰ τὴν ἀενάως ἐκεῖ ὑπάρχουσαν λεπτὴν ὀμίχλην, ὥστε τὰ πόρρω ἀντικείμενα διορῶνται, ὡς διὰ κρυστάλλου μὲ ἀραχοῦφή λευκὸν πέπλον κεκαλυμμένου, ἢ ἀπὸ τὴν λεπτὴν ἄχλην τῆς πνοῆς ἀχλυομένου· τοιοῦτοτρόπως ἐποπτεύονται τὰ ὄρη τῆς Σικυωνίας, καὶ ὁ Παρνασσὸς, καὶ ὁ Ἑλικῶν. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν δὲν διακρίνονται πολλὰ μακρὰν τὰ ἀντικείμενα, οὐδ' ὅταν ἡ πνοὴ τοῦ βορειοδυτικοῦ ἀνέμου διατηρεῖ αἰθριον τὸν οὐρανὸν· τὰ δὲ ὄρατα φαίνονται ἀπότερα τῆς διαστάσεώς των, διότι αἱ ἀκτῖνες ἕνεκα τῆς πυκνότητος τῆς ἀτμοσφαίρας ὀλιγότερον διαθλῶνται.

Αλλά καίτοι ὑπαρχούσης διὰ τῶν ἀπρωρημένων ἰκμάδων ὀμίχλης εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν, τὰ κάτω στρώματα τοῦ ἀέρος εἶναι κατὰ τὸ θέρους ξηρὰ, διότι ἡ ὑγρασία διασκεδάζεται διὰ τῆς ἀντανεκλωμένης ἀπὸ τὸ ἔδαφος θερμότητος. Ὁ ἀήρ εἰς τὴν Κόρινθον διαιρεῖται σχεδὸν εἰς δύο στρώματα, τὸ κατώτερον καὶ πρὸς τὴν γῆν ἐγγύτατον ἄνικμον καὶ ἀραιότερον, τὸ δὲ ἄνω ὀμιχλῶδες. Τὴν νύκτα δὲ, ὅταν ψυχραίνεται ἡ ἀτμοσφαῖρα, τότε πυκνοῦται χαμηλὰ ἡ ὑγρασία, καὶ ὁ ἀήρ γίνεται ἐπιβλαβής. Τὸ φαινόμενον τοῦτο θέλει λείψει ὅταν μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν ἐρειπίων μεταβληθῇ τὸ ἔδαφος, καὶ ἐκτεταμέναι φυτεῖαι ἀπορροφῶσι τὴν ἀτμοσφαιρικὴν ὑγρασίαν.

Ἐξακριβωμένως τὴν βαρομετρικὴν καὶ θερμομετρικὴν κατάστασιν τῆς Κορίνθου δὲν ἐξέτασα τῶν ἐργαλείων σερούμενος. Ἐγγένει ὅμως ἡ θερμοκρασία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους (α). Ἐξ αὐτῶν οἱ μεσημβρινοὶ εἰσὶ θερμοὶ τὴν ἡμέραν καὶ ψυχροὶ τὴν νύκτα, καὶ τὰ σώματα τότε πάσχουσι διὰ τὴν μεταβολήν. Οἱ βόρειοι εἶναι δροσεροί,

Ἴδου λεπτομερέστεραι ἐπὶ τούτων παρατηρήσεις περιοριζόμεναι εἰς μόνας τὰς ὥρας τοῦ θέρους, τὸ ὅποιον ἐγγένει δὲν εἶναι τόσον θερμὸν εἰς τὴν Κόρινθον.

Ὁ ἀπαρκτίας (B) καὶ βορραπηλιώτης (BA) εἰσὶ θυελλώδεις εἰς τὸν κόλπον τῆς Κορίνθου, καὶ ἀνακινουσι μὲ μεγάλην βοήν τὰ κύμματα. Εἰς τὴν ξηρὰν καταφθάνουσι ψυχροὶ, καὶ συσσωρεύουσι νέφη ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος πρὸς νότον. Εἰσὶν ὅμως εἰς τὴν ὑγείαν συντελεῖς καίτοι φυσούντες μὲ μεγάλην σφοδρότητα· μόνη ἠδιάθεσις τοῦ πνεύματος ἐπισκιάζεται ἀπὸ τὴν βοήν τῶν κυμμάτων καὶ τὴν ὀμιχλώδη ἀτμοσφαῖραν. Πνέουσι σπανιότερον τοῦ βορειοδυτικοῦ καὶ διαρκούσι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τρεῖς ἡμέρας· ἴσως εἰς τοῦτον ἐφαρμόζεται ἡ παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει παροιμία.

(α) Ὡς ἐγγιστα ἡ θερμοκρασία ἐντὸς τοῦ μεγαλύτερου καύσωνο ἑσπινίως ὑπερβαίνει τοὺς 30 τοῦ ἑκατομμύριον· μέσος ὅρος εἶναι 26

” Οὔποτε νυκτερινὸς βορέας τρίτον ἴκετο φέγγος. ”
 *Όταν ὅμως σφοδρύνεται τὴν δευτέραν ἡμέραν, τότε ἐνίοτε διαρκεῖ μέχρι τῶν πέντε καὶ τῶν ἕξ.

Ἐπιβορειοδυτικὸς εἶναι ὁ ὑγειέστερος ἄνεμος· ἐρχόμενος ἀπὸ τὸν κόλπον, καὶ διαθλώμενος ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς στερεᾶς, πνέει ἐν γένει σιγανῶς, ἀλλὰ πολλακίς γίνεται σφοδρὸς καὶ ἀνακινεῖ τὴν θάλασσαν, ἣτις λαμβάνει χρῶμα κυανοῦν βαθὺ, ἀφήνουσα εἰς τὸ παράλιον τῆς Κορίνθου πλατεῖαν ἐπιφάνειαν χλωροῦ χρώματος ὠραιότητας σμαραγδίνης βαφῆς. Ἡ ἀτμοσφαῖρα μένει αἰθριοτάτη, καὶ ἀσυννεφής, θερμότερα ὅμως παρ’ ὅταν πνέει βορρᾶς, διότι ἰκμάδες ὑγρασίας δὲν μετριάξουσι τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας· ὅθεν ὁ μὲν ἀὴρ εἶναι δροσερὸς καὶ εὐάρεστος, ἀλλ’ ἡ θερμότης ἐπισθητὴ ὅπου ἡ πνοὴ τοῦ ἀνέμου ἐμποδίζεται. Ὁ ἄνεμος οὗτος εἶναι ἀπ’ ἐναντίας ἐπιβλαβέστατος εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀντανακλώμενα τὰ ρεύματα αὐτοῦ ἀπὸ τὰ ὄρη τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου συνέρχονται καὶ συμπιέζονται, ὡς εἰς στόμιον φύσης, ἀπὸ τοὺς βράχους τοῦ ἰσθμοῦ καὶ τὰ ὄρη τῆς Σολειγίας, καὶ ἐκεῖθεν ἀναπηδῶντα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, ρίπτονται εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀττικῆς, ὅπου θερμαινόμενα ἀποξηραίνουσι τὰ φυτὰ καὶ ἀπαυδίζουσι ζῶα καὶ ἀνθρώπους.

Οἱ Ἀρκτικοὶ ἄνεμοι ἐν γένει σωτήριον ἐπήροιαν ἔχουσι εἰς τὴν ὑγίαν τῶν κατοίκων τῆς Κορινθίου παραλίας. Αἱ ἐπιδημίαι τῶν χολερικῶν, τυφοειδῶν καὶ διαλειπόντων πυρετῶν καταπραΰνονται, οἱ νοσοῦντες προοδεύουσιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ εἰς ταχεῖαν ἀνάρρωσιν βαδίζουσι. Δὲν εἶναι σπάνιον γὰρ παρατηρήσῃ ὁ ἰατρὸς βελτίωσιν βαρυτάτων πυρετῶν προξενηθεῖσαν αἴφνης ἀπὸ τὴν μεταλλαγὴν τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τὴν πνοὴν τῶν ἀρκτικῶν ἀνέμων· ὁ βορέας καὶ βορραπηλιώτης εἰσὶ θυελλώδεις καὶ ψυχροί· ὁ βορειοδυτικὸς δροσίξει μὲν ὀλιγώτερον τὴν ἀτμοσφαῖραν, ἀλλ’ εἶναι αἰθριος καὶ παρὰ πάντας ὠφέλιμος· τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι φαιδρὸν καὶ εὐθυμον, ἐὰν τὸ σῶμα ἀπὸ τὴν θερμότητα δὲν ἀπαυδίξῃ.

Οἱ ἄνεμοι οὗτοι καὶ μάλιστα ὁ βορειοδυτικὸς ἐπικρατοῦσι τὸ θέρος· πνέουσι δὲ ἐν γένει τὴν ἡμέραν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τὴν νύκτα πίπτουσι, καὶ διαδέχονται αὐτοὺς οἱ ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς Πελοποννήσου μεσημβρινοὶ ἄνεμοι ἀπὸ τὴν περιοδικότητα ταύτην ὠφελούνται οἱ ἄκτοπλόοι διὰ τὴν ναυτηλίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Εἰς τὰς ὥρας ὅμως τῶν κυνικῶν καυσόνων καὶ τῆς ἰσημερίας, ἡ περιοδικότης αὕτη διακόπτεται καὶ ἡ πνοὴ τῶν ἀνέμων γίνεται πλέον ἄστατος.

Ὁ Ζέφυρος [Δ] εἶναι σπανιώτερος ἢ αὔρα αὐτοῦ ἐκπνέει εἰς τὴν Κόρινθον ἀδύνατος καὶ κεκμηκυῖα· τότε ὁ καύσων τῆς ἀτμοσφαίρας εἶναι μέγας, ὅσον περισσοτέρα δρόσος ἀπ' ἐναντίας καὶ χαρίεσσα ἀναψυχῆς πνοὴ διατηρεῖται ἀπὸ τὸν ἐμβάτην τούτων εἰς τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν.

Σπανιώτατος πάντων κατὰ τὸ θέρος εἶναι ὁ Λίψ [N Δ] καὶ ὑετώδης· καταβαίνων αἰφνηδίως ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας συνεπάγει νέφη καὶ θύελλαν, πυκνώνει διὰ μιᾶς τὴν ἀτμοσφαῖραν, σκιερώνει τὸν ὀρίζοντα πρὸς δύσιν καὶ μεσημβρίαν καὶ ῥίπτει βροχὴν λεπτὴν ἀλλὰ βιαίαν, τὴν ὁποῖαν ὠθεῖ ἐνώπιόν του ὡς μελανὸν καταπέτασμα, δι' οὗ ἀποψύχει διὰ μιᾶς τὴν ἀτμοσφαῖραν καὶ διαβρέχει τὴν γῆν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀναπτύσσεται βαρεῖα ὁσμή· ἡ ἀτμοσφαῖρα τότε εἶναι πλήρης ἠλεκτρισμοῦ, καὶ εἰς τὸ πλάτος τοῦ κόλπου πίπτουσι κεραυνοὶ, καὶ ἀνυψοῦνται θαλάσσιοι τυφῶνες [trombes]. Ἄλλ' ἡ θύελλα αὕτη διασκεδάζεται εἰς τὴν Κόρινθον ταχέως· ἡ βροχὴ διαρκεῖ ὀλίγιστον· μετὰ τινὰς ὥρας ὁ ἄνεμος πίπτει πρὸς ἄρκτον, καὶ ἡ ἀτμοσφαῖρα καθαρίζεται· δὲν μένει δὲ ἄλλο εἰμὴ ἡ προξενθεῖσα εἰς τὰ προϊόντα βλάβη. Ἡ αἰφνῆδιος ἀποψύχουσις τῆς ἀτμοσφαίρας δύναται νὰ βλάβῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὅμως εἶναι πολλὰ ὀλιγαρκῆς. Ἐν γένει τὸ θέρος εἰς τὴν Κόρινθον εἶναι ἄνικμον, καὶ αἱ βροχαὶ σπάνιαι, θυελλώδεις καὶ ἐφήμεραι.

Τὰ αὐτὰ τοῦ λιβὸς φαινόμενα συνεπιφέρει καὶ ὁ εὖρος

(ΝΑ.). πνέει κατ' ἀρχὰς σιγανῶς, χρωματίζων τὴν θάλασσαν μὲ οὐρανογλαύκους καὶ λευκὰς γραμμὰς διδούσας λαμπροτάτην πρόοψιν εἰς τὸν κόλπον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναφαίνεται φαιὸν τῶν Ὀλμιῶν τὸ ἀκρωτήριον, ἕως οὗ ἐπισκίασθῆ τὸ φῶς ἀπὸ τὸ σκῆνωμα τῶν μελανῶν νεφελῶν τὰς ὁποίας ἀνεπετᾶ ὁ ἄνεμος εἰς τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ, ἀφίνων εἰς τὸν ὀρίζοντα ἓν τμήμα μόνον διαφανὲς μεταξὺ βορρᾶ καὶ δύσεως· τέλος πάντων ὁ ὑετὸς πίπτει ῥαγδαίως. Ὁ ἄνεμος οὗτος πνέει τοῦ λιβὸς συνεχέστερος, καταβρέχων τὸ προῖον τῶν σταφίδαμπελώνων, καὶ μαστίζων τοὺς κατοίκους μὲ ὀλεθρίους ἐπιδημίας πυρετῶν προξενουμένων ἀπὸ τὰ μιάσματα ὅσα συνεπιφέρει ἐπὶ τῶν πτερύγων αὐτοῦ. Αἱ νόσοι δὲν εἶναι θανατηφόροι, εἰμὴ ἐνῶ πνέει ὁ ἄνεμος οὗτος· οἱ συνεχεῖς πυρετοὶ ἀναδύονται μορφὴν τυφοειδῆ, καὶ οἱ διαλείποντες κακοήθη, ἀμφοτέροι ἐπικίνδυνοι, καὶ ἰδίως εἰς τὰ βρέφη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνεμος οὗτος εἶναι πάντοτε βροχερὸς, ἢ βαρύτης τῶν θερινῶν πυρετῶν συμπίπτει πάντοτε μὲ τὴν διάβρεξιν τῆς σταφίδος.

Ὁ Νότος σπανίως πνέει τὴν ἡμέραν, περιοδικῶς ὅμως σχεδὸν πάντοτε τὴν νύκτα, σταθερότερος περὶ τὸν Ἰούνιον καὶ Ἰούλιον· εἶναι δροσερὸς τὴν νύκτα καὶ θερμὸς τὴν ἡμέραν, ἀλλ' εἰς τὴν ὑγείαν ἐπιβλαβέστατος· τότε ἐπισκῆπτουσιν ἐπιδημίας, περιοδικῶν χολερικῆς μορφῆς πυρετῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι σχεδὸν βέβαιοι νὰ προσβληθῶσι ὅσοι ὑπνώσωσι εἰς τὸ ὑπαιθρον ἢ καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν μὲ τὰς πρὸς μεσημβρίαν θυρίδας ἀνοικτάς. Ὅθεν ἐπεκράτησε κοινὸς λόγος, ὅτι ὁ ἀήρ τοῦ φρουρίου εἶναι ἐπιβλαβής, τοιαύτης ἐνεργείας εἰς τὸ φρούριον ἀπὸ τὸν λαὸν ἀποδιδομένης. Ἀλλ' ὁ Ἀκροκόρινθος ἀπ' ἐναντίας διασώζει ἀπὸ τὴν νοσώδη τοῦ νότου ἐπήροισιν, ἀποστρέφων τὴν πνοὴν αὐτοῦ. Ὅσα μέρη τῆς πόλεως εὐρίσκονται κατοικημένα ὑπὸ τὴν ῥίζαν τοῦ Ἀκροκορίνθου πρὸς ἄρκτον ἄνευ ἀσθενείας σχεδὸν διέρχονται τὸ θέρος, εἰς δὲ τὰ ἐκτὸς τῆς ΒΑ. αὐτοῦ ἄκρας ἐκτεθειμένα, οἱ κάτοικοι πίπτουσι σωρηδὸν εἰς ἀπάσας τὰς οἰκίας, ὅσοι εὐρίσκονται ἐκτὸς τῆς ἀπὸ τὴν

ΒΑ. ταύτην ἄκραν τοῦ φρουρίου πρὸς βορρᾶν σειρομένης γραμμῆς, διότι ἐκεῖ ὁ μεσημβρινὸς νυκτερινὸς ἄνεμος πνέει ἀνεμπόδιστος.

* Οθεν συμφώνως μὲ τὰ φαινόμενα τῶν ἐπιδημιῶν τῆς Κορίνθου συμπεραίνεται, ὅτι τὰ πρὸς ἀνατολὰς μέρη εἶναι νοσοδέξερα, τὰ δὲ πρὸς ἄρκτον πολλῶ μᾶλλον ὑγιέξερα, ὡς προφυλαττόμενα παρὰ τοῦ φρουρίου. Τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον ἡ διάταξις τῆς ἀρχαίας πόλεως ἦτον ἐπωφελής· διότι παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλησι ἦτον τὸ Κράνειον κατάφυτον ἀπὸ ἄλλος κυπαρίσσων, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον τὴν πνοὴν τοῦ μεσημβρινοῦ ἀπέτρεπον ἀνέμου, ἀλλὰ καὶ ἐκαθάριζον αὐτόν· τὸ δὲ χωρίον τοῦτο ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸν Πausaniān, καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν μνημείων ἦτον πολλὰ ὀλίγον κατωκημένον· μάλιστα ὁ Πausaniās λέγει ῥητῶς, ὅτι τὸ Κράνειον ἦτον ἔξω τῆς πόλεως " Πρὸ δὲ τῆς πόλεως κυπαρίσσων ἐστὶν ἄλλος, ὀνομαζόμενον Κράνειον" (α). ἀπ' ἐναντίας ἡ πόλις ἐξετείνεται τραπεζοειδῶς εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐκτίθεται ὅσον τὸ δυνατόν πρὸς βορέαν, καὶ ἀπὸ τοὺς νοτίους ἀνέμους νὰ προφυλάττεται. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι ἀξιοθαύμαστος ἡ φρόνησις καὶ ἡ πρόνοια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν τόπων πρὸς κατοικίαν, εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν πόλεων, εἰς τὴν διάταξιν τῶν μνημείων. Τέκνα τῆς φύσεως ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐλευθέρως ἐλάμβανον τὴν ἀγωγὴν, ἐγνώριζον καλλίτερα τὰ ἀπόρρητα αὐτῆς, καὶ τὰ πλεονεκτήματα, καὶ τῶν σκηνῶν τῆς προνομιοῦχου ταύτης γῆς τὰ θαυμάσια.

* Ἴδομεν πόσον οἱ νότιοι ἀνεμοὶ εἶναι ἐπιζήμιοι εἰς τὴν ὑγείαν τῶν Κορινθίων, καὶ πῶς διέταξαν οἱ ἀρχαῖοι ἀρμόδια προφυλακτικὰ μέτρα· ἀπ' ἐναντίας ὅμως εἶναι ὠφελιμώτατοι εἰς Ἄργος καὶ Ναύπλιον κατὰ τὸ θέρος, ἀντὶ, ὡς ἴσμεν, ὅσακις παύει ἡ πνοὴ των, ἡ θερμότης καταπτῆ πνιγηρὰ, καὶ ὁ ἀήρ ζέων. Τὴν ἀρτὴν δροσερὰν ἀναψυχὴν αἱ ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου αὔραι φέρουσιν εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας, καὶ εἰς

(α) Πausan. Κορινθ. Κεφ. 6'.

τὴν Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν, τὰ δύο ἄκρα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, τὰ ὅποια δὲν προτειχίζονται ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον. Διατὶ λοιπὸν νὰ ἦναι τόσον ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν Κόρινθον; Βέβαια ἡ αἰτία δὲν ἐνυπάρχει εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, διότι ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἐρχόμενος, δροσερὸς εἶναι πανταχοῦ ὅπου ἐλεύθερος σκιρτᾷ ἀπὸ τῆς θαλάσσης· ἀλλ' ὡς φαίνεται εἰς τὴν πορείαν αὐτοῦ, διερχόμενος τὰ ὄρη τῆς Καλαυρίας καὶ Σολυγείας, καὶ διαβὰς ὑπεράνω τῶν ἐλῶν τῆς Ἐπιδαυρίας σύρει μεθ' ἑαυτοῦ, μὲ τὰς ἀπὸ τῆς ξηραιομένης γῆς ἀναθυμιάσεις τὰς ἀγνώστους μέχρι τὴν σήμερον μισματικὰς τῶν διαλειπόντων πυρετῶν αἰτίας. Ὡς γενικὸν δὲ κανόνα πρέπει νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ παρατηροῦντες τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀνέμων εἰς κόλπους, ὅτι ὀφείλουσι λόγον νὰ ποιῶσι ὄχι μόνον τῆς ζιγμῆς ὅθεν ἀναχωροῦσιν αἱ αὔραι, ἀλλὰ πόθεν διέρχονται, πῶς συμπυκνοῦνται, ἢ ἀντανακλῶνται, ἢ μεταβάλλονται ἀπὸ τὰ ὄρη κατὰ τὴν διεύθυνσιν, τὴν σφοδρότητα, καὶ τὴν θερμοκρασίαν.

Τ δ α τ α . — “ Ρ ο ὑ μ ε λ η μ ἔ τ ἂ κ ἄ ς ρ α σ ο υ , Μ ω ρ ι ἂ μ ἔ τ ἂ ν ε ρ ἄ σ ο υ . ” Ἡ ἀφελὴς αὕτη καὶ παθητικὴ τοῦ αὐτοφυοῦς ποιητοῦ ἀποστροφὴ πρὸς τὰ δύο γειτνιαζόμενα καὶ ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ κόλπου ἀντικαθρεπτιζόμενα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀποτεينوμένη, ἐπαληθεύεται εἰς αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου τὰ προπύλαια, τὴν Κόρινθον. Διαπίδυσιν ὑπογείου καὶ ἀγνώστου ρεύματος σιφωνικῶς ἀπὸ τινος τῶν πλησιοχώρων ὀρέων ὑπορρέοντος ἀναβρῦει ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀκροκορίνθου εἰς τὴν πηγὴν τῆς Πειρήνης [ὀχλικώτερον Δρακονέρου καλουμένης] καὶ διαχέεται εἰς τριακόσια, ὡς λέγουσι, φρέατα ἐντὸς τοῦ φρουρίου, διατηρούμενον πάντοτε δροσερὸν καὶ διαυγὲς ὡς τὸ κρύσταλλον. Ὡς φαίνεται, χωρὶς νὰ ἐπιβεβαιουῦται ὅμως, ἀπὸ τὸν Πανσανίαν, τὸ ὕδωρ τοῦτο διαχέεται καὶ εἰς τὴν πόλιν. “ Ἡκουσα δὲ ἤδη τὴν Πειρήνην φαμένων εἶναι „ ταύτην, [τὴν πηγὴν τοῦ Ἀκροκορίνθου], καὶ τὸ ὕδωρ „ αὐτόθεν ὑπορρεῖν ἐν τῇ πόλει. ” [α] ὁ Στράβων

(α) Πανσαν. Κορινθ. Κεφ. ε΄.

ἐπίσης " Ἐπὶ δὲ τῇ κορυφῇ τήν τε Πειρήνην εἰ-
 ναι συμβαίνει, ἔκρυσιν μὲν οὐκ ἔχουσαν, με-
 ρ, σὴν δ' αἰεὶ διαυγούς καὶ ποτίμου ὕδατος. Φασὶ
 ς, δὲ καὶ ἐνθένδε καὶ ἐξ ἄλλων ὑπονόμων τινῶν
 ς, φλεβίων συνθλίβεσθαι τὴν πρὸς τῇ ῥίζῃ
 ς, τοῦ ὄρους κρήνην, ἐκρέουσαν εἰς τὴν πό-
 λιν, ὡς δ' ἴκανῶς ἀπ' αὐτῆς ὑδρεύεσθαι. " [α]
 Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων καταφαίνεται, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπὶ
 τῆς πηγῆς τοῦ ἐν τῇ πόλει ὕδατος παράδοσις ἦτον ἀληθῆς,
 ἤγνοοῦντο οἱ ὄχετοὶ δι' ὧν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου εἰς
 τὴν Κόρινθον ἤγετο τὸ ὕδωρ.

" Ἄλλας ἐντὸς τῆς πόλεως κρήνας ἀναφέρει ὁ Πausanias
 τὴν τῆς Πειρήνης λεγομένην χέουσαν ὕδωρ " πειρὴν ἡ δὴ "
 [β] καὶ τὴν Λέρναν, καὶ τῆς Γλαύκης ἀρχαιοτέρας ἐκείνων,
 τὰς ὁποίας ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς ἐποίησε, τὰ ὕδατα τῆς
 Στυμφήλου εἰς τὴν Κόρινθον εἰσαγαγὼν " Κρήναι δὲ
 ς, πολλαὶ μὲν ἀνὰ τὴν πόλιν πεποιήνται
 ς, πᾶσαν, ἅτε ἀφθόνου ῥέοντος σφίσιν ὕδα-
 ς, τος· καὶ ὁ δὴ βασιλεὺς Ἀδριανὸς εἰσήγα-
 γεν ἐκ Στυμφήλου. " [γ] Πότε ἐφθάρησαν τὰ Ῥω-
 μαϊκὰ ὕδραγωγεῖα, καὶ ἐκόπη τὸ Στυφάλιον ῥεῦμα εἶναι
 ἄδηλον. Ἴσως ἡ φθορὰ αὕτη ἔγινε διαρκούσης τινὸς τῶν
 τόσων πολιορκιῶν, ὅσας ὑπέφερον ἡ Κόρινθος.

Οἱ Ὄθωμνοι ἔφερον ἄλλα ὕδατα ἀπὸ τὸ ὄρος τῆς Λαύ-
 ρας, ἀλλὰ τὰ τουρκικὰ ὕδραγωγεῖα ἐφθάρησαν εἰς τὰς
 ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος. Ὡστε ἀπὸ τριῶν εἰδῶν ὑδάτων διετηρή-
 θη μόνον τὸ ἀρχαῖον ῥεῦμα.

Ἴδου ποῖα εἶναι σήμερον ἡ κατάστασις των. Δέκα κρή-
 ναι περίπου ὑπάρχουσιν ἐντὸς τῆς Κορίνθου· τὰ ὕδατα αὐτῶν
 δὲν εἶναι, ὡς δῆλον εἰς τὴν γεῦσιν, τῆς αὐτῆς ποιότητος.
 Τῆς εἰς τὸ Χατσὴ Μουσταφᾶ χωρίον ὑπαρχούσης κρήνης

(α) Στράβων βιβλ. ἡ.

(β) Πausan. Κορινθ. κεφ. ν'

(γ) αὐτόθι.

εἶναι τὸ ὑγιέστερον, ἐλαφρότερον καὶ καθαρότερον. Ὁμοιάζει πολὺ μὲ ἐκεῖνο τῆς Ἀκροκορινθίας Πειρήνης, καὶ πιθανὸν ἀπὸ ταύτην νὰ ὑποβρέη, ὡς ἐνομιζέτο καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κατὰ τὸν Στράβωνα. Μετὰ τοῦτο ἀξιόλογον εἶναι τὸ τῆς εἰς τὴν Ἀναπνοῶν κρήνης. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τινὰ εἶναι ὑφάλμυρα. Αἱ πηγαὶ αὐτῶν ἀδηλοὶ πιθανὸν νὰ καταρρέουσιν ὄλαι ἀπὸ τὸν βράχον τοῦ Ἀκροκορίνθου.

Ἄλλα δὲ διέρχονται ὑπογείως ἀπαραγνώριστα, ἢ διὰ φρεάτων, τῶν ὁποίων εὐπορεῖ ἡ πόλις, τῶν μὲν ἀρχαίων, τῶν δὲ Τουρκικῶν, κενῶν ἢ πλήρων, ἢ κεχωσμένων, ἢ ἀγνώστων.

Ἡ πλέον ἀξιοσημείωτος πηγαίου ὕδατος ἀνάβρυσις εἶναι εἰς τὰ κοινῶς λουτρὰ τῆς Ἐφροδίτης λεγόμενα, πλησίον τοῦ σαδίου, ὑποκάτω τῆς ὑπωρείας, ἣτις εἰς τὴν θέσιν τῆς πηγῆς ταύτης λήγει ἐπὶ τῆς κοίλης, ἐν εἵδει ἡμικυκλίου σχηματιζομένου ἀπὸ τὴν ἀπότομον καὶ κρημνώδη κοπὴν τῆς βορείου πλευρᾶς αὐτῆς. Εἰς τὸ βάθος τῆς κοιλότητος ταύτης ὁ βράχος εἶναι ἐσκαμμένος ἐν εἵδει σπηλαίου, ὅπου ῥέει ὕδωρ δροσερὸν ἐξερχόμενον ἀπὸ ἐν ἑλλειψοειδῆς [ogival] διόρυγμα, δύο μέτρα ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους ἀνυψωμένον. Ἡ τὸν βράχον διασχίζουσα ταύτη στοὰ ἔχει διάμετρον 3¼ μέτρον καὶ ὕψος δύο μέτρα περίπου, βυθιζομένη κατ' εὐθείαν ἀπὸ βορρᾶν πρὸς μεσημβρίαν μέχρι εἴκοσι μέτρων. Τὰ τεῖχη τῆς στοᾶς σχηματιζόμενα ἀπὸ τὸν ἐσκαμμένον λευκότατον τοῦ βράχου λίθον, εἶναι γεγλυμμένα ἀπὸ κατακάθετα διαξύσματα καὶ ἐκ θηλοειδῶν σταλακτιτῶν κεκαλυμμένα· τὸ ὕδωρ κατασταλάζει ἀπὸ τὴν ἑλλειψοειδῆ ὀροφὴν τῆς στοᾶς, ἢ ῥέει εἰς τὰ παρατειχίσματα καὶ τὰ διαξύσματα, καὶ χέεται ἐπὶ τοῦ κεκλιμένου ἐδάφους. Προχωρῶν τις δεκαεξὲς μέτρα ἐντὸς τοῦ διορύγματος τούτου μὲ φῶς φθάνει εἰς μίαν κοιλότητα μεγαλητέραν καὶ ὑψηλοτέραν δεξιόθεν τῆς στοᾶς, κωνοειδοῦς ἀκανονίστου σχήματος, ἀνυψουμένην διὰ πέντε ἢ ἕξ βαθμίδων μέχρι ἐνὸς μυχοῦ, ὅπου συνέρχονται τὰ διαπιδύζοντα ἀπὸ τὰς φλέβας τοῦ βράχου νάματα. Ἡ στοὰ προχωρεῖ ἀκόμη τέσσαρα μέτρα κατ' εὐθείαν, καὶ τελευτᾷ εἰς μυχὸν [cul de sac].

Ἐντὸς τῆς ὑπογαίου τρυφῆς στοᾶς ἡ δρόσος εἶναι ἐπισθητοτάτη. Αἱ ῥανίδες κατασταλάζουσι ἢ ἀναβρῦουσι πανταχόθεν, διαβρέχουσαι ὅλην τὴν λευκὴν τοῦ ψυχροῦ λίθου ἐπιφάνειαν. Τὸ ἐξερχόμενον ἀπὸ τὴν ὑπὲρ τοῦ διορύγματος ὕδωρ, ἔχει διάμετρον $\text{F} \frac{1}{2}$ δακτύλου.

Ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ αὐτοῦ βράχου ἀπαντῶνται καὶ ἄλλα διορύγματα τῶρα πεφραγμένα ἢ ἀποξηραμένα, ἐντὸς τῶν ὁποίων δύναται ἄνθρωπος νὰ εἰσέλθῃ, βυθιζομένων ἐντὸς τοῦ βράχου, καὶ ὑποδιαιρουμένων εἰς ἄλλους κλάδους· τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ταῦτα πάντα ἦσαν ὑδραγωγεῖα ἀρχαιότατα.

Ἡ θέσις τῶν λεγομένων τούτων λουτρῶν τῆς Ἀφροδίτης εἶναι τερπνοτάτη. Ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τούτου κεκαλυμμένου τὸν θόλον μὲ χλωρὸν μνίου σκῆνωμα, ἐξ οὗ κρέμονται τοῦ ἀδιάντου αἱ ἀφροδίσαι τρίχες [adiantus capillus veneris], μὲ τὸν σιγαλὸν ψόφον τῶν ἐπὶ τοῦ μαρμάρου κατασταλαζουσῶν ῥανίδων καὶ τοῦ καταλειβομένου ρεύματος, ἀπὸ τὴν ἰκμάδα τῆς διαβρεχούσης ὑγρασίας δροσιζόμενος ὁ θεατὴς ἐποπτεύει γοητευτικὴν πρόσοψιν. διὰ τοῦ κοιλάματος τούτου ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ βράχου ἑκατέρωθεν ὀριζομένου διακρίνονται, ὡς διὰ πανοράματος, ἐπὶ τῆς σμαραγδίνης ἐπιφανείας τοῦ ἡσύχου κόλπου τὰ πλευρὰ τοῦ Κιθαιρῶνος, καὶ αἱ κορυφαὶ τοῦ Ἐλικῶνος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ νεφελῶδη μαγδύαν ἡμφιεσμένοι, καὶ βαθμηδὸν ἀχρωματιζόμενοι εἰς τὸν ὀρίζοντα, ὅπου γίνονται ἀφανεῖς πρὸς δυσμὰς εἰς τὸ γλαυκὸν τοῦ οὐρανοῦ συγχεόμενοι. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶναι πολὺ ὠραιοτέρα, ὅταν ὁ Ἥλιος βυθιζόμενος ὀπισθεν τῶν ὀρέων τῆς Σικυωνίας ἀπαχαιρετῆ εἰς ὅλην του τὴν δόξαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τὴν σκηνὴν ταύτην, ἑξακοντίζων φλόγας φωτὸς ὡς πυρκαϊὰν καταφλέγουσαν μὲ χρυσοπορφύρους ἐλλάμψεις τὰ στέφοντα τὰς κορυφὰς νέφη· ἐνῶ δὲ αἱ ἀκτῖνες διαχέουσι χρυσοῦν βαφὴν εἰς τὸν ὀρίζοντα, καὶ ἀντανεκλώμεναι ἀπὸ νέφος εἰς νέφος διαυγάζουσι τὸν γύρον αὐτῶν μὲ φοινίκειον παρυφὴν, ἢ σκιὰ τῶν ὀρέων πλατέως ἤδη ἐπὶ κείται τῆς πεδιάδος. Τότε σύ-

ρων τις τὸ βλέμμα εἰς τὴν ἀγχίαλον, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὸ κύτρινον χρῶμα τῶν ἀποξηραμένων χόρτων ρίπτει ὡς πενιχρὸν τάπητα, κυριεύεται ἀπὸ περίλυπον καὶ βαθὺ αἴσθημα ἐρημίας· πόσον αἰ καλλοναὶ τῆς φύσεως ἀμαυροῦνται, εἰάν ἡ τέχνη καὶ ἡ εὐφυΐα τοῦ ἀνθρώπου δὲν καλλωπίσῃ αὐτήν!

Καὶ τοῦτο ἀρμόζει ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἣτις δὲν προσφέρει εἰς τὴν ὄρασιν ποταμούς εὐρυδίνας, καὶ νεφελουΨῆ ὄρη νιφέντα, καὶ ἀχανῆ πελάγη ἀγρίας καὶ ἐκτεταμένης φύσεως, ἀλλὰ χαρίεντας κόλπους καὶ τερπνὰς κοιλάδας καὶ ῥυάκας ὀμαλοῦς ἔρποντας σιγανῶς διὰ τῶν κοιλάδων ἐπὶ τάφρων καταφύτων ἀπὸ ῥοδοδάφνας ὑπὸ τὰ φύλλα τῶν ὀπείων κρύπτονται τὰ νάματα, καὶ κρήνας φευγούσας ὑπὸ τὴν γῆν τὰ ἐρωτικὰ σκιρτήματα τῆς γλυκείας πνοῆς τῶν ζεφύρων, καὶ ὄρη ὄχι ὡς ἐκεῖνα τῆς Γραφῆς ἀπὸ τῶν ὀπείων βοῶ ἢ φωνῆ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς, ἀλλὰ κατοικίας τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν λοιπῶν Θεῶν τῆς Μυθολογίας, οἵτινες τὰ ἀνθρώπινα πράγματα δὲν ὑπερέβλεπον, ὥστε νὰ μὴ λάβωσι μέρος εἰς αὐτὰ, καὶ μὲ τὰ πλάσματα νὰ συγγενεύσῃ τὴν γῆν μᾶλλον ἢ τὸν οὐρανὸν φοιτῶντες. Εἶναι φύσις ἀρμονίας, καὶ καλλιτεχνικῆς ἐμπνεύσεως, καὶ εὐγενοῦς ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ φύσις αὕτη δὲν πρέπει νὰ παραιτηθῆ εἰς τὰς μάχας τῶν στοιχείων, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην τῆς φιλοκάλου περιποιήσεως τῶν ἀρχαίων, οἱ ὅποιοι ἔμφυχον τὴν εἰκόνα μὲ ναοὺς, καὶ ἀγάλματα, καὶ ἄλση καὶ πόαν ἀειθαλῆ ἀπεκατέστησαν. Ἐὰν ταῦτα λείψωσι, ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην ὁ κεστός. Εἶναι μὲν πάντοτε ὠραία αὕτη κατ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἀπεκδύθη τὴν ἄφατον γοητείαν εἰς τὴν ἐντέλειαν τῆς ἐκφράσεως. Καὶ ἡ ἐμπνεομένη ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς Ἑλλάδος ποιήσις δὲν εἶναι μεταφυσικὴ, μελαγχολικὴ, ἀκανόνιστος, ἀπόκεντρος ὡς ἡ τῶν Βορείων παλαίουςα μὲ ἐξηγριωμένα στοιχεῖα καὶ πάθη σύροντα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἐρημίαν, ἀλλὰ χαρίεσμα, ἀπλή, μεγαλοπρεπῆς, πλήρης εἰκόνων καὶ ἐλκύουσα τοὺς ἀνθρώπους εἰς κοινωνίας καὶ

τελετὰς καὶ ὕμνους. Ἔχει τὴν εὐχροίαν, τὴν λαμπρότητα, καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς Ανατολῆς μεμιγμένην μὲ τῆς Μεσημβρίας τὴν ζωηρότητα καὶ θερμότητα. Δὲν καταπιέζει μὲ ὀμίχλην τὴν καρδίαν, οὔτ' ἐμφυσᾷ ἀπογνώσεως δυσθυμίαν, οὔτε ἐμπνέει φάσματα τερατώδους σατανισμοῦ, ἀλλὰ διατίθησι τὴν φαντασίαν νὰ οἰκίσῃ μὲ πνεύματα τὸν αἰθέρα καὶ τὰ ὕδατα, νὰ δημιουργῇ ὡς πρόσωπα τὰς ἀφηρημένας ιδέας, νὰ ψάλλῃ τὰς χάριτας τῆς πατρίδος, τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἀναμιγνύουσα μὲ τὴν ποιήσιν φιλοσοφίαν ἐνστάζουσαν εἰς τὴν ψυχὴν καρτερίαν καὶ γαλήνην.

Ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ὑδάτων. Περιερχόμενός τις διὰ τῆς κοίτης τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς ὑπερείας ἐξανοίγει πολλὰ χάσματα εἰς τὸν βράχον, ὅπως τῶν ἀρχαίων ὑδραγωγείων, ἐντὸς τῶν ὁποίων δύναται ἄνθρωπος νὰ εἰσέλθῃ, καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς μέγα διάστημα, ὡς εἰς τὴν περιγραφθεῖσαν ὑδροχόον στοᾶν, κρήνην βεβαίως οὔσαν, οὐχὶ λουτρόν. Καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἐλλειψοειδεῖς στοαὶ εἰς τὸν βράχον ἐσκαμμένα φαίνονται τὴν σήμερον, ὕδωρ ὅμως δὲν χέουσι.

Αἱ σημεριναὶ κρήναι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως ἐξαρκοῦσι, οὐδὲν ὅμως διὰ τὴν καλλιέργειαν τὸ ἔδαφος τῆς Κορίνθου εἶναι ἀνεπίδεκτον δενδροφυτείας, ἐὰν δὲν εἰσαχθῶσιν ὕδατα ὅθεν μόλις ὀλιγώτατα φαίνονται διεσπαρμένως μικρὰ δένδρα. Διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐσπερίων δένδρων (λεμονίων πορτοκαλίων κτλ.) ὁ Κιαμίλ-βεης εἶχεν εἰσάξει ὕδατα ἀπὸ μίαν πηγὴν μίαν ὥραν περίπου ἀπέχουσαν, τὸ ρεῦμα ὅμως τῶν ὁποίων, ὡς εἶπομεν, ἀπεκόπη, εἰς τρόπον ὥστε ἡ πόλις ἥτις ἔχει τὰ ἀφθονώτερα νάματα, καὶ ἐσεμνύνετο διὰ τὰ λουτρά της, ἡ Κόρινθος, ἢ ὑπογείως διασχιζομένη καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις διὰ διορυγμάτων καὶ ὁχετῶν Ἑλληνικῶν, Ῥωμαϊκῶν καὶ Τουρκικῶν, ἐλλεῖπει σήμερον ὕδατος διὰ νὰ ποτίσῃ τὴν ξηρὰν γαίαν της. Μόνος ὁ Ἀκροκόρινθος διατηρεῖ τὰ ἀρχαῖα καὶ περίφημα ἐν αὐτῷ ἀναβρύοντα ὕδατα, ὥστε

ἐπαληθεύουσιν εἰσέτι τὴν σήμερον οἱ Εὐριπίδαιοι στίχοι

” Ἦκω περίκλυστον προλιπούσ’

” Ἄκρον Κόρινθον

” Ἰερὸν ὄχθον, πόλιν Ἀφροδίτας

μόλον ὅτι ἡ θεὰ τῆς ὠραιότητος ἀπέβαλε πρὸ κειροῦ τὴν κυριαρχίαν ταύτην (α).

(α) Τὸ περίκλυστον, λέγει ὁ Στράβων, ἦτοι καταβάθος λεκτέον, ἐπεὶ καὶ τὰ φρέατα καὶ ὑπονόμοι λιβάδες διήκουσι δι’ αὐτοῦ· ἢ τὸ παλαιὸν ὑποληπτέον, τὴν Πειρήνην ἐπιπολάζειν, καὶ κατάρρυτον ποιεῖν τὸ ὄρος· Ἀμφότεραι αἱ ἐρμηνεῖαι εἰς τὸν βράχον σήμερον ἐντελέστατα ἐφαρμόζονται.

[Ἡ συνέχεια ἀκολουθεῖ.]

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

Τοῦ καθηγητοῦ Φιλίππου Ἰωάννου μάθημα εἰσαγωγικὸν εἰς τὴν μεταφυσικὴν.

Ἐνδιατρίψαντες μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ψυχολογικὴν προ-
παιδεῖαν καὶ τὴν ἔρευναν τῶν νόμων καὶ τύπων τοῦ διανοη-
τικοῦ μας προετελέσθημεν ἱκανῶς πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας τῆς
φιλοσοφίας ἐρεῦνας, ὥστε δυνάμεθα ἤδη νὰ εἰσέλθωμεν
εὐέλπιδες εἰς τὰς γενικὰς θεωρίας τῆς Μεταφυσικῆς. Ἀλλὰ
τίς ἡ ἀρχὴ τῆς Μεταφυσικῆς; Τί τὸ ὑποκείμενον αὐτῆς, καὶ
τίς ἡ ἱστορικὴ ἀνάπτυξις; Τὰ ζητήματα ταῦτα ἀναφύμενα
ἐπ' αὐτῶν τῶν προπυλαίων τοῦ εὐρυχώρου περιβόλου τῶν
Μεταφυσικῶν θεωριῶν, ἔλκουσι κατὰ πρῶτον τὴν προσοχὴν
μας καὶ γίνονται εἰσαγωγικῆς διατριβῆς ἀξία ὑπόθεσις.

Πρῶτος ἐσχεδίασε τὴν Μεταφυσικὴν ὡς μέρος διακεκρι-
μένον τῆς φιλοσοφίας ὁ σταγειρίτης φιλόσοφος, ὅστις καὶ
πρῶτος ἐν γένει διέκρινε καὶ εἰς σύστημα ἀνήγαγε τὰ διά-
φορα μέρη τῆς ἐπιστήμης. Διαστείλας πρῶτον τὴν πρακτι-
κὴν ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς ἐπιστήμης, ἀπεχώρισε πάλιν
ἐντὸς ταύτης ἀπὸ τὴν φυσικὴν τὴν μεταφυσικὴν, τὴν ὁποί-
αν πρῶτην φιλοσοφίαν ὠνόμασε. Καὶ εἰς μὲν τὴν
φυσικὴν περιέλαβε τὰς διαφόρους ἐρεῦνας περὶ τῶν ποιο-
τήτων καὶ σχέσεων, περὶ τῶν νόμων τῶν ἐνεργειῶν καὶ πα-
θήσεων τῶν διαφόρων αἰσθητῶν ὄντων, τῶν ὁποίων ἄλλα
μὲν ἐθεώρει ὡς ἀφθαρτα, πολυτρόπως μόνον κατὰ τινὰς νό-
μους ἑτεροιούμενα, ἄλλα δὲ ὡς ἐξ ὑπαρχῆς γινόμενα καὶ
φθειρόμενα. Εἰς δὲ τὴν μεταφυσικὴν ἀφωρίσθησαν ὑπ'
αὐτοῦ αἱ ἐρευναὶ περὶ τῆς μὴ αἰσθητῆς, ἀλλὰ νοητῆς καὶ
ἀναλλοιώτου τῶν ὄντων οὐσίας, τῆς ὁποίας τὴν αἰεὶ ὁμοίαν
ἐνέργειαν ἐθεώρει ὡς ἔσχατον λόγον τῶν ἐν τῇ φύσει μετα-
βολῶν καὶ ἑτεροιώσεων, καὶ ἔτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἀφηρημέ-
νων διορισμῶν τοῦ καθαροῦ ὄντος. Ὁ Ἀριστοτέλης ὠρμή-
θη πρὸς τὰς ῥηθείσας μεταφυσικὰς ἐρεῦνας ἀπὸ τῆς δόξης

ὅτι τὸ εἶναι δὲν περιορίζεται εἰς μόνα τὰ ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ ὑπάρχοντα φυσικὰ ἀντικείμενα καὶ τὰς κατ' ἐνέργειαν καὶ πάθησιν ἀλλοιώσεις αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι ὑπὲρ τὴν φύσιν, ὑπὲρ τὸν χρόνον καὶ χῶρον, ὑπὲρ τὴν φαινομένην διηλεκτὴν ἑτεροίωσιν, ὑπάρχει ὄν τι αἰώνιον, ἀμετάτρεπτον, καθ' ἑαυτὸ ὑφιστάμενον, ἐνεργοῦν ἀρχαιτίως πᾶσαν ἐν τῷ κόσμῳ γένεσιν καὶ φθορὰν, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπαρξίς εἶναι τελειοτάτη ζωὴ, ἡ δὲ ζωὴ τελειοτάτη ἐνέργεια. Ὅθεν θέλων νὰ διασαφήσῃ, ὅσον ἐνδέχεται, τοῦ πανταιτίου τούτου ὄντος τὴν ἰδέαν ἐσπούδασε νὰ διασαφήσῃ τὰς γενικὰς, ἀναγκαίαις καὶ ἀπλᾶς τοῦ ὄντος ὡς ὄντος κατηγορίας, ὁποῖαι εἰς πᾶν ὠρισμένον ὄν ἐμφανίζονται, καὶ οὕτως ἐσχεδίασεν ἐπιστήμην ἰδίαν, ἣτις ἀσχολουμένη περὶ τοὺς ἐσχάτους ἐπισητούς λόγους παντὸς ἐπισητοῦ ἐμελλε νὰ περιέχῃ τὰς πρωτίτας κοινὰς ἀρχὰς πασῶν τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. Μόνη αὕτη ἡ πρώτη φιλοσοφία ἐφάνη εἰς τὸν Ἀριστοτέλην, ὡς καὶ ἡ μαθηματικὴ, ἐπιδεκτικὴ ἀποδεικτικῆς βεβαιότητος· διότι ἀμφοτέραι αὗται πηγάζουσιν ἐκ τῆς καθαρᾶς ἡμῶν νοήσεως, καὶ ζηρίζονται εἰς ἐννοίας, τῶν ὁποίων ὕλη εἶναι τὸ πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὡσαύτως ἔχον, καὶ ὄχι τὸ ῥέον καὶ συνεχῶς ἑτεροιοῦμενον τῶν διὰ τῆς πείρας γνωριζομένων ἀντικειμένων. Ἐξ ἐναντίας ἐθεώρησε τὰς φυσικὰς καὶ πρακτικὰς ἐπιστήμας ἀνεπιδέκτους βεβαιότητος ἀναμφισβητήτου, καὶ παρεχούσας πιθανότητα μόνον, ἐγγίζουσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς τὴν βεβαιότητα· διότι ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος, ἣτις εἰς τὰς ῥηθείσας ἐπιστήμας εἶναι εἰς χρῆσιν, φέρει ἡμᾶς εἰς τοιοῦτους γενικοὺς διορισμοὺς, τῶν ὁποίων καὶ ἐξαιρέσεις καὶ ἀντιθέσεις φαίνονται δυναταί.

Ἄν καὶ τὸ ὑποκείμενον τῆς Μεταφυσικῆς, ὅπως ὠρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, καθ' ἕκαστα μὲν θεωρούμενον ἔχῃ χρεῖαν διορθώσεως, καθόλου δὲ ἔχῃ χρεῖαν ἀκριβώσεως καὶ διασαφήσεως, ἐμφαίνεται ὁμοίως ἡ ὀξυδέρκεια καὶ ἡ περὶ τὴν ἀλήθειαν σπουδὴ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς εἰς τὰ ἀκόλουθα μάλιστα δύο κεφάλαια.

Πρῶτον ἐγνώρισε, ἂν καὶ δὲν ἠκριβώσε προσηκόντως,

τὴν διαφορὰν, ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν διὰ τῆς πείρας ἢ ἐκ τῶν ὑστέρων μετὰ πιθανότητος μόνον γνωριζομένων φυσικῶν νόμων καὶ ἰδιοτήτων τῶν αἰσθητῶν ὄντων, τῶν μαθηματικῶς μετ' ἐναποδείκτου βεβαιότητος ὀριζομένων ἀμεταβλήτων λόγων τοῦ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ποσοῦ, καὶ τῶν μεταφυσικῶς ἢ ἐκ τῶν προτέρων διὰ καθαρᾶς τοῦ νοῦς ἐνεργείας μετ' αἰταποδείκτου, ἢ ἀναποδείκτου βεβαιότητος ἀνακαλυπτομένων γνωρισμάτων τῆς ἀρχῆς καὶ αἰτίας πάσης ἐν τῇ φύσει θεωρουμένης ἐνεργείας, τάξεως, κανονικότητος καὶ σκοπιμότητος. Ἐνητένισε δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ εἰς τὰς γενικὰς ἐννοίας τῆς αἰτιότητος καὶ εἰς τὸν αἰτιώδη τῶν ὄντων σύνδεσμον, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα διὰ καθαρᾶς σκέψεως νὰ κατανοήσωμεν, ἀφοῦ τὸ πνεῦμά μας ἀναπτύχθῃ πρῶτον διὰ τῆς πείρας καὶ γνωρίσωμεν τῶν αἰσθητῶν ὄντων τὴν ὑπαρξιν καὶ ἀλληλουχίαν.

Δεύτερον ἀπεδοκίμασε τὰς ἀθεϊστικὰς καὶ πανθεϊστικὰς δόξας, ὅσαι ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῶν πλείστων φυσικῶν θεωριῶν τῆς πρὸ τοῦ Σωκράτους περιόδου τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἐκύρωσε τὸν θεῖσμον, ὡς ἀναγκαίως ἐκ τῶν μεταφυσικῶν ἐρευνῶν ἐξαγόμενον. Ὅθεν ἔταξε τὴν μεταφυσικὴν ὑπεράνω τῆς φυσικῆς, ὡς σφαῖραν ὑψηλοτέραν τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν· διότι ὑπεράνω τῆς ἐξηρητημένης μονάδος τῆς αἰωνίου σειρᾶς τῶν ἐν τῇ φύσει παρατηρουμένων ἀλλοιώσεων ὁ ἐποπτικὸς ἡμῶν νοῦς κατοπτεῦει τὴν ἀνεξάρτητον καὶ ἀπόλυτον μονάδα τοῦ πάντα συνειδότης ἀρχαιτίου καὶ κυβερνήτου τῶν ἀλλοιώσεων.

Τὴν διεξήγησιν τῶν μεταφυσικῶν προβλημάτων ὠδοποίησε καὶ ἐξωμάλυνεν ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τῶν ἐρευνῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμε περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἀληθείας τῶν ἀνθρωπίνων ἐννοιῶν, περὶ τῆς ἀναφορᾶς τῶν ἐκ τῶν προτέρων γνώσεων πρὸς τὰς ἐμπειρικὰς, καὶ περὶ τῶν ἀπαιτουμένων εἰς σύστασιν ἀκριβοῦς ἐπιστήμης. Αὗται αἱ ἐρευναὶ τοῦ περιέχουσιν μὲν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς θεωρίας τοῦ γνωστικοῦ καὶ δεικνύουσιν ὅτι ὁ φιλόσοφος ἐβάδισε τὴν μέσσην ὁδὸν μεταξὺ τοῦ ἑτερομεροῦς ἐμπειρισμοῦ καὶ τοῦ ἑτερομεροῦς

νοολογισμοῦ, ἀλλὰ δὲν εἰσχωροῦσιν ἰκανῶς εἰς τὴν φύσιν τοῦ γνωστικοῦ μας, οὐδὲ διευκρινοῦσι τῶν ἐνεργειῶν τῶν τὸν τρόπον.

Ἡ ἀριστοτελικὴ μεταφυσικὴ ἄλλοτε μὲν καθαρὰ καὶ ἀμιγῆς, ἄλλοτε δὲ μετεωριζομένη πρὸς τὸ ἰδανικώτερον τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, διέμεινεν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μάλιστα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἕως τῆς ἀρχῆς τῆς νέας περιόδου τῆς φιλοσοφίας, κοινὸν σχεδὸν σπούδασμα τῶν φιλοσόφων ἐκείνων, ὅσον τὸ πνεῦμα ἐξήρητο εἰς τὰ ὑψίστα ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου ζητήματα.

Ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχῆς τῆς νέας περιόδου τῆς φιλοσοφίας οἱ μὲν παρημέλησαν ἐξ ὀλοκλήρου τὴν περὶ τῆς γενέσεως, τῶν ὀρίων καὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἔρευναν ἐπιθαρρήσαντες παραβολώτερον εἰς τοῦ νοός των τὴν δύναμιν καὶ τῆς φαντασίας των τὰ πτερά, οἱ δ' ἀκροθιγῶς μόνον ἔψαυσαν αὐτὴν καὶ παρέργως, οἱ δὲ κατανοήσαντες, πόσον ἢ τοιαύτη ἔρευνα εἶναι ἀναγκαία πρὸς σχηματισμὸν φιλοσοφίας ὑγιούς, τὴν κατέστησαν πρώτιστον ὑποκείμενον τῆς φιλοσοφικῆς τῶν ἐνασχολήσεως, Ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι παρεκτραπέυτες εἰς ἑτερομερεῖς θεωρίας κατήντησαν εἰς συμπεράσματα ἀπαράδεκτα.

Ὁ Λώκιος διηρένησε τὰς γνωστικὰς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις εἰς τὸ σύγγραμμά του, τὸ ὁποῖον an essay concerning human understanding ἐπέγραψε, καὶ τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν ἡ πρώτη καὶ ἀξιολογώτερα περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γνωστικοῦ πραγματεία πρὸ τοῦ Καντίου. Ἀλλ' αὕτη ἀπέβη πολεμία τῶν μεταφυσικῶν θεωριῶν, καὶ παρὰ γνώμην καὶ αὐτοῦ τοῦ Λωκίου κατέστη κρηπίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἠγέρθη σχολή τις τοῦ ἐμπειρισμοῦ, διατεινομένου ὅτι τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα εἶναι πάντῃ ἀνεπίδεκτα λύσεως, καὶ ὑπερασπιζομένου τὸν ὑλισμὸν. Αἰτία δὲ τοῦ παραδόξου τούτου ἀποτελέσματος τῆς ῥηθείσης ἐρένης του ὑπῆρξεν, ὅτι ἐπιπολαίως καὶ ἑτερομερῶς ἐθεώρησε τὸ ἀνθρώπινον γνωστικὸν καὶ δὲν διεστάθμησεν ἀκριβῶς τῶν γνώσεών μας τὴν ἀλήθειαν, Ὁ Λώκιος ἐτηνέτισε μᾶλλον εἰς τὸ ἐξ

ὑποκειμένου στοιχείου τῶν ιδεῶν ἢ ἀντιλήψεων, χωρὶς νὰ γνωρίσῃ καὶ τὸ ἐξ ἀντικειμένου στοιχείου αὐτῶν, τὸ ὁποῖον βεβαίως συναποτελεῖ τὴν οὐσίαν των. Κατὰ τὴν ἀπόφανσιν τῆς φυσικῆς ἡμῶν συνειδήσεως, ἢ τοῦ φυσικοῦ ἡμῶν συνεπιγνωστικοῦ, διακρίνεται ἡ γνῶσις ἀπὸ τῆς κενῆς φαντασίας, ἀπὸ τοῦ ἔκουσίου ἢ ἀκουσίου πλάσματος κατὰ τοῦτο, καθότι ἡ γνῶσις περιέχει τι στοιχείον ἀνήκον εἰς τὰ πραγματικὸν ἀντικείμενον, εἰς τι πραγματικῶς ἀνθυφειστώσ, καὶ διὰ τοῦτο πάντῃ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου. Ἀνήκει δὲ εἰς τὴν τοῦ γνωστικοῦ θεωρίαν ἡ ἀποφασίση, ποῖον εἶναι τὸ ἐξ ἀντικειμένου στοιχείον τῶν ιδεῶν ἢ ἀντιλήψεων, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ταύτας κυρίως γνώσεις καὶ τὰς διαστέλλει ἀπὸ τῶν φαντασιῶν καὶ πλασμάτων. Ἄλλ' ὁ Δῶκιος χωρὶς νὰ ἐξείασῃ καὶ διευκρινήσῃ τὸ φυσικὸν συνεπιγνωστικόν, ἢ τὴν φυσικὴν συνείδησιν, ἐξέλαβε τὴν γνῶσιν ὡς ἀπλήν ἀντίληψιν τῆς μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων ιδεῶν ἢ παραστάσεων συμφωνίας ἢ διαφωνίας. Οὕτως ἐχαρακτήρισε πραγματικῶς ὡς γνῶσιν τὸν λογικὸν τύπον τῆς κρίσεως, ὡς καταφασκούσης ἢ ἀποφασκούσης ἀποφάνσεως, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐξ ὑποκειμένου μόνον ἀξίαν, τὴν ὑποίαν ἔχει ἡ συνεπίγνωσις ἢ συνείδησις τῆς ἐντὸς ἡμῶν παρουσιαζομένης μεταξὺ τῶν ιδεῶν σχέσεως. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰ ρηθέντα ὁ νοῦς ἡμῶν ἐπὶ πάσης γνῶσεως δὲν δύναται ἀμέσως ἄλλο τι νὰ γνωρίσῃ, εἰμὴ τὰς ιδίας τοῦ ιδέας καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας, ὁ Δῶκιος ἐξήγαγεν ἐντεῦθεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει δι' ἡμᾶς κἀνὲν ἀσφαλὲς κριτήριον τῆς συμφωνίας τῶν ιδεῶν μας μὲ τὰ παριστανόμενα πράγματα, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ εὐχαριστηθῶμεν μόνον μὲ τὰς ἐμφάνειας τῶν πραγμάτων, οἳ ὅποια εἶναι παραγόμενα τῆς φυσικῆς διαθέσεως τοῦ γνωστικοῦ μας καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιδράσεως τῶν πραγμάτων ἐφ' ἡμᾶς. Διατείνεται δὲ, ὅτι αἱ ιδέαι ἐκεῖναι, τὰς ὑποίας ἡ γνωστικὴ ἡμῶν δύναμις δὲν παράγει αὐτενεργῶς ἐξ ἄλλων ἐνυπαρχουσῶν ἤδη εἰς αὐτὴν, ἀλλ' εἰσδέχεται ἔξωθεν διὰ τῆς φυσικῆς τῆς δεκτικότητος ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν, προέρχοντα⁶

μὲν προδήλως, ὡς φυσικὰ καὶ κανονικὰ ἀποτελέσματα, ἀπὸ ἐξωτερικῶν ἢ ἀνθυφισταμένων πραγμάτων, ἐπενεργούντων ἀληθῶς ἐφ' ἡμᾶς καὶ παραγόντων αὐτάς, ἀλλὰ παριστάνοισι τὰ πράγματα, ὅποια ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐφ' ἡμᾶς προκύπτουσιν. Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι ἡ τοῦ Λώκιου θεωρία δὲν ἀναιρεῖ τὴν περὶ τῆς πραγματικότητος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ἀμφιβολίαν, ἀλλὰ μάλιστα τὴν ἀφήνει ἀναναίρετον. Διὰ τοῦτο ὁ Λώκιος παρέδεχθη παρὰ τὰ δύο τέλεια εἶδη τῆς βεβαιότητος, τὴν ἐποπτικὴν, ἄμεσον καὶ αὐταπόδεικτον, καὶ τὴν συλλογιστικὴν ἔμμεσον καὶ ἀναπόδεικτον, τρίτον εἶδος βεβαιότητος ἀτελέστερον τὴν ἐξ ἀντιλήψεως ἢ τὴν κατ' αἴσθησιν, ἥτις ὑπερέχει μὲν κατ' αὐτὸν τῆς ἀπλῆς πιθανότητος, λείπεται δὲ τῶν προῤῥηθειςῶν δύο τελειότερων βεβαιότητων, καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀντιλήψεως τῶν ἐντὸς ἡμῶν πραγμάτων, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ ἀνθυποστατικὴ τούτων ὑπαρξις γνωρίζεται· ἐδόξασε λοιπὸν, ὅτι ἡ ὑπαρξις τῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια ἀναλαμβάνομεν διὰ τῶν αἰσθήσεων δὲν ἔχει τελείαν βεβαιότητα, οὔτε ἄμεσον καὶ ἐποπτικὴν, οὔτ' ἔμμεσον καὶ ἀναπόδεικτον, ἀλλὰ παραδεχόμεθα αὐτὴν πιστεύοντες κατ' ἀνάγκην φυσικὴν εἰς τῶν αἰσθήσεών μας τὴν μαρτυρίαν.

ψυχολογικὴ θεωρία, μὴ δίδουσα περὶ τοῦ τόσο οὐσιώδους μεταφυσικοῦ ζητήματος τῆς συμφωνίας τῶν ἀντιλήψεών μας μὲ τὰ ἀνθυφιστάμενα ὄντα λύσιν βασιμωτέραν παρὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν, συνυποφαίνουσα δὲ, καὶ ὅτι ἡ τοιαύτη λύσις εἶναι τὸ μόνον εὐσύστατον ἐξαγόμενον σώφρονος καὶ ἀπρολήπτου ἐρεύνης, δὲν φαίνεται ἐπιτηδεῖα νὰ ὀδηγήσῃ ἀσφαλῶς τὸν φιλοσοφοῦντα ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ κοινοῦ νοός, πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν περιωπὴν, ὅπου δύναται ἔρθῶς νὰ ἐννοήσῃ καὶ προσηκόντως νὰ ἐφαρμύσῃ τὰ μεταφυσικὰ ζητήματα. Ὁ ἴδιος Λώκιος δεικνύει καὶ δι' ἄλλων πολλῶν, πόσον ἀνεπιτήδειος ἦτο πρὸς μεταφυσικὰς ἐρέυνας, καὶ διὰ τούτου· ὅτι καὶ τοὶ δοξαζῶν τὴν ὑποστατικότητα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, διετείνετο ὁμῶς ἐτέρωθεν,

ὅτι αἱ θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ πληροφορίαι μας ἐδύναντο διὰ τῆς προσηκούσης ἀναπτύξεως τῶν ἐνοιῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται, νὰ κατασταθῶσι γνώσεις βέβαιαι, καὶ αὐστηρῶς ἀποδεικταί, ὡς αἱ μαθηματικά.

Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Λωκίου περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὰ διδόμενα, ἐκ τῶν ὁποίων μετέπειτα παρήχθησαν συνεπῶς αἱ περὶ τοῦ γνωστικοῦ θεωρίαι τοῦ Κονδιλλάκου τοῦ Οὔμη καὶ τῶν λοιπῶν ἐμπειρικῶν τῆς λωκιανῆς σχολῆς, γνωματευσάντων, ὅτι εἶναι ἀδύνατος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν ἡ βεβαίη καὶ κατ' ἐπιστήμην γινῶσις τεῦ μεταξὺ τῶν πραγμάτων ἀληθοῦς αἰτιώδους συνδέσμου, καὶ θεωρησάντων τὴν Μεταφυσικὴν φάσμα καθαρὸν, μόνην δὲ τὴν Μαθηματικὴν ἐπιδεκτικὴν ἀποδεικτικῆς βεβαιότητος.

Ταῦτα μὲν οἱ περὶ Λόκιον οἱ δὲ λοιποὶ τῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς νέας φιλοσοφίας πρὸ τοῦ Καντίου φιλοσοφησάντων δὲν ἐπεχείρησαν παντελῶς νὰ παρατηρήσωσιν ἐπιμελέστερον τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν καὶ νὰ ἀναλύσωσι τὰς ποικίλας καὶ συμπεπλεγμένας τοῦ νοῦς ἐνεργείας, διὰ νὰ σαφηνίσωσιν οὕτω τὴν ἀρχὴν, τὰ ὄρια, τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ κυριώτερα εἶδη τῶν γνώσεών μας. Κανεὶς αὐτῶν δὲν ἐφρόντισε νὰ κρίνη καὶ ἐξετάσῃ τὸ ἀνθρώπινον γνωστικόν, καὶ διὰ μεθοδικῆς ἐρεύνης νὰ βασανίσῃ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος τὴν δύναμιν, διὰ νὰ δυνηθῇ ἀκολουθῶς μετ' ἀσφαλείας ν' ἀποφασίσῃ, τίνων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐπιστήμην, ἢ γινῶσιν ἀληθῆ τίνα δὲ πάλιν εἶναι μόνον δοξαστὰ καὶ ληπτὰ διὰ πίσεως ἢ καθόλου ἀπερίληπτα εἰς ὠρισμένας καὶ ἀναντιρρήτους ἐννοίας.

Ὁ Βόλφιος ἐξεργασθεὶς διὰ τοῦ συστηματικοῦ πνεύματος του καὶ τῆς ἀκαμάτου φιλοπυνίας του ὅλας τὰς πραγατείας τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας συνεξεργάσθη εἰς πλάτος καὶ τὴν Μεταφυσικὴν, παρεμβάλων μεταξὺ τῆς ὄντολογίας καὶ θεολογίας τὴν κοσμολογίαν καὶ τὴν θεωρητικὴν ψυχολογίαν, ἐνῶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποχωρίσῃ τὰς περὶ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης

ψυχῆς θεωρητικὰς ἐρεῦνας ἀπὸ τῶν ἐμπειρικῶν, ἀλλ' εἶ-
 χεν ἐγκαταμίξῃ τὰς περὶ κόσμου καὶ ψυχῆς θεωρίας εἰς τὰς
 φυσικὰς του ἐρεῦνας. Ἄλλὰ τὸ περὶ τῶν γνωστικῶν δυνά-
 μων τοῦ ἀνθρώπου ζήτημα μικρᾶς προσοχῆς ἠξίωσεν ὁ
 Βόλφιος, ἀκροθιγῶς μόνον ψαύσας αὐτὸ εἰς τὴν λογικὴν
 καὶ τὴν ἐμπειρικὴν του ψυχολογίαν.

Οὕτω μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Καντίου οἱ φιλοσοφοῦντες
 ἢ δὲν ἐπεχείρησαν παντάπασι νὰ διερευνήσωσι τὸ ἀνθρώ-
 πινον γνωστικὸν κατὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὰ ὅρια, ἢ αἱ ἔ-
 ρευναὶ των ὑπῆρξαν ἀτελεῖς, ἀμέθοδοι καὶ τῆς προσηκού-
 σης ἀκριβείας ἔστερημένα. Ο Κάντιος πρῶτος θορυβηθεὶς
 ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων,
 τὰ ὅποια εἰς βραχὺ διάστημα χρόνου παρήγαγεν ὁ δογμα-
 τισμός, καὶ τὰ ὅποια καταλαμβάνοντα ἀλληλοδιαδόχως τὴν κα-
 θέδραν τῆς φιλοσοφίας ἐξεθρονίσθησαν μετὰ μικρὸν ἀπ'
 ἀλλήλων, ἔστρεψεν ὅλην τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐξέτα-
 σιν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γνωστικοῦ, καὶ ἔκαμε ταύτην
 κύριον ὑποκείμενον τοῦ συγγράμματός του, τὸ ὅποιον ἐπέ-
 γραψε κριτικὴν τοῦ καθαροῦ νοός. Εἶναι καθό-
 λου ἢ μεταφυσικὴ δυνατὴ; Ἴδου τὸ πρῶτον ζήτημα, τὸ
 ὅποιον κατ' αὐτὸν ἔπρεπε νὰ λύσῃ ἡ φιλοσοφία πρὸ τοῦ
 νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰς παραιτέρω ἐρεῦνας της. Ἀφοῦ ἔθε-
 σε τὸ ζήτημα τοῦτο ὡς τὸ μόνον ζήτημα τῆς τοῦ νοός Κρι-
 τικῆς, τὸ ἐχώρισε μὲν ἀπροσφυῶς εἰς τὸ αὐτὸ πόνημα ἀπ'
 ἄλλων συναφῶν μετ' αὐτοῦ κριτικῶν ἐξετάσεων, ἀλλὰ τὸ
 διηρέυνησε μὲ τὸσαύτην ἑκτάσιν καὶ βαθύτητα, ὥστε ἀπέ-
 λιπε πολὺ ὀπίσω τὰς τοῦ Δωκίου ἐρεῦνας. Ὁ ἴδιος περι-
 γράφει ὅ,τι ἡ Κριτικὴ του πρὸς λύσιν τοῦ ῥηθέντος ζητή-
 ματος συνετέλεσε, καὶ δεικνύει τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀξίαν
 τῆς ἐπιχειρήσεώς του λέγων ἂν μέλλῃ ἡ Μεταφυσικὴ
 ὄχι νὰ κατασοφιστεύσῃ διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ νὰ φωτίσῃ
 καὶ πείσῃ δι' ἐπιστημονικῆς ἐξηγήσεως τοὺς περὶ τὰ ὑψιστο-
 ζητήματα τοῦ ἀνθρώπου ἀσχολουμένους, χρεῖα νὰ ἐπεξετά-
 σῃ ἢ κριτικὴ τοῦ νοός ὅλας τὰς ἐκ τῶν προτέρων ἐννοίας,
 νὰ διαιρέσῃ αὐτὰς κατὰ τὰς διαφόρους πηγὰς των, νὰ τὰς

ἀναλύση, καὶ νὰ ζητήσῃ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐπόμενα, διὰ δὲ τῆς παραγωγῆς τῶν ῥηθειςῶν ἐννοιῶν ἐκ τῶν νόμων τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος νὰ παραστήσῃ τὸ δυνατὸν τῶν ἐκ τῶν προτέρων συνθετικῶν γνώσεων, καὶ νὰ δείξῃ τοὺς κανόνας καὶ τὰ ὄρια τῆς χρήσεώς των.

Κάνεις πρὸ τοῦ Καντίου δὲν ἐγνώρισε τόσον ἀκριβῶς, οὐδ' ἐξέφρασε τόσον καθαρῶς τὴν χρεῖαν τοῦ νὰ ἐξετασθῇ πρῶτον ἢ πρὸς λύσιν τῶν μεταφυσικῶν ζητημάτων ἰκανότης τοῦ γνωστικοῦ μας, πρὸ τοῦ νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἄνευ γείρωμεν τῶν μεταφυσικῶν θεωριῶν τὴν μεταρσίαν οἰκοδομήν. Ἄλλ' ἂν καὶ ἡ ῥηθείσα τοῦ Καντίου δόξα εἶναι ὀρθή, δὲν ἐπεχείρησεν ὅμως ἀπρολήπτως τὴν ἔρευναν καὶ προσήκουσαν λύσιν τῶν περὶ τῆς ἰκανότητος τοῦ γνωστικοῦ μας ζητημάτων, ἀλλὰ μετὰ τινος προλήψεως καὶ τῆς ἄρισμένης προθέσεως τοῦ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ἀληθὴς γνώσις τοῦ γενικοῦ καὶ μονίμου εἰς τὸν αἰτιώδη τῶν ὄντων σύνδεσμον εἶναι εἰς τὸν ἀνθρώπον ἀνέφικτος.

Αἱ γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Κάντιον ἔχουσι ὑποστατικὴν μόνονσημασίαν, καὶ στεροῦνται τῆς ἐξ ἀντικειμένου ἀληθείας καὶ βεβαιότητος· καθότι τὰ πράγματα καθ' ἑαυτὰ εἶναι πάντῃ διάφορα παρ' ὅ,τι φαίνονται εἰς ἡμᾶς, καὶ ἡ ἀληθὴς αὐτῶν οὐσία μένει εἰς ἡμᾶς ἄγνωστος. Ἐπομένως καὶ αἱ ἰδέαι ἡμῶν περὶ τῆς συναφείας τῶν ὄντων περὶ τῆς οὐσίας τοῦ πνεύματός μας καὶ τῆς αἰτίας τοῦ κόσμου ἔχουσι τὴν ἐξ ὑποκειμένου μόνον ἀλήθειαν καὶ δὲν ἀποτελοῦσι γνώσεις ἐξ ἀντικειμένου ἀληθείς.

Ἄφου ὁ Κάντιος ἐπέφερεν ἀποφατικὴν λύσιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ ἂν ἡ Μεταφυσικὴ ᾖναι δυνατὴ, καὶ ἠγωνίσθη νὰ δείξῃ ὅτι τὰ προβλήματα τῆς ὄντολογίας, τῆς λογοθεωρήτου ψυχολογίας, τῆς κοσμολογίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς θεολογίας εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀνεπίλυτα, δὲν ἀπέκλεισεν ὅμως τοῦ κύκλου τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν [τὴν Μεταφυσικὴν, ἀλλ' ἐτήρησεν αὐτήν, τροποποιήσας τὴν προτοῦ σημασίαν τῆς, καὶ ὀνομάσας οὕτως ἐκείνας τῆς φιλοσοφίας τὰς λογοθεωρήτους γνώσεις, τὰς ὁποίας ἐνόμισεν ἀληθῶς

ἐφικτάς. Ἴδου ἡ σημασία τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὴν Μεταφυσικὴν. Ἡ φιλοσοφία, λέγει, ὡς καθαρῶς νοοθεώρητος γνῶσις, διαιρεῖται εἰς προπαιδευτικὴν τοῦ γνωστικοῦ κριτικὴν καὶ εἰς συστηματικὴν ἔκθεσιν τῶν ἐκ τῶν προτέρων γνώσεων. Τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τῆς φιλοσοφίας ὠνομάσθη παρ' αὐτοῦ γενικῶς Μεταφυσικὴ, καὶ ὑποδιηρέθη εἰς Μεταφυσικὴν τῆς φύσεως, ἣτις διδάσκει τὴν θεωρητικὴν χρῆσιν τοῦ νοός, καὶ εἰς Μεταφυσικὴν τῶν ἠθῶν, ἣτις διδάσκει τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ χρῆσιν.

Κατὰ ταύτην τὴν ὑπὸ τοῦ Καντίου γενομένην διαίρεσιν καὶ ὀνοματοθεσίαν τῶν μερῶν τῆς φιλοσοφίας ἐφιλοπονήθησαν ἀκολούθως ὑπὸ πολλῶν φιλοσόφων, καντιανῶν καὶ μὴ, φιλοσοφικὰ συγγράμματα, κοινὴν ἔχοντα τὴν κριτικὴν διερεύνησιν τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεως, καὶ ἔστηριγμένα ἐπὶ τῆς δόξης, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπιστημονιῆς ὁδοῦ ἢ περὶ Θεοῦ καὶ κόσμου γνῶσις εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀνέφικτος.

Ἄν καὶ ἡ καντιανὴ φιλοσοφία διὰ τὰς προφανεῖς τῆς ἐλλείψεως δὲν ἐδυνήθη νὰ διασώσῃ ἐπὶ πολὺ τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε κατ' ἀρχὰς ὡς ἡ μόνη ὀρθὴ μέθοδος τοῦ φισοσοφεῖν, ἡ ἀξία τῆς ὅμως ἔμεινε καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον μεγάλη καὶ ἀδιαφιλονείκητος· διότι ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῶν φιλοσοφούντων εἰς ἀκριβεστέραν τοῦ γνωστικοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ ἰκανότητος ἔρευναν, καὶ ἐδείχθη λαμπρὸν παράδειγμα ἀρχετυπίας αὐθυποστάτου, ὄξυνοίας καὶ βαθυνοίας, φιλοπονίας καὶ καρτερίας.

Μετὰ τὸν Κάντιον οἱ μὲν παρεδέχθησαν τὴν κριτικὴν μέθοδον τοῦ φιλοσοφεῖν, καὶ ἡσχολήθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον περὶ τὴν διόρθωσιν τῶν τῆς καντιανῆς φιλοσοφίας ἀμαρτημάτων, τὴν συμπλήρωσιν τῶν κεχρημένων καὶ ἐλλειπῶν, καὶ τελείωσιν τοῦ ὅλου συστήματος, οἱ δὲ ἀφαρπασθέντες ἀπὸ τὴν ζωηρότητα τῆς φαντασίας των, ἢ πιστεύσαντες εἰς τὴν ἰσχύϊν τοῦ διανοητικοῦ των, δὲν ἔκριναν ἀναγκαίαν τὴν ἐξέτασιν καὶ ἀνάλυσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γνωστικοῦ. Κορυφαῖοι τῶν τελευταίων τούτων ὑπῆρ-

Ξαν ὁ Σχελλίγγιος καὶ ὁ Ἐγγελοῦς, οἵτινες θεωρήσαντες καὶ τὸν ἰδανικὸν καὶ τὸν δυναδικὸν τρόπον τῆς τοῦ παντὸς θεωρίας ἑτερομερῆ καὶ ἐπομένως μὴ ὀρθόν, ἔτειναν πρὸς τὴν εὔρεσιν τῆς πανδεχοῦς μονάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγκαίως περιέχονται καὶ οὐδετεροῦνται ὅλαι αἱ εἰς τὴν φύσιν ἐμφανιζόμεναι ἀντιθέσεις.

Ὁ Σχελλίγγιος εἰσέβλεψε δ.ὰ τοῦ ὀξυδερκοῦς πνεύματος του εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὀργανισμόν τοῦ παντὸς, καὶ κατενόησε τὴν γενικὴν ζωὴν, ἣτις ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἀλληλεπίδρασιν τῶν ἐξηρητημένων δυνάμεων τῆς φύσεως· ἀλλ' ἡ μέθοδος, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε θηρεύων τὸν αἰτιώδη σύνδεσμον τῶν ὄντων, μὴ στηριζομένη εἰς τὴν προηγουμένην ἀνάλυσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γνωστικοῦ, ἔφερεν αὐτὸν εἰς ποιητικὴν τινα θεωρίαν τοῦ παντὸς, ἣτις ἐξαιρεῖ μὲν τὸν νοῦν καὶ θέλει μεγάλως τὴν φαντασίαν, συνεργεῖα τῆς ὁποίας φαίνεται πειστικῆ, ἀλλὰ δὲν ἀναπαύει τὸν θηρεύοντα καθαρὰν ἐπιστήμην. Ὁ Σχελλίγγιος ἐδογματίσεν ὑψίστην ἐνότητα τὴν ἀπόλυτον ταυτότητα, ἣτοι τὴν ταυτότητα ἐκείνην τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ πολλαπλοῦ, ἣτις περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἀντίθεσιν καὶ ἀχώριστον ἔνωσιν ἀμφοτέρων. Ὡς ἀτελὲς παράδειγμα πρὸς αἰσθητοποίησιν τῆς θεωρίας ταύτης ἔφερε τὴν οὐσίαν παντὸς σώματος, τὸ ὁποῖον ἂν δὲν μέλλῃ νὰ ἐκληφθῇ πάντῃ ἀφιλοσόφως ὡς ἄθροισμα ἀτόμων, θέλει ἐκληφθῇ ἀναγκαίως ὡς μονὰς τις καὶ ἀδιαίρετος θέσις, καὶ τὸ ὁποῖον οὔτε ἤθελεν ὑπάρχει πραγματικῶς, οὔτε ἤθελεν ἐμφανισθῆ ὡς ὑπάρχον, ἂν ἦτο ἀπλή μονὰς χωρὶς τινος πολλαπλότητος. Ἐντεῖθεν λοιπὸν γίνεται γνωστὸν κατὰ τὸν Σχελλίγγιον, ὅτι τὸ θετικὸν καὶ πραγματικὸν ἐν τῷ σώματι δὲν εἶναι τὸ ἐν καθ' ἑαυτὸ, οὔτε τὸ πολλαπλοῦν ὡς τοιοῦτο, ἀλλὰ μόνον ὁ δεσμὸς, ὁ ἀμφοτέρα εἰς ἓν ὅλον ἐνώνων. Οὕτω θεωρῶν τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων οὐσίαν ἀπεφαίνεται, ὅτι τὸ ὄντως ὄν, τὸ ἀπόλυτον ἢ ὁ θεὸς εἶναι ὁ ζῶν δεσμὸς τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ πολλαπλοῦ ἐν τῷ κόσμῳ. Τὸ βασίλειον τῆς φύσεως, τῆς ἀπαύστου γενέσεως καὶ φθορᾶς, τῆς ἀπεράντου τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως τῶν

ἀτομικῶν πραγμάτων εἶναι αἰωνία τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ καθ' ἑαυτὸν εἶναι ἐξέλευσις καὶ ἐν τοῖς οὖσιν ἐμφάνισις καὶ αἰωνία τῶν ὄντων εἰς θεὸν ἐπιστροφή καὶ ἀνάληψις. Ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ αὕτη, ὅτι ἡ ἀπόλυτος καὶ ἀρχαίτιος μονάς καὶ ἡ πολλαπλότης τοῦ ἐντῆ φύσει σχετικῶ καὶ ἐξηρημένου ταυτίζονται κατὰ τὴν ἐσχάτην οὐσίαν των, ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Σχελλιγγίου, καὶ δὲν δύναται κατὰ τὸν Σχελλιγγιον ἄλλως νὰ γνωρισθῆ, εἰμὴ διὰ καθαρᾶς τοῦ πνεύματος ἐποπτείας, εἶναι φανερόν, ὅτι κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἡ ἰδίως κληθεῖσα Μεταφυσικὴ χάνει τὴν σημασίαν της· διότι τὸ κύριον ἔργον τῆς Μεταφυσικῆς ὀρθοῦται ἢ πίπτει ὁμοῦ μὲ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἡ συνεπῆς καὶ ἔλλογος διασκόπησις τοῦ αἰτιώδους συνδέσμου τῶν ὄντων δύναται νὰ μᾶς φέρῃ ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ὁδοῦ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ὑπὲρ τὸ σύνολον τῶν ἐξηρημένων ὄντων ὑψουμένου καὶ τὸ πᾶν τοῦτο ἀρχαιτίως καὶ αἰωνίως παράγοντος, τοῦ ἀπολύτως αὐθυποστάτου, παντοδυνάμου καὶ πανσόφου ὄντος, τοῦ ζῶντος θεοῦ.

Ὁ Ἐγγελος πρεσβεύει ὁμοίως τὸν ταυτισμόν· ἀλλ' ἡ διδασκαλία αὐτοῦ διακρίνεται τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας τοῦ Σχελλιγγίου δι' ἰδιαζούσης τινὸς μεθόδου τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐκθέσεως τῶν ἐννοιῶν της. Ὁ μὲν Σχελίγγιος ἐγνώρισεν ὅτι αἱ ἐννοιαί, αἱ φέρουσαι τὸν λογικὸν τύπον τῆς κατ' ἐναντιότητα ἢ ἀντίφασιν ἀντιθέσεως, δὲν εἶναι ἐπιτήδεια νὰ παραστήσωσι τὴν ἀπόλυτον ταυτότητα, οὔτε νὰ ὀδηγήσωσιν εἰς αὐτὴν τὸν φιλοσοφοῦντα· ὅθεν παρεδέχθη πρὸς τοῦτο τὴν κατ' αὐτὸν ἄμεσον καὶ καθαρὰν τοῦ νοὸς ἐποπτείαν. Ὁ δ' Ἐγγελος μετεχειρίσθη πρὸς εὔρεσιν καὶ καὶ παράστασιν τῆς ἀπολύτου ταυτότητος ἰδίαν μέθοδον, τὴν ὁποίαν λογικὴν μέθοδον ἀπεκάλεσε, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν μεταξὺ δύο ἀντιθέτων διορισμῶν ζητεῖται καὶ εὑρίσκεται ὁ ὑψηλότερος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκείνοι συμπίπτουσι, τουτέστι παύουσι νὰ ἀντιφάσκωσι πρὸς ἀλλήλους καὶ ν' ἀναιρῶσιν ἀλλήλους, καὶ παρουσιάζονται ὡς ἀναγκαῖα στοιχεῖα συμπληροῦντα ἄλληλα πρὸς παραγωγήν θετικοῦ

τινος. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἠγωνίσθη ὁ Ἐγγελος νὰ ἐκθέσῃ τὸ σύστημα τῶν ἀληθῶν ιδεῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουσιν ἐνταυτῷ ὑποστατικὴν καὶ ἀνθυποστατικὴν ἀξίαν, καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν φιλοσοφίαν τελείαν αὐτὰ ποκάλυψιν τοῦ ἀληθοῦς, ὄντος. Ἴδου ἡ θεμελιώδης ἰδέα τοῦ συστήματός του. Εἰς τὴν ἐνότητά τοῦ ἀπολύτου καὶ τὰ πάντα περιλαμβάνοντος ὄντος συνέρχονται καὶ συνεχώνονται ὅλα τὰ ἀντίθενα, τὸ ἰδανικὸν καὶ τὸ πραγματικόν, τὸ ὑποστατικὸν καὶ τὸ ἀνθυποστατικόν, τὸ γενικὸν καὶ τὸ μερικόν, τὸ ἐν καὶ τὸ πολλὰ πλοῦν, τὸ ἄπειρον καὶ τὸ πεπερασμένον, τὸ αἰώνιον καὶ τὸ φθαρτόν, ἡ οὐσία καὶ τὸ προσόν, τὸ ἐσωτερικόν καὶ τὸ ἐξωτερικόν, ἡ δύναμις καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ φύσις. Ἄλλ' αὕτη τῶν ἀντιθέτων ἡ ἐνώσις δὲ εἶναι στερεά, πεπηγυῖα καὶ ἀκίνητος μονάς· ἡ πανδεχὴς αὕτη μονὰς εἶναι μᾶλλον ἀναρχος καὶ ἀτελεύτητος κίνησις καὶ ῥοή, πρῶτος αἰωνία, διὰ τῆς ὁποίας καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀπόλυτος καὶ κατὰ τοὺς ἰδίους του μόνον τύπους καὶ νόμους ἀνεξαρτήτως ἐνεργῶν νοῦς ἐμφανίζει καὶ πραγματοποιεῖ τὸ πλήρωμα τῶν καθαρῶν του ἐννοιῶν, καὶ οὕτως ἐξαντικειμενούμενος ἀποκαλύπτεται αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν καὶ γνωρίζει αὐτὸς ἑαυτόν. Εἰς τὴν ἀπόλυτον ταύτην κίνησιν καὶ ῥοήν, ἡ ἐνέργειαν παρατηροῦνται τρεῖς μεταγενέσεις, ἡ τροπαί, ἡ μεταβατικὰ καὶ καταστάσεις· πρῶτον ἡ τῆς καθαρᾶς καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐν τῇ νοήσει ὑπαρχούσης ἰδέας, β'. ἡ τῆς ἑτεροιομένης, ἐξαντικειμενουμένης ἢ ἐξ ἑαυτῆς εἰς τὰ ἔξω προβαινούσης ἰδέας, ἢτοι τῆς φύσεως, καὶ γ'. ἡ τῆς ἐκ τοῦ ἑτεροίου εἰς ἑαυτὴν παλινδρομούσης ἰδέας, ἢτοι τοῦ ἑαυτὸ θεωροῦντος πνεύματος. Τὸ πνεῦμα ἄρα εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἢ ἐκ τῆς φύσεως, ἢ τῆς ἑτεροιώσεως καὶ ἐξωτερικῆς ὑπάρξεως εἰς ἑαυτὴν παλινδρομοῦσα ἄπειρος ἰδέα.

Δὲν εἰσερχόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὴν δυσχερῆ ἐξέτασιν, ἀντὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τοῦ Σχελλιγγίου καὶ Ἐγγέλου φέρωσιν εἰς τὸν Πανθεισμόν, ὡς τινες τῶν πρὸς αὐτοὺς ἀντιφιλοσοφούντων λέγουσιν, ἢ ἀν ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς των ἢν' ἐπιτηδεώτερα νὰ συμβιβάσωσι τὰς ἀντιθέσεις, συνά-

δοντά περισσότερο με τῆς χριστιανικῆς πίστεως τὰ δόγματα, ὡς οἱ ὀπαδοὶ αὐτῶν καὶ ὑπερασπισταὶ διατείνονται. Ὅτι ἐνταῦθα κρίνομεν σκόπιμον νὰ εἴπωμεν εἶναι ὅτι τὸ σύστημα τοῦ Ἐγγέλου συγχέει καὶ συμμιγνύει τοὺς λογικοὺς διορισμοὺς με τοὺς μεταφυσικοὺς, δίδων πραγματικὴν ὑπαρξιν εἰς λογικὰς ἀφαιρέσεις καὶ ἀναλύσεις, ὡς ἐν ἰδίῳ καιρῷ καὶ τόπῳ θέλομεν δείξῃ.

Τίνα λοιπὸν θέλομεν παρακολουθήσῃ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν μεταφυσικῶν μας θεωριῶν; Ἴδου τὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον ἀπαντῶμεν ἐνταῦθα. Ἀποκρινόμεθα ὅτι ὁ φιλοσοφῶν πρέπει νὰ δέχῃται ἐκεῖνο μόνον, περὶ τοῦ ὁποῖου ἔχει ἀποχρῶντα λόγον· ταῦτόν εἰπεῖν πρέπει νὰ βαδίζῃ κατὰ τὴν ἰδίαν του πεποίθησιν καὶ νὰ μὴ παρακολουθῇ τυφλῶς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ σύστημα. Ὄθεν ὁ τρόπος τοῦ φιλοσοφεῖν, τὸ ὁποῖον ἀποδεχόμεθα εἶναι ἐκλεκτικός. Ὅχι διότι οὗτος εἶναι πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν ὀρθότερος ὡς πολλοὶ διατείνονται. Τὰ ἐκλεκτικὰ φιλοσοφήματα φαίνονται μάλιστα πολυλάκις πολὺ ἀτοπώτερα καὶ αὐτῶν τῶν ἀτόπων συστηματικῶν διότι λαμβάνοντα ἐκ διαφόρων συστημάτων στοιχεῖα ἑτερογενῆ τὰ συνάπτουσι μετ' ἀλλήλων καὶ ἀποτελοῦσι σύμμικτον εἶδος κάποφώλιον τέρας.

Ἀποδεχόμεθα τὸν ἐκλεκτικὸν τρόπον τοῦ φιλοσοφεῖν, διότι κἀνὲν σύστημα τῶν ὅσα ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν δὲν μᾶς φαίνεται ἐξηριγμένον καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ μέρη εἰς λόγον ἀποχρῶντα, ἀλλ' ἄλλα ἐν ἄλλοις ἀρτιμελῆ, ἄλλα ἐν ἄλλοις χωλαίνοντα· διὰ τοῦτο ζητοῦντες τὸν ἀποχρῶντα λόγον ἐν πᾶσιν ἀναγκαζόμεθα νὰ τροποποιήσωμεν αὐτὰ ἐν πολλοῖς. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον θεωροῦμεν μὲν ἀναγκαίαν καὶ ἀπαραίτητον τὴν κριτικὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γνωστικοῦ εἰς σύστασιν ὑγιοῦς φιλοσοφίας καὶ σῶφρονος, δὲν ἀποφαινόμεν ὅμως πᾶσαν ἄλλην ἀπόπειραν τῆς ἐξηγήσεως τῶν ὄντων καὶ λύσεως τῶν ὑψίστων ζητημάτων τῆς ἀνθρωπότητος, στηριζομένας ἴσως εἰς ὑποθέσεις καὶ ὄχι εἰς ἀρχὰς τοιαύτας, εἰς τὰς ὁποίας ἀναβαίνομεν, ὀρμώμενοι ἀπὸ τινος θετικοῦ, καὶ παρακολουθοῦντες ἀπαρεγκλίτως

τῆς διανοήσεώς μας τὸν μίτον. Ἐπειδὴ καὶ αἱ ὑποθέσεις ἀποκτῶσι θετικὴν βεβαιότητα, ὅταν τὰ ἐξ αὐτῶν συνεπῶς ἐξαγόμενα συμφωνῶσι μὲ τὰ πράγματα, διὰ τοῦτο καὶ τὰ φιλοσοφήματα, τὰ στηριζόμενα εἰς ὑποθετικὰς μόνον ἀρχάς, εἶναι ἀποδεκτά, ὅταν βεβαιῶνται ἐκ τῶν ἐπομένων. Ἐν ἑνὶ μόνον εἶναι χρεῖα πάντοτε νὰ προσέχωμεν, νὰ διαστέλλωμεν δηλ. πανταχοῦ τὸ κατ' ἐπιστήμην ἀπὸ τοῦ ἐξ ὑποθέσεως καὶ νὰ μὴ συγχέωμεν τὸ ἓν μὲ τὸ ἄλλο. Περὶ τῆς διαιρέσεως καὶ τάξεως τῶν μεταφυσικῶν ζητημάτων δὲν λέγομεν ἐνταῦθά τι, διότι θέλει γνωσθῆ τοῦτο βαθμηδὸν ἐξ αὐτῆς τῆς παραδόσεως.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Μεχμέτ 'Αλῆ Πασᾶς.

Πρὶν εἰσχωρήσωμεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πρὸ μικροῦ νεκρᾶς Αἰγύπτου, μὴ διαφερούσης ἀπὸ τὰς ἐμφύχους Μωμίας, τὰς ὁποίας περικλείουσιν οἱ τάφοι τῆς, ἅς στήσωμεν ὀλίγον τὰ βλέμματά μας εἰς ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα, ὅστις τὴν ἐδόξασε καὶ τὴν ἠύξησεν.

Ἐν ἔτει 1151 τῆς Αἰγείρας [καὶ καθ' ἡμᾶς, 1773] ἀποθανὼν εἰς τὴν Κυβέλαν, μικρὸν λιμένα τοῦ Ἐγγαλετίου τῆς Ῥουμιλίας, πτωχὸς τις ἀξιωματικὸς τῆς Τουρκικῆς χωροφυλακῆς, ἀφελὲς παῖδα τετραετῆ ἄζεγον, ἄπορον καὶ, τὸ χεῖριστον, ὄρφανὸν συγγενῶν καὶ φίλων. Ὁ Ἄγᾶς, καθὸ εὐσπλαγνος, ἔφερεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τὸ παιδίον τοῦτο, καὶ τὸ ἐδίδαξεν ὅ,τι ἐνομίζετο τότε παρὰ τοῖς Οθωμανοῖς ὡς τελειότης τῆς καλῆς ἀνατροφῆς, δηλαδὴ τὴν ἱππευτικὴν τὴν ἀσκήσιν τοῦ Τζιριτίου, τῆς Καραβίνας καὶ τοῦ ξίφους. Τὸ παιδίον τοῦτο ἦτον ὁ Μεχμέτ Ἄλῆς, ὅστις μετὰ ἐξήκοντα ἔτη, ἔμελλε ν' ἀνεγείρῃ ἐν κράτος καὶ νὰ κλονίσῃ ἄλλο.

Φαίνεται, ὅτι ἦτο πεπρωμένον δι' αὐτὸν, γὰρ ἐλκύσθη τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου, μόνον κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην καθ' ἣν ἡ δόξα τῶν λοιπῶν πολιτικῶν ἀνθρώπων εὐρίσκειται συνήθως εἰς τὴν παρακμὴν τῆς ἡ δὲ περίστασις αὕτη δὲν εἶναι ἀπὸ τὰς ἐπουσιῶδεις λεπτομερείας τῆς πολυμόρφου ζωῆς του, ὅταν τις ἀναλογισθῇ ὅτι οἱ νεανικοὶ χρόνοι τοῦ ἀλλοκότου τούτου ἀνδρὸς, ἐγγυμονοῦνες τὴν μέλλουσαν δόξαν του, ἐν μέσῳ ἀκαθέκτου φιλοδοξίας, παρήλθον εἰς τὸ ἐργαστήριον τινὸς ταμβακοπώλου, ὅπου ὁ Μεχμέτ Ἄλῆς ἔζησεν ἰδιοτεύων, ἀφοῦ μετὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν, ἐμακρύνθη ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Τοπάρχου, ὡς εἴρηται. Τοῦτο δὲ συνέβη ἴσως ἐπειδὴ ἔπρεπεν ὁ ἀναμορφωτῆς τῆς Ἀσιανῆς πολιτικῆς καὶ βιομηχανίας

να προετοιμασθῆ εἰς τοῦτον τὸν διπλοῦν σκοπὸν, καὶ ν' μεταβῆ ἀπὸ μιᾶς τῶν χυδαιότερων κλάσεων τῆς βιομηχανίας, εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς διοικητικῆς κλίμακος.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀσήμαντος νεότης του εἶχεν ἀναλογίαν τινα μὲ τὸ γῆρας του· διότι, τὶς δὲν θεωρεῖ εἰς τοῦτον τὸν πρωτόπειρον ἔμπορον, ὅστις, μὲ ἐνιαύσιον μισθὸν ὀλίγων τιῶν Τουρκικῶν γροσίων, κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ ἐργαστήριον, νὰ συστήσῃ ὑπόληψιν, καὶ ν' ἀναδειχθῆ; καὶ τοὶ μὴ γινώσκων τὸ γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν, εἰς τῶν πλουσιωτέρων ἐμπόρων τοῦ Σανζακίου, τὶς δὲν θεωρεῖ, λέγω, ὅτι ἔκτοτε ἐνυπῆρχεν εἰς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον τὸ σπέρμα τῆς περὶ τὰ οἰκονομικὰ ἐπιτηδειότητός του, διὰ τῆς ὁποίας ἔμελλέ ποτε ὁ μονοπώλης οὗτος, ν' ἀποβροφήσῃ τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου, διὰ νὰ τὸν ἀποδώσῃ πάλιν εἰς αὐτὴν διὰ καρποφόρων ἐργασιῶν, καὶ δι' ἠθοποιῶν δεσμοθεσιῶν; Μήπως ὁ ζῆλος, τὸν ὁποῖον ἄλλοτε ἔδειξεν αὐθορμήτως, ὡς πιστὸς ὑπῆκοος, προτείνας τὰς ἐκδουλεύσεις του διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὸ ἀπειθοῦν εἰς τὴν φορολογίαν χωρίον, ἔπειτα δὲ λαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῆς χωροφυλακῆς καθὼς ποτὲ ὁ πατὴρ του, καὶ ἐλκύσας εἰς ἔνεδραν τοὺς τέσσαρας σημαντικωτέρους τῶν κατοίκων, τοὺς ἤρπασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἐναντιουμένου λαοῦ, μήπως, λέγω ὁ ζῆλος οὗτος δὲν ἐπρόδιδεν ἔκτοτε τὸν φιλοκερδῆ ἐκείνον ζῆλον, καὶ ἐκείνο τὸ ἐκ τόλμης καὶ πανουργίας ἀνάμιγμα τὰ ὁποῖα ἔχα ρακτῆρισαν τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν εἰς ἄλλην φάσιν τῆς ζωῆς του;

Ἄλλ' ἂς ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὰς τοιαύτας προσωπικὰς λεπτομερίας, καὶ ἂς ἀναδράμωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν ἀπὸ τῆς ὁποίας τὸ ὄνομά του ἐνοῦται μὲ τὴν ἱστορίαν, ὅτε ἡ ἐκστρατεία τῶν Γάλλων τὸν προσήλωσε διὰ παντός εἰς τὴν Αἴγυπτον, τῆς ὁποίας προσιδιάσθη τὴν τύχην, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπροίκισεν οὗτος μὲ κολοσσαῖα καὶ ἔνδοξα σχέδια, γενόμενος παράδειγμα τῆς τεράστιου συναρμογῆς καὶ συνιζήσεως τῶν διαφόρων συμβεβηκότων, διὰ τῶν ὁποίων σὺνδέει ὁ Οὐραγὸς τοὺς κρίκους πάσης ἀνθρω-

πίνης προόδου! — Ψήφισμα τοῦ Διευκτορίου τῆς τότε Γαλλικῆς Κυβερνήσεως εἶχεν ἐκσφενδονίσῃ πολυάριθμον στρατὸν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου, καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν μικρὰν σφαῖραν τοῦ Μακεδόνα ἔμπορον, ὅστις ἔμελλε ποτὲ ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ ἐπιλάμψαν εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Μέμφιδος διὰ τῆς ἐπιφανείας τῶν Γάλλων! Μόλις διεσπάρῃ ἡ φήμη τοῦ μελετωμένου πολέμου, καὶ ἀμέσως ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς κινούμενος ἀπὸ ἀκάθεκτον φυσικὴν τιὰ ὀρμὴν ἀναχωρεῖ διὰ τὴν Αἴγυπτον, ὅπου, διὰ τῆς προσεγγίσεώς του μετὸν νοήμονα ἐκείνον λαόν, ἔμελλε ν' ἀναπτυχθῇ ὁ μεγαλεπίβολος νοῦς του, ὅστις ἀκόμη δὲν ἐγνώριζε τὴν ἰδίαν ἀξίαν του. Ὁ ἄνθρωπος τῆς δύσεως, ὁ Ναπολέον ὑπάγει νὰ ἠλεκτρίσῃ μετὸ βλέμμα του ἐκείνον, ὅστις μέλλει νὰ δοξάσῃ καὶ νὰ ζωογονήσῃ τὴν Ἀνατολήν, ὥστε, ἐνῶ ἡ Αἴγυπτος καταπίπτει εἰς τοὺς πόδας τῶν Πυραμίδων, ἡ καταστροφή της καθίσταται πρὸς αὐτὴν γονιμωτέρα τῆς νίκης, διότι μεταξὺ τῶν ἠττηθέντων εὐρίσκεται καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς. Ἐν τούτῳ μόνον τὸ μάθημα, τὸ ὁποῖον ἐξέλαβεν ἡ προληπτικὴ τῶν Ὀθωμανῶν ἀναληγσία ὡς ἀποτέλεσμα ἀναλλοιώτου τινος προωρισμοῦ, ἐνόησεν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τὶ ἐστὶ πρόοδος, τάξις, ἐπισήμη, πολιτισμὸς, ἐνὶ λόγῳ, τὶ ἐστὶν Ἐὐρώπη.

Καθόλου εἰπεῖν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ὀφείλει τὴν αὐξησίν του, ποτὲ μὲν εἰς τὰς ῥαδιουργίας του, ποτὲ δὲ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θέλησιν, διὰ τῶν ὁποίων ἐξύφανε ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ μόνος τὸν ἴστων τῶν ὑποθέσεών του. Κυρίως ὅμως, δύο περιστάσεις συνετέλεσαν εἰς τὴν φιλοδοξίαν του, τὰς ὁποίας χωρὶς αὐτὸς νὰ προῖδῃ, καὶ νὰ τὰς προδιαθέσῃ διὰ τῆς ἐπιβροῆς του, ἐδυνήθη τρόπον τινα νὰ τὰς οἰκειοποιηθῇ καὶ νὰ τὰς μεταχειρισθῇ ὡς μέσα τῆς αὐξήσεώς του πρώτης τοίτων εἶναι ἡ ἐκστρατεία, ὡς εἶπομεν, τῶν Γάλλων εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ δευτέρα ὁ πόλεμος τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῶν Μαμαλούκων. — Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίοδον, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς συγχεόμενος μεταξὺ τῶν ὑποδεεστέρων κλάσεων, δὲν ἔφερεν ἀκόμη πρόσωπον σημαντικὸν καὶ ἐνερ-

γητικόν, ὥστε κἄν ἦναι ἀληθές, ὅτι ἕκτοτε ἐπαρουσιάσθη φέρων τὸν τόπον τοῦ Εὐρωπαϊσμοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεμόρφωσεν ἔπειτα τὴν Ἀνατολήν, οὐχ ἦπτον ὅμως τὸ τοιοῦτον ἐπήγαξεν ἀπὸ ἐνδόμυχόν τινα καὶ θεωρητικὴν ῥοπήν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἐδύνατο ἀκόμη νὰ ὠφεληθῇ ἀμέσως, καὶ διὰ τοῦτο ἂν καὶ θεωρητικῶς ἐφαίνεται ἀνώτερος τῶν συμπατριωτῶν του, πρακτικῶς ὅμως ἔμενεν ὅλως διόλου εἰς δευτέραν τάξιν. Ἀλλ' εἰς τὸν κατὰ τῶν Μαμουλούκων πόλεμον, λαβὼν ταχέως τὴν σημαντικωτέραν θέσιν, ἐπλήρωσε τὴν σκηνὴν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς μακρᾶς ταύτης τραγωδίας, ὥστε ἡ βιογραφία του κατέστη ἡ ὑπόθεσις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου δράματος. Καὶ τρώντι, ἀπαριθμοῦντες τὰ δῦματα ὅσα ἔπεσαν τότε ὑπ' αὐτοῦ, οἱ ἀπόγονοί μας θέλουσιν ἐρωτᾶ μίαν ἡμέραν ποῖον εἶδος τόλμης τὸν ὤθησεν εἰς ἐκεῖνον τὸν λαβύρινθον τῶν αἵματοςοστυγῶν περιπλοκῶν! Ἡ ἀναγεννηθεῖσα Αἴγυπτος θέλει ἀποκριθῆ ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις ἐπειδὴ ἀνεφέραμεν τὰς κυριωτέρας περιρᾶσεις τῆς νεότητός του, ἴσως δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ὀμιλήσωμεν ἐμπαρόδῳ καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν εἰσέπειτα ἐχθρῶν του Μαμαλούκων.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 17. αἰῶνος καὶ πρὸ τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἀγίου Λουδοβίκου κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ὁ Σουλτάνος Μαλέκ Σάλας δισέγγονος τοῦ Σαλαδίνου καὶ ἑγγονος τοῦ Μαλέκ Ἀδὲλ, ἠγόρασεν ἀριθμὸν τινα νέων Κιρκασιῶν, τοὺς ὁποίους διώρισε σωματοφύλακάς του. Ὀνομάσθησαν δὲ Μαμαλούκοι, ὃ ἐστὶ πολεμικοὶ αἰχμάλωτοι ἢ δούλοι, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κατήντησαν δούλοι βασιλεῖς. Ὁ τρόπος τοῦ Σουλτάνου, [ἀναφέρει ὁ Κ. Ζοανβίλος] ἦτον τοιοῦτος ὥστε, ὅταν τις ἐξ αὐτῶν τῶν ἵπποτῶν εἶχε θησαυρίσῃ, ὥστε νὰ μ ἦν ἔχῃ πλέον τὴν ἀνάγκην του, τοῦτον ὁ Σουλτάνος, φοβούμενος μὴ τὸν ἀντιπολιτευθῆ ἢ τὸν φονεύσῃ, τὸν συνελάμβανεν καὶ τὸν κατεδίκαζε νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὰς φυλακάς, ἀρπάζων πᾶν ὅ,τι εἶχον αἱ γυναῖκες ἢ τὰ τέκνα του. Ἀλλ' ἀντὶ τοῦ διαδόχου τοῦ ῤηθέντος Σουλτάνου, ἐπαναστατήσαντες οἱ Μαμαλούκοι

κατὰ τοῦ τοιοῦτου δεσποτισμοῦ, κατέστρεψαν τὴν δυναστείαν τῶν Ἀγουβιτῶν, καὶ οἰκειοποιήθησαν τὸν θρόνον, τὸν ὁποῖον διετήρησαν τρεῖς σχεδὸν αἰῶνας, ἐναντίον τῶν προσβολῶν τῶν Χριστιανῶν, Τούρκων καὶ τοῦ Ταρμερλάνου ἢ Τιμουρλέγου, καὶ μ' ὅλους τοὺς μεγαλητέρους ἔτι κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν ἐκτεθειμένοι, διὰ τὸν ταραχοποιὸν πνεῦμά των καὶ τὰς ἀκαταπαύστους διαιρέσεις των.

Τέλος πάντων, βοηθούμενος, ἀπὸ τὰς τοιαύτας ταραχὰς, Σουλτὰν Σελήμ ὁ Α΄ ἐκυρίευσεν τὴν καθέδραν των, ἐν ἔτει 1517, ἐκρέμασε τὸν Σουλτάνον των εἰς μίαν τῶν πυλῶν τοῦ Καΐρου, καὶ ἀνέθετο εἰς ἓνα πασᾶν ἢ ἀντιβασιλέα τὴν διοίκησιν τῆς Αἰγύπτου, ἀναδειχθείσης ἐπαρχίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀντισταθμῆσιν τὴν δύναμιν τοῦ τοποτηρητοῦ τούτου, καὶ διὰ τὴν κατέχη πάντοτε εἰς τὴν ὑποταγὴν του, συνέστησε ὀλιγαρχίαν ἐξ εἰκοσιτεσσάρων Βεΐδων Μαμελούκων, ὥστε τοιουτοτρόπως ὀργάνισεν μᾶλλον τὴν ἀναρχίαν, καθότι ἡ τοιαύτη διαίρεσις τῆς ἐξουσίας ἐπέφερε τὰς μεταξὺ τῶν πασάδων καὶ τῶν Βεΐδων διηνεκεῖς ἐχθροπραξίας, ὥστε μόνος ὁ ἐξωτερικὸς πόλεμος ἔφερεν ἐνίοτε ἀνακωχὰς εἰς τὸν ἐσωτερικόν. Ἐκ τούτων ἄρα εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνη τις ποῖα ὑπῆρξεν ἡ οἰκτρὰ τοῦ τόπου κατάστασις ἐν διαστήματι ὀλοκλήρων τριακοσίων ἐτῶν.

Εἰς μάτην ἡ Αἴγυπτος, ἣτις πάντοτε παρουσιάζεταί εἰς τὴν σκηνὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς ὀλεθρίας παρουσίας αὐτῶν τῶν Ἀσιανῶν, ἀρνούμενη εἰς τὰ τέκνα των, τὴν ἄδειαν τοῦ βιοῦν, τὴν ὁποῖαν εἶχε παραχωρήσει τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς αὐτούς, καὶ τὴν ὁποῖαν ἐπιδαψιλεύει τοσοῦτον ἀφθόνως εἰς ἄλλας φυλάς. Ανίκανοι νὰ πολλαπλασιασθῶσι διὰ τῆς τεκνογονίας, συνεκροτήθησαν ἀπὸ ἀρπαγὰς ἄλλων νέων Καυκασίων κατὰ μίμησιν τῶν σύμπατόρων των, καὶ διὰ τὴν ἐξευτελίσωσιν τὸν τρόπον τινὰ τὰ δικαιώματα τοῦ αἵματος, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡ φύσις τοὺς ἀπεξένογεν, ἐκήρυξαν τὸ ἀξίωμα τοῦ Βέη ὡς

ἄσυμβίβαστον μὲ τὴν κατάσασιν παντὸς ἀπογόνου Μαμελούκου, καὶ οὕτως ἐπεφύλαξαν ἀποκλειστικῶς τὴν δύναμιν εἰς ἐκείνους ἐξ αὐτῶν, ὅσοι ἐζωγρήθησαν ἢ ἡγορήσθησαν, ἐνὶ λόγῳ, μόνον εἰς τοὺς σκλάβους, εἰς τοὺς δούλους· ἡ δουλεία λοιπὸν ὡς μόνον μέσον τῆς κοινωνικῆς των αὐξήσεως, κατέστη ὁ πρῶτος τίτλος τῆς εὐγενείας των, καὶ τοιοιουτρόπως ἐπρόσφεραν τὸ μοναδικὸν θέαμα, τοῦ νὰ παρουσιάζωνται συγχρόνως ὡς στρατὸς, ὡς σῶμα πολιτικὸν, καὶ ὡς ὀλόκληρος κοινωνία στεῖρα καὶ ἄγονος ἀπόβλητος παρὰ τοῦ κόσμου καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, διατηρουμένη δὲ πρὸ τριῶν αἰῶνων διὰ τῆς υἰοθεσίας, διὰ τῆς ἀρπαγῆς καὶ διὰ τῆς λεηλασίας, ὅταν ὁ Σουλτὰν Σελῆμ ὁ γ' ἀπεφάσισε νὰ ἀποσπάσῃ τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τὴν ὀλεθρίαν δυναστείαν των.

Πολλοὶ ἐκ τῶν Βεΐδων εἶχον ἤδη ἐμπέσει εἰς τὰς παγίδας τῶν ὑπαλλήλων τῆς Ὀθωμανικῆς πόρτας. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1812 ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ὅστις ἄλλοτε ὑπῆρξεν ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν κατὰ τῶν Γάλλων πόλεμον, διορισθεὶς πασᾶς τῆς Αἰγύπτου, διετάχθη μυστικῶς νὰ καταστρέψῃ τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοὺς ἀρχηγούς των καὶ νὰ διευθύνῃ κατ' αὐτῶν ὅσα ἐδύνατο στρατεύματα· ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τοῦ τοιοῦτου τολμηροῦ ἐγχειρήματος ἀπέκειτο εἰς ἄλλον ἰσχυρότερον βραχίονα. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἡ πρώτη περὶ τοῦ ἔργου τούτου ἰδέα εἶναι γέννημα τοῦ ρηθέντος Σουλτάνου, ὅστις φαίνεται ὅτι εἰς τὸ πολιτικὸν ζάδιον προηγῆθη τοῦ Μαχμούτη καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, διὰ νὰ τοὺς ὑποδείξῃ τὸν δρόμον οὐχ ἦττον ἢ τοὺς σκοπέλους τῶν πολιτικῶν νεωτερισμῶν.

Δεκαπέντε περίπου χιλιάδες ἀνδρῶν συνήχθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ ρηθέντος Σατράπου, ἀποτελοῦντες συναγελασμὸν ἀλλόκοτον ἐξ ἀνθρώπων παντὸς μέρους τῆς Ἀσίας, ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου, διὰ τὴν κυριότητα τῆς ὁποίας ἠτοιμάζοντο νὰ ἔλθωσιν εἰς χεῖρας, καὶ ἦτις, μὲ μόνην τὴν ἐρήμωσίν της εἶχε μεθέξει εἰς τὰς διενέξεις, τῶν ὁποίων αὐτὴ ὑπῆρχε τὸ ἀντικείμενον καὶ τὸ θέατρον. Κυρίως δὲ

τὸ πεζικὸν ἐσύγκειτο ἐξ Ἀλβανῶν, Τούρκων καὶ Βαρβαρέζων. Τὸ δὲ Ἴππικὸν, ἂν καὶ ὀλιγώτερον κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἦτον ὅμως καὶ αὐτὸ ἀνάμιγμα ἐκ τυχοδιωκτῶν παντὸς τόπου, ἀποτελοῦν τούτο τὸ εἶδος τῶν προδρόμων [Eclaircisseurs], τοὺς ὁποίους οἱ Τούρκοι ὀνομάζουσι Δελίδες ἄλλὰ τὸ στράτευμα ὅλον τούτο ὡς μὴ δυνάμενον ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ καταπολεμήσῃ τῶν Μαμαλούκων τὸ Ἴππικὸν, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Βοναπάρτου, εἶναι τὸ πρῶτον ἵππικὸν τοῦ κόσμου, ἔμελλε νὰ ἐνισχύεται ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν ζηλοτυπίαν ἐξ ὧν ἦσαν διηρημένοι οἱ ἀντίμαχοί των, διότι κινούμενοι ἀπὸ τυφλὴν φιλοδοξίαν, οἱ Βεῦδες ἦσαν πάντοτε ἔτοιμοι νὰ θυσιάσωσι τὸ κοινὸν συμφέρον των εἰς τὸ ἀτομικόν.

Εἰς τοῦτο τὸ πρῶτον στοιχεῖον τῆς ἐλπιζομένης ἐπιτυχίας, ὁ νέος Ἀντιβασιλεὺς ἐνόμισε κατάλληλον νὰ προσθήσῃ καὶ ἄλλο, ἀναθέμενος τὴν ἀρχηγίαν ἐνὸς μέρους τοῦ στρατοῦ, εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, τὸν μετ' αὐτοῦ στρατευσάμενον κατὰ τοῦ τελευταίου πολέμου, καὶ δόντα δείγματα ἀνδρείας καὶ φρονήσεως· ἀλλ' ἔπειτα ἀποπλανηθεὶς, ἀπέβαλε τοῦτον τὸν μόνον ἄνθρωπον, ὅτε ἐδύνατο νὰ συντελεσθῇ ὡς ἀληθὲς στήριγμά του· διότι ἀφοῦ τὰ στρατεύματά του ἐνίκηθησαν πλησίον τοῦ Δαμανχοῦρ, οἱ μὲν ἀρχηγοὶ των ἀπέδωσαν τὸ σφάλμα εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν, κατηγοροῦντες αὐτὸν ὡς χαῦνον καὶ δόλιον, ὁ δὲ Σατράπης πεισθεὶς παραδόξως ἐνέδωκεν εἰς τὴν συκοφαντίαν ταύτην.

Εἰς μάτην ὁ κατηγορούμενος ἀπεδείκνυεν, ὅτι δὲν ἐμακρύνθη τῆς μάχης, εἰμὴ διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ἄφευκτον τινὰ ἀντιπερισπασμὸν, τὸν ὁποῖον μάλιστα εἶχε προσυμφωνήσει μὲ τοὺς λοιποὺς στρατηγούς. Ἡ συνέπεια τούτων πάντων ὑπῆρξεν ἡ καθαίρεσις του.

Παροργισθεὶς ἐκ ταύτης τῆς πτώσεως, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς συνδιαλάττεται μὲ τοὺς Μαμαλούκους, συνδέει συμμαχίαν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἀλβινῶν, ἀνοίγει εἰς τὸν Βέην τὰς πύλας τοῦ Καῖρου, καὶ βιάζει τὸν Μαχμούτ Χουσρέφην νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Δαμιέτην ὅπου ὁ ἀντίπαλος τρέ-

χει νὰ τὸν πολιορκήτῃ καὶ νὰ τὸν συλλάβῃ. Ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας χρονολογεῖται ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ.

Φαίνεται ὅτι ἡ Ἀνατολὴ καθὼ οὐσιωδῶς συντηρητικὴ καὶ στάσιμος ἐν μέσῳ τῶν ἀναρχικῶν ἀταξιῶν, ἀποστρέφεται τὰς τελείας καταστροφάς, αἱ ὁποῖαι διὰ μιᾶς καταλύουσι καὶ τὴν πραγματικὴν καὶ τὴν δικαιοματικὴν ἐξουσίαν [le fait et le droit]· διὰ τοῦτο καὶ τοι, κρημνίζουσα τὰς θεσμοθεσίας, οὐχ ἦττον ὅμως σέβεται πάντοτε τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους. Δύναται τις νὰ εἶπῃ ἀκόμη, ὅτι εἰς τὴν Ἀνατολὴν αἱ ἐπαναστάσεις φεῖδονται τῶν πραγμάτων καὶ προσβάλουσι μόνον τὰ πρόσωπα. Ὅθεν, κρημνίζονται μὲν οἱ διοικηταί, σώζονται δὲ αἱ διοικήσεις· διὰ τοῦτο ἂν καὶ πρὸ τριῶν αἰῶνων οἱ Μαμελοῦκοι συνεκρούοντο καὶ συνεπολεμοῦντο μὲ τοὺς ἀντιβασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου, μ' ὅλα ταῦτα τὰ ἔθιμα τῆς ἑτερογενοῦς ταύτης μορφώσεως χρονολογουμένης ἀπὸ τοῦ ἁ. Σαλίμη, δὲν ἔλαβον κάμμίαν ἀλλοιώσιν, μήτε ἔγινε ποτὲ, μεταξὺ τῶν δύο διαμαχομένων μερῶν, κάμμία πολέμου κήρυξις· ὥστε κὰν ἐφονεύειο ἡ καθηρέϊτο ὁ δεῖνα Σατράπης, οὐχ ἦττον ὁ διοικητικὸς μηχανισμὸς τοῦ Διβανίου δὲν ἔπαυε τοῦ νὰ κινῆται πάντοτε καὶ ἀναλλοιώτως, διότι διωρίζετο ἀμέσως ἄλλος Βεζίρης, ὅστις ἐλάμβανε μυστικὰς διαταγὰς ἐκδικήσεως, ἐνῶ ὁ Σουλτάνος ἔσπευδεν ἐπισήμως νὰ ἐγκρίνῃ τὴν ἀνταρσίαν φοβούμενος μήπως ἐξυπνήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀποστατῶν κατὰ τῆς ἐν ἀποκρύφῳ μελετωμένης ποιῆς, ἢ πολλάκις διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀνάγκην τῆς φανερᾶς καὶ ἀνυποκρίτου τιμωρίας. Οἱ δὲ Μαμελοῦκοι εἶχον διατηρήσει τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν τοῦ νὰ ἔχωσι παρὰ τῇ Κυβερνήσει ἓνα ἀντιπρόσωπον, ὀνομαζόμενον Σείκ Ἑλ Βιλὲδ, ἦτοι Δήμαρχον [Chef des Villages] ὅστις ἐφρόντιζεν εἰς τὰς ἀρχὰς νὰ τοῖς κοινοποιῇ τὰς διαταγὰς τῆς Ὑψηλότητός του, ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνοι ὑπερίσχυον, ὁ Ἀντιπρόσωπος οὗτος ἤλλαξε μορφήν, ἔδιδεν ἀντὶ τοῦ νὰ λαμβάνῃ διαταγὰς, ἀντὶ ὁμήρου καθίστατο αὐτὸς κύριος καὶ δεσμοφύλαξ, καὶ ἐσφε-

περίζετο τὴν ἀρχὴν, τῆς ὁποίας μόνος ὁ τίτλος ἔμενεγ εἰς τὸν Ἀντιβασιλέα, ὥστε τοιοῦτοτρόπως ἐφαίνετο τότε ἡ Αἴγυπτος, ὅτι εἶχε καὶ αὐτὴ ἄλλους Κουροπαλάτας (Maire du palais).

Τοιαύτη ἦτον ἡ τότε περίουσι πολιτικὴ, καθὼς ἐν παρόδῳ τὴν διεγρ ἄψαμεν ἀνωτέρῳ, ὅτε διωρίσθη νέος Σατράπης παρὰ τοῦ Σελίμη διὰ τὰ ἐκδικηθῆ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Μεχμέτ Χουσρέφη. Ὁ Ἀλῆ Τζεζαερλῆς [οὕτως ὠνομάζετο] μ' ὄλον ὅτι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς πραότητος καὶ τῆς μακροθυμίας ὑπέκρυπτε τὰς ἀληθεῖς ὁδηγίας, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει, οὐχ ἦττον ἢ νέα συμμορία ἐδείκνυε καὶ πρὸς αὐτὸν τὴν αὐτὴν ἀπείθειαν. Ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς προβλέπων τὸ ὄφελος, ὅπερ ἐδύνατο νὰ ἀπολαύσῃ μίαν ἡμέραν, πρῶτον μὲν ὑπέθαλπε τὴν ἀναρχίαν, ἔπειτα δὲ ρίψας τὸ προσωπεῖον, ἐβοήθησεν ἀναφανδὸν, ὁμοῦ μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἀλβανοὺς, τὴν ἀνταρσίαν τῶν Βεΐδων, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ κατέστρεψαν τὸν Τζεζαερλῆν. ἀλλ' ὁ μὲν Μεχμέτ Ἀλῆς περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ φυλακίσῃ τὸν Χουσρέφ πασᾶν. οἱ δὲ Βεΐδες προήγαγον τὴν ἐκδίκησιν ὥστε καὶ νὰ φονεύσωσι τὸν διαδοχόν του.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ πρώτου Σείκ Ἐλ Βεδέλ, ἢ Δημάρχου, καὶ ἡ διαχείρησις τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων εἶχε μείνει, μετὰ τὴν καθάρεισιν τοῦ Μεχμέτ Χουσρέφη, εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς τινὸς Ὁσμᾶν Βαρδιός. Ἀλλὰ μόλις οὗτος ὁ Βέης ἀπηλλάγη τῆ συνεργεία τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἀπὸ τὸν τελευταῖον διοικητὴν τὸν παρὰ τῆς Πόρτας διορισθέντα, καὶ ἀμέσως ἄλλος συζητητῆς ἔσπευσε νὰ φιλονεικῆσῃ πρὸς αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν. Οὗτος δὲ ἦν ἐκ τῶν ἀρχαίων συμπολεμιστῶν του ἐλθὼν ἐξ Ἀγγλίας, καὶ στηρίζων τὰς ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας ἀξιώσεις του εἰς τὴν εἰδικὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως. Τότε δὲ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ὅστις μετεχειρίσθη ἄλλοτε τοὺς Μαμελούκους πρὸς καταστροφὴν δύο Ἀντιβασιλέων, ἤρξατο νὰ ἐργάζεται τὰ πρὸς καταστροφὴν καὶ αὐτῶν τῶν Μαμελούκων διὰ τῶν ἰδίων των ὄπλων, συντρίβων τὸ ὄργανον τοῦτο, ὡς γενόμενον ἤδη πρόσκομμα εἰς

τοὺς σκοπούς του. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπεξάπτει τὸν πόλεμον μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιζήλων Βεΐδων, βοηθῶν μὲ τὰ στρατεύματά του τὸν Ὀσμὰν Βαρδισὴν, ἔπειτα δὲ, ἀφοῦ ἀπετείναξε τὸν ὑπερασπιζόμενον, ἢ μᾶλλον τὸν ἀπόστολον τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπουργείου, διεγείρει τὸν λιὸν κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Βερδισῆ, τὸν ὁποῖον πρὸ μικροῦ εἶχεν ἀναδείξει τροπαιοῦχον, τὸν κεραυνοβολεῖ ἐν μέσῳ τοῦ θριάμβου του, καὶ τὸν καταισχύνει νικητὴν ὄντα. Ἄλλοτε χάριν ἐκδικήσεως εἰσήγαγε τοὺς Μαμελούκους εἰς τὸ Καίρον, ἀλλ' ἤδη, ἀπὸ φιλοδοξίαν, τοὺς ἀποσκορακίζει, ὥστε οἱ μάχιμοι οὗτοι ἄνδρες καὶ τοὶ ἀνατεθραμμένοι εἰς τὴν ραδιουργίαν καὶ τὴν δυσπιστίαν, κατὰ τῶν ὁποίων ἐξεκένωνε πρὸ αἰῶνων τὸ Διβάνιον ὅλα τὰ μέσα τῆς πανουργίας καὶ τῆς δυνάμεώς του, ἐφαίνοντο ὅμως ὡς χαλαρὸν καὶ εὐθραυστον ἐλατήριον ἐνώπιον χθεσινοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἤδη εἶχε καταντήσει δύναμις ἰδιαίτερα.

Ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς, ἂν ἤθελεν, ἢ Ἀντιβασιλεία τῆς Αἰγύπτου ἦτον ἔρμαιον ἰδικόν του, καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν ὑπῆρχε διὰ τὰ φιλονεικῆση πρὸς αὐτὸν τὴν θέσιν ταύτην. Ἄλλ' ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς θέλει τάχα διακινδυνεύσει τὴν ἀρτισύστατον τύχην του, ἐναντίον τῆς δυσμενείας τῶν κατ' αὐτοῦ λυσσόντων Μαμελούκων, καὶ τοῦ Σουλτάνου, τὸν ὁποῖον ἐξύβρισε καταδιώξας τοὺς τοποτηρητάς του. Ὅχι βέβαια! ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ὀξυδερκῆς παραχωρεῖ τὴν Σατραπίαν εἰς ἓνα ἀπεσταλμένον τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐλῆς, δηλαδὴ εἰς τὸν πολυθρήλυτον ἐκείνον Μοχαμέτ Χουσρέφην, τὸν ὁποῖον εἶχεν αἰχμαλωτίσει, θέλων διὰ τῆς παραχωρήσεως ταύτης ἀφ' ἐνὸς μέρους ν' ἀναβάλλῃ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Σουλτάνου, ἀφ' ἐτέρου δὲ ν' ἀπαυδήσῃ τοὺς Μαμελούκους, κατασρέφων, τὰς προσβολὰς των κατὰ τοῦ προκατόχου τὸν ὁποῖον ἐμελλεν ἔπειτα νὰ διαδεχθῆ, καὶ τοιουτοτρόπως νὰ καταστήσῃ τὴν Ἀντιβασιλείαν του εἰς τὸ μέλλον ἡττον ὀλισθηρὰν καὶ ἐπισφαλῆ.

Καὶ ὅμως τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἂν καὶ ἐδύνατο εὐκόλως νὰ διαφυλάξῃ εἰς ἑατὸν, δὲν ἴσχυεν καὶ νὰ τὴν ἀναθέσῃ

εἰς ἄλλον. Ὅθεν εἰς τὴν γενομένην ἐκλογὴν εὔρε διαφωνούντας τοὺς ὄπλαρχηγούς καὶ τοὺς Σαΐκιδας, τῶν ὁποίων ἡ συνέλευσις ἀνυψώσασα τὸν διοικητὴν τῆς Ἀλεξανδρείας τὸν Χουρσίτ Πασάν, εἰς τὴν ἐπικίνδυνον τιμὴν τοῦ ἄρχειν εἰς τὸν Καϊρον καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἀπεξημίωσε τρόπον τινὰ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν διὰ τὴν ἀποτυχίαν του, ἀναγορεύσασα αὐτὸν Καϊμακάμην, εἶτε τοποτηρητὴν τοῦ Βεζίρη.

Ἡ διπλῆ αὕτη ἐκλογὴ ἐπικυρωθεῖσα διὰ Βασιλικοῦ φερμανίου, καὶ αἱ κατὰ τῶν Βεΐδων ἐπαναληφθεῖσαι ἐχθροπραξίαι, ἐχορηγήσαν εἰς αὐτὸν νέας εὐκαιρίας διὰ τὰ ἐξασθενήσει ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐμελλεν ἤδη νὰ θεωρῆ ὡς προσωπικοὺς ἐχθροὺς του. Ὅθεν, ἐνῶ οἱ μυστικοὶ του ἀπόστολοι προδιέθετον ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ Διβάνιον, αὐτὸς διοικῶν τὸ Τουρκικὸν στράτευμα κατέκοπτε τὸ ἵπτικὸν τῶν Μαμελούκων, καὶ ὅμως, μῆτε αἱ ραδιουργίαι, τὰς ὁποίας ὑπέθαλπεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μῆτε ἡ ἀκάματος δραστηριότης του εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις του, δὲν τὸν ἐμπύδιζον τοῦ νὰ ἐμφιλοχωρῆ προσωπικῶς καὶ εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς πρωτευούσης τῆς Αἰγύπτου, ὑπερασπιζόμενος τῶν κατοίκων κατὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀρπαγῶν καὶ γινόμενος ἀναγκαῖος πρὸς κατάπαυσιν τῶν στάσεων, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποκεκμήσει αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Ἐφθασε, τέλος πάντων, διὰ τῶν τοιούτων σκευωριῶν, καὶ εἰς βραχὺ χρόνον διάστημα, εἰς τὸ σκοπούμενον ἀποτέλεσμα· διότι οἱ Σείχιδες, ἢ ἀρχηγοὶ τῆς θρησκείας, τῶν ὁποίων ἡ μεσολάβησις, ἐν καιρῷ τῶν δυστυχημάτων τῆς Αἰγύπτου, ἐφαίνετο ἐνίοτε ὡς σκιά ἐθνικῆς ἀντιπροσωπεύσεως, προσωχθησμένοι ἀπὸ τὸν διοικητὴν ὅστις, ἐκτὸς τῶν προσωπικῶν ἐλλείψεων, εἶχε [καθὼς ἐφαίνετο εἰς τὰ ὄμματά των] καὶ ὅσας ἄλλας ὑποκεκρυμμένως προσήπτεν εἰς αὐτὸν ὁ ἀντίζηλός του, τὸν καθήρσαν καὶ ἀντικατέστησαν τὸν Καϊμακάμην του. Ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς νομίσας ἀρμοδίαν τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, ἐδέχθη τὸν διορισμὸν του τοῦτον. Τότε ὁ Χουρσίτης ἠθέλησε μὲν νὰ ἀντιπαραταχθῆ περὶ ὁρισθεῖς ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν,

ἀλλ' ὁ διορισθεὶς παρὰ τῶν Σείκων ἀρχηγὸς ἔδραμε νὰ τὸν πολιορκήσῃ, ὥστε ἡ θέσις αὕτη ἐκινδύνευεν ἤδη νὰ κυριευθῇ ἐξ ἐφόδου, ὅταν εἰς Καπιτζίβασης ἔφερε τὸν διορισμὸν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἰς τὴν Σατραπίαν, εἰς τὴν ὁποίαν [ὡς ἔλεγε τὸ φερμάνιον] τὸν ἐπροσκάλουν αἱ εὐχαὶ τῆς Αἰγύπτου. Τοῦτο δὲ ἦτον ἀληθές, διότι ὁ κόσμος δὲν ἐγνώριζε τότε ἄλλο παρὰ τὰς ἀγαθὰς του πράξεις, τοῦλάχισον τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποτρέψει, καὶ διὰ τοῦτο ὁ λαὸς καὶ οἱ ἱερεῖς, καὶ τὸ στράτευμα, καὶ ὅλοι γενικῶς καὶ ὁμοφώνως, ὡς ἡχῶ τῆς φωνῆς τοῦ θεοῦ, ἐπευφήμησαν εἰς αὐτοῦ τὴν ἐκλογὴν, ἐκτὸς ἐνὸς καὶ μόνου, τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ὑπεκρίνετο, ὅτι συγκαταβαίνει εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἐνῶ πραγματικῶς ὑπετάσσετο εἰς τῆς ἀνάγκης τὸ ἀκαταμάχητον κράτος.

Ἐδῶ παρουσιάζεται ἀξιοσημειωτὸς τις σύμπτωσις, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους τοῦ 1803, καθ' ἣν ἡ Αἴγυπτος ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἐπολέμει καὶ ὁ Τζέρνη Γεώργιος τοὺς Τούρκους ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Σέρβων, ἧμις μετὰ τινα καιρὸν ἐξῆψε τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοιουτρόπως ἐπαιουῦντο συγχρόνως δύο περιστάσεις, τῶν ὁποίων ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἔμελλεν εἶναι ἡ ἀποχώρησις τῶν δύο σημαντικωτέρων ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας.

Ἐφθάσαμεν λοιπὸν εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς κατέστη, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, κύριος τῆς κατὰ τοσοῦτον διαφιλονεικηθείσης Αἰγύπτου. Καὶ τῶνόντι, ἐν μέσῳ τοσοῦτων ἀντιπάλων, αὐτὸς ἐπωφθαλμία εἰς αὐτὴν ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἐπολέμησεν ὑπὲρ αὐτῆς ἀνδρειότερον, ἐρραδιούργησεν εὐστοχώτερον, καὶ διεκινδύνευσε περισσύτερον καὶ τὴν ζωὴν του καὶ τὴν ὑπερξίν του. Εἰς αὐτὸν μόνον ἀνήκει ἡ Αἴγυπτος! Καὶ ὅμως, εἰς τί τάχα συνίσταται τὸ ἐπιφθονον πλεονέκτημα αὐτῆς τῆς τύσον ἀδρῶς ἀγῆρασθείσης ἀποκτήσεως, ἧ, κατὰ τὶ εἶναι ἀξία τῶν τοιούτων καὶ τηλικούτων θυσιῶν, ἐνῶ ἐσωτερικῶς μὲν ὄφειλε νὰ περιζεῖλη λαὸν κατακαμπτόμενον ὑπὸ τῶν φόρων, νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν

πειθαρχίαν στρατὸν δημοβόρον καὶ ἀτιθάσσευτον, καὶ νὰ ὑποτρέφῃ διακεκρηυμένον πόλεμον κατὰ τῶν Μамελοῦκων. ἔξωτερικῶς δὲ, νὰ ἀντιπαλαίῃ μὲ τὴν ἀσθενῆ μὲν ἀλλὰ ζηλότυπον πολιτικὴν τοῦ Διξαίου, διατεθειμένην ν' ἀφήσῃ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν νὰ ἐξοντωθῇ, ἂν τυχὸν νικηθῇ, ἢ νὰ ὑποσκάψῃ τὸν λάκκον του, ἂν νικήσῃ. ὥστε, παντεχόθεν ἐκινδύνευεν ἀπὸ ἀκαταπαύστους προσβολὰς καὶ ἀπὸ ἀδιάλλακτον ἔχθραν. Τοιαύτη ἦτον ἡ εἰκὼν τῆς καταστάσεώς του, τὴν ὁποίαν προεῖδε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Καὶ ὅμως ταῦτα πάντα δεύτερα ποιησάμενος, ὤρμησεν εἰς τὸ στάδιον, ἔχων ἓνα σκοπὸν, καὶ ἐν μέσον τῆς ἐπιτυχίας. Καὶ σκοπὸν μὲν προέθετο τὴν παλιγγενεσίαν τῆς Αἰγύπτου, μέσον δὲ πρὸς τοῦτο εἶχε τὴν ἀκλόνητον καὶ ἀνυπέβλητον θέλησίν του· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποχρῶσαν δύναμιν ὥστε ν' ἀντιπαλαίσῃ μόνος ἐναντίον τῶν δύο τούτων φοβερῶν ἐχθρῶν, δηλαδὴ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐλῆς καὶ τοῦ τάγματος τῶν Μамελοῦκων, θέλομεν τὸν ἰδεῖ ἐξοπλίζοντα κατ' αὐτῶν μίαν φυλὴν Ἀράβων, ἣτις ἕως τότε μόλις ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ θησαυροφυλακείου, ἐνῶ ὁ Σουλτάνος θέλει σπέυσει προηγουμένως εἰς βοήθειάν του διὰ νὰ κλονήσῃ τὴν δύναμιν τῶν Βείδων.

Τὸ νὰ τοὺς ἀποκοιμίζῃ μὲ ἀνακωχὰς, καὶ νὰ ἐξάπτῃ τὰς ἀμοιβαίας δυσμενείας των, καὶ ποτὲ μὲν νὰ τοὺς περιπλέκῃ εἰς ἀποκρύφους παγίδας, ποτὲ δὲ νὰ ἐπιπίπτῃ ἐξ ἀπροόπτου κατ' αὐτῶν καὶ σήμερον μὲν νὰ τοὺς ἐλκύνῃ, αὔριον δὲ νὰ τοὺς καταδιώκῃ, καὶ σχεδὸν πάντοτε νὰ ἀμιλλᾶται πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ἀπιστίαν, τοιαύτη θέλει εἶσθαι ἡ στρατηγικὴ του καὶ διὰ τοιούτων στρατηγημάτων θέλει ἀπαρτίσει τὸν ὄλεθρόν των, διότι καὶ αὐτὸς, καθὼς καὶ ὁ Σουλτάνος Σελίμης, ὤμωσαν τὴν καταστροφὴν των. Οἱ Μамελοῦκοι ὄντες ἀνέκαθεν προφανὲς πρόσκομμα εἰς πᾶσαν ἀναγκαίαν μεταρρύθμισιν τῆς Αἰγύπτου, θέλουν ἀφανισθῇ τέλος πάντων, ἐνῶ ὁ πολύμητης Μεχμέτ Ἀλῆς ὑποκινῶν κατ' αὐτῆς τῆς Ὀθωμανικῆς πόρτας, κωφενοῦσης ἤδη εἰς τὰς φωνὰς καὶ τὰς παρακλήσεις των,

ἀφοῦ ἐξέλειπε παρὰ τοῖς ἀπογόνους τοῦ Ἰσμαῆλ τὸ φάσμα τοῦ μεγαλείου των, θέλει ἐκσφενδονίσει φυλάς διψώσας ἐκδίκησιν, καὶ θέλει τὴν κάμει νὰ τρέμη, καὶ ἴσως τὴν συν- τρίψῃ μίαν ἡμέραν, διὰ νὰ ἀνοιξῇ δίοδον εἰς τοὺς λαοὺς, τῶν ὁποίων θέλει ἐπισπεύσει τὴν περὶ τοὺς νεωτερισμοὺς τάσιν διὰ ταῦτα, μ' ὅλας τὰς ἐναντιότητας, τὰς ὁποίας ἦτον ὑπό- χρεως, ποτὲ μὲν ν' ἀποφύγῃ ἐπιτηδείως, ποτὲ δὲ νὰ ὑπερνική- σῃ διὰ τῆς βίας, αὐτὸς πάντοτε θέλει τρέχει τὸ ζάδιόν του, καὶ θέλει σύρει μεθ' ἑαυτοῦ τὴν Αἴγυπτον, διότι οὕτω θέλει καὶ τρώντι τὸ πᾶν ἐκρέματο ἀπὸ τὴν θέλησιν ἐνὸς τοιούτου ἀνδρὸς, ὅστις κάμει νὰ σκιρτᾷ ἀπὸ ἀγαλλίασιν ἐν ὀλόκλη- ρον μέρος τοῦ κόσμου διὰ τὴν κοινωνικὴν μεταμόρφωσιν του καὶ διὰ τὴν νέαν ζωὴν, εἰς τὴν ὁποίαν προετοιμάζεται. Τὸ θέλει, καὶ ἡ Αἴγυπτος εἶναι ἰδική του.

Ἄλλὰ, πρὶν ἔτι κάμῃ ἑναρξιν τῶν θεμελίων τοῦ οἰκοδο- μήματός του, εἶναι ἀνάγκη νὰ καθαρῖσῃ τὴν γῆν του ἀφ' ὅλα τὰ ἐπισωρευμένα ἐμπόδια, καὶ πρὶν σπεῖρῃ τὸν ἀγρόν του, ὀφείλει νὰ τὸν καθαρῖσῃ ἀπὸ ὅλα τὰ παράσιτα καὶ δηλητήρια φυτά. Καὶ πρῶτον μὲν ὄρμᾳ κατὰ τῶν Μαμε- λούκων, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ γραφῇ πρὸς αὐτοὺς, ὅτι μέρος τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων τοὺς ἐπρόσμενεν εἰς τὸ Κάϊ- ρον διὰ νὰ ἀποσατήσωσι, καὶ τοιουτοτρόπως πολλοὶ ἐκ τῶν Βεΐδων τρέχοντες εἰς τὴν παγίδα, ἀπαντῶσι τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἔφερον εἰς τοὺς ἐχθροὺς των. Ἐπειτα δὲ βιάζεται νὰ δεκατίσῃ τοὺς ἰδίους στρατιώτας γενόμενος αὐτὸς οὗτος ἀστυνόμος τῆς πρωτεύουσας του. Ἡμέραν καὶ νύκτα ὑπὸ τὸ σχῆμα ἀπλοῦ Καβάση τρέχει τὰς ὁδοὺς, τὰ θερμοπω- λεία [Καφενέδες] καὶ τὰς δημοσίους ἀγορὰς, παραδί- δων τοὺς ἄρπαγας εἰς τοὺς παρακολουθούντας φύλακας, καὶ ἐνίοτε παιδεύων αὐτοχειρὶ τὰ ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐγκλήμα- τα. Ἐνὶ λόγῳ ὁ λαὸς ὁμολογεῖ χάριν πρὸς αὐτὸν, διὰ τὴν αὐστηράν του σαθερότητα, ἣτις ἐμφαίνουσα τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς ἑαυτὸν πεποιθήσιν εἴλκυε πρὸς αὐτὸν περισσοτέρους φίλους, παρ' ὅσους εἶχον οἱ προκάτοχοί του διὰ τῆς ἀξιοκα- τακρίτου συγκαταβάσεώς των, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ δύναμις

του εύρέθη έντός ὀλίγου στερεωμένη εἰς βάσεις τοσούτου στερεᾶς, ὥστε ἡ πόρτα μὲ τὴν συνήθη δυσπιστίαν της, ἔκρινεν ὅτι ἦτο καιρὸς ἀρμόδιος νὰ τὸν καθαιρέσῃ. Οθεν διὰ φιρμανίου ἀνέγειρε τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν τῶν Βεΐδων, καὶ διώρισεν ἄλλον βεζίρην ἀντὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλή· ἀλλ' αὐτὸς ἐνισχυόμενος ἀπὸ τὴν ἀφοσίωσιν τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν συντοπιτῶν του, ὑπεκκλίνει τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου, προσποιούμενος ὅτι ἐμποδίζεται ἀπὸ τὰ στρατεύματα. Εἰς μάτην οἱ Μαμελοῦκοι, καὶ μάλιστα ὁ Μωχαμέτ Δελφὴ, ὁ προστατευόμενος παρὰ τῆς Ἀγγλίας, νικῶσι σημαντικὰς νίκας κατ' αὐτοῦ, διότι ἡ ἀντίστασις τῆς πόλεως Δαμοχοῦρ πολεμώσης ὑπὲρ αὐτοῦ, εὐδαιμονοῦναι τὰ ἀποτελέσματα τῶν μεμονωμένων θριάμβων των. Τοιουτοτρόπως βιασμένη ἡ πόρτα νὰ περιθάλη ἐκείνον, τὸν ὁποῖον δὲν ἐδύνατο νὰ κρημνίσῃ, τὸν διορίζει ἐκ νέου Ἀντιβασιλέα, ἐνῶ ὁ σύγχρονος θάνατος δύο τῶν ἰσχυρωτέρων Βεΐδων, τοῦ Ὁσμάν Περδισῆ καὶ τοῦ Μωχαμέτ Δελφὴ ἐμπεδόνουσι τὴν ἔκβασίν του. Βοηθούμενος τότε ἀπὸ τὴν ἀμηχανίαν εἰς τὴν ὁποίαν περιέπεσαν οἱ ἐχθροὶ του ἔνεκα τῆς διπλῆς ταύτης ζημίας, τοὺς κτυπᾷ αὐτοπροσώπως τοὺς νικᾷ εἰς πολλὰς συμπλοκάς, καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃ ἔτι μᾶλλον τὰς προσεχεῖς ἐπιδρομὰς των, στέλλει πρὸς καταδίωξίν των εἰς τὸ Σαῖδ τοὺς ὑπομισθίους τοῦ Μπεντεβίδες,

Εἶδομεν εἰς ἄλλην περίοδον τὸν Μεχμέτ Ἀλήν νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν ἐναντίον ἐνὸς Βεΐ τὸν λαὸν τοῦ Καίρου· ἤδη ἐρεθίζει τὴν ἔρημον κατὰ τῶν Μαμελοῦκων, καὶ τοιουτοτρόπως καθιστῶν τοὺς Ἀραβας κοινωνοὺς τῶν θριάμβων του, προετοιμάζει τὴν ἀνέγερσιν τῆς γενεᾶς των.

Ἄλλὰ, μόλις ἡ καθέδρα του ἀπηλλάγη τῆς πολιορκίας, καὶ ἀμέσως ἀπροσδόκητος ἐπιδρομὴ ἔλκει εἰς ἄλλο μέρος τὴν προσοχήν του. Ἡ αὐτὴ τοῦ Λονδίνου ἔχουσα πάντοτε τὰς περὶ Αἰγύπτου ἀντιποιήσεις της, πέμπει πρὸς βοήθειαν τῶν Μαμελοῦκων ἕξ χιλιάδας ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ὁ διοικητὴς τῆς Ἀλεξυαδρείας δωροδοκιθεὶς ἐδέχθη εἰς τὴν πόλιν.

ἀλλὰ τὰ Ἀγγλικά ταῦτα στρατεύματα ἀποτυχόντα ἐξ ὀλοκλήρου εἰς μίαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς Ῥοζέτας (Ῥαχίτης) καθ' ὃν καιρὸν οἱ Βεΐδες διηρημένοι ἐν τῷ μεταξύ των διστάζουσι νὰ λάβωσι μέρος ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ νέου στρατοῦ, ἄλλως μὴ φαινομένου σημαντικοῦ, ἢ νὰ ἀκούσωσι τὰς ὀφελίμους προτάσεις τοῦ Σατράπου, ἀποπλέουσι ἐκ νέου μὲ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ ὅτι δὲν ἀφήκαν αἰχμαλώτους καὶ τοῦτο χάρις εἰς γενναιότητα τοῦ νικητοῦ.

Τοιοιυτοτρόπως ἡ τύχη του δὲν τὸν ἐγκατέλειπε ποτέ, καθὼς μῆτε αὐτὸς ἐκείνην, ὥστε ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν περιπτώσεων ἡ δύναμις του ἔστερεῖτο καὶ ἐκρατύνετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον.

Ἐν τούτοις, ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐλὴ καίτοι λαβοῦσα ἄλλον δεσπότην, δὲν ἤλλαξεν ὅμως τὴν φιλύποπτον πολιτικὴν τῆς. Τὸν Σελίμην ἀνατρπέντα ἀπὸ τὸν κλονισμόν, τὸν ὁποῖον αὐτὸς εἶχε κάμει εἰς τὸ Γιανιτζαράτον, διεδέχθη ὁ Φηριώδης καὶ οὐτιδανὸς κατὰ τὴν πολιτικὴν Μουσαφᾶς, ὅστις δὲν ἔμελλε ν' ἀναβῆ δι' ἄλλο εἰς τὸν θρόνον, εἰμὴ διὰ ν' ἀφήσῃ εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν τὸν καιρὸν τοῦ ν' ἀποκρούσῃ τὴν εἰσβολὴν τῆς Ἀγγλίας. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὕσερον ἀπὸ ἐν ἔτος Μεσοβασιλείας ὁ Μουσαφᾶς Δ'. πληρώσας μὲ τὸν θάνατόν του τὴν δολοφονίαν τοῦ προκατόχου του, ἀφήκε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀδελφόντου Μαχμούτην, ὅστις ἔμελλε νὰ ἀποπερατώσῃ τὸν ἀτελεσφόρητον σκοπὸν τοῦ Σελίμη. Ἄλλ' ὁ καταστροφεὺς οὗτος τῶν Γιανιτζάρων ἔμελλε νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ ἄλλον μέγαν ἐπίσης καὶ σπουδαῖον προσδιορισμὸν, διότι δίδων ἀκαταπαύτως αἰτίαν εἰς τὰς ἀναγεννομένας δυνάμεις τῆς Αἰγύπτου, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξίν των καὶ τοὶ ἀγωνιζόμενος νὰ τὰς περισείλῃ.

Ἡ αἵρεσις τῶν Βαχαβιτῶν μορφωθεῖσα πρὸ πενήντα ἐτῶν εἰς τὸ Νετζέπ παρά τινος Σέχη, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν, κυριεύσασα ἤδη τὸ Χεκτζὰς καὶ τὸ Ἰεμέν, καὶ ἀπειλοῦσα ἀκόμη τὴν Δαμασκὸν καὶ τὴν Βαβυλῶνα, μὲ τὰ τροπαιοῦχα ὄπλα τῆς, ἐχορήγησεν εἰς τὸν Σουλτάνον τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐξασθενήσῃ τὸν ἐπίφοβον

τούτον καὶ ὑποτελῆ Σατράπην. ἐπ' αὐτῇ τῇ βάσει διατάττει τὸν Ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἀποστάτας τῆς Ἀραβίας, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ ὅτι θέλει ἐξαλείψῃ διὰ μιᾶς αὐτὰς καὶ τὰς δύο ἐπαναστάσεις ἐκπολεμῶν τὴν μίαν πρὸς τὴν ἄλλην. Ἄλλ' ὁ Σατράπης ἀντὶ τοῦ νὰ ἀποδειλιάσῃ εἰς τοὺς κινδύνους τῆς ἐκστρατείας ταύτης προμαντεύει αὐξήσιν πλοῦτου καὶ δυνάμεις, στηρίζων τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἐμπορίου του εἰς τὰς φρουρὰς τῶν παραλίων πόλεων, τὴν εὐκολίαν τῶν σχέσεών του μὲ τὸ Ἰεμὲν, εἰς τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον θέλει ἐμπνεύει εἰς τὰς διαφόρους φυλάς, τὴν ἡσυχίαν τῶν ὀρίων του εἰς τὸν ἐξολοθρευμὸν τῶν ληστῶν, καὶ τέλος τὴν πολιτικὴν του ὑπόληψιν κατὰ τὸν Ἰσλαμισμόν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν, τὴν ὁποίαν θέλει δώσῃ εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους.

Ἐν καὶ μόνον ἐμπόδιον τὸν ἀναχαιτίζει. Οἱ Μαμελοῦκοι συσσωμαθθέντες εἰς τὸ Δέλτα, λεηλατοῦντες τὰ περίχωρα, καὶ ἀποβλέποντες εἰς τὸ Κάϊρον ὡς εἰς βορὰν πρὸ χειρον, δὲν τὸν ἀφίνουν ἢ ἀπομακρύνῃ τὰ στρατεύματά του. Ἄλλ' οἱ ξένοι οὗτοι μέλλουσι τάχα νὰ ἀναβάλωσιν ἐπὶ πολὺ ἀκόμη τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων σχεδίων του; ἢ μήπως αἱ ληστεῖαι των δὲν ἔκαμον νὰ αἰσθανθῇ ἀποχρώντως ὁ τόπος τὴν ἀνάγκην μιᾶς μοναδικῆς ἐξουσίας; Εἶναι τάχα πεπρωμένον τὸ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ πάλιν ὀλόκληρος γεννεὰ, παραλυθεῖσα ἀπὸ φατριαστικὴν Ἀριστοκρατίαν, ἢ μᾶλλον δὲν εἶναι τάχα καιρὸς νὰ τὴν ἐξωλοθρέσῃ ἢ Αἰγύπτου ἀφοῦ αὐτοὶ ἐπιμένουσι νὰ ἀναχαιτίζωσι τὴν πρόοδόν της; Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀποφασίζει νὰ λύσῃ αὐτὸν τὸν Γόρδιον δεσμόν τῆς πολιτικῆς του, νὰ ἐπιφέρῃ πληγὴν ἀποδοκιμαζομένην μὲν παρὰ τῶν κοινῶν νόμων τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ τῆς ὁποίας τὴν εὐθύνην, ἄνθρωποι ἑνὸς τινὸς φυράματος ἀναλαμβάνουσιν ἐνώπιον θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου, ὅταν βάλωσιν εἰς τὴν μίαν πλάστιγγα τὰς ἐγωϊστικὰς ἀξιώσεις τῶν φατριῶν καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὰ γενικὰ συμφέροντα καὶ τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματα τῶν κοινωπιῶν. — Ἡ σφαγὴ λοιπὸν τῶν Μαμελοῦκων

ἀπεφασίσθη. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Βεζίρης οὗτος ἀποκοιμίζει τὴν δυσπιστίαν των δι' ἀνακωχῆς τεχνηέντως προδιατεθείσης, καὶ διὰ τὰ καθησυχάση τὰς ὑποψίας των, φαίνεται ὅτι ἔχει ὅλως διόλου προσηλωμένην τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀραβίας· διορίζει νὰ ναυπηγηθῇ μικρὸς στολίσκος εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ μεταβαίνει προσωπικῶς εἰς τὸ Σουέξ διὰ νὰ ἐμφυχώσῃ τὰς ἐργασίας. Ζητεῖ ἀπὸ τοὺς Μουλεσίμας δύο ἐτῶν φόρον καὶ εἰσόδημα τῶν γαιῶν των, κτίζει εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν εὐρυχωροτάτας ἀποθήκας χάριν τοῦ ἐμπορίου, τοῦ ὁποίου ἔκτοτε ἔβαλε κατὰ νοῦν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὰς νέας βάσεις, καὶ τέλος διαγγέλλει εἰς ὅλον τὸ κράτος τὴν κίνησιν τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πρωτοτόκου αὐτοῦ υἱοῦ, τοῦ Τουσοῦν Πασᾶ.

Ἐπειτα δὲ, ἦτοι τὴν 4. Μαρτίου 1811 ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἐλφῆ, ἣτις πρὸ ἡμερῶν τινων εἶχε λάβει πολλὰς ἐνδείξεις ἀπατηλῆς εὐνοίας, προσκαλεῖται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν διὰ νὰ ἀποχαιρετίσῃ τὸν υἱὸν τῆς Αὐτοῦ Ὑψηλότητος. Καὶ τῶνόντι, ὁ λόγος ἦτο περὶ τελευταίου ἀσπασμοῦ. Ἀλλὰ μόλις εἰσῆλθον οἱ Μамελοῦκοι, καὶ ἀμέσως πυροβολοῦνται ἄνωθεν τῶν τειχῶν μὴ δυνάμενοι μῆτε νὰ φύγωσι, μῆτε νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὄραν κατασφάζονται οἱ ἀδελφοὶ των εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Καῖρου, εἰς τὰς πόλεις καὶ πεδιάδας τοῦ Σαῖδ καὶ τῆς Δέλτας, τὰ δὲ λείψανα αὐτῶν κατεδικασμένα εἰς προγραφὴν βιάζονται νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ἔρημον.

Τοιοῦτοτρόπως ἐξηφανίσθη, μετὰ ἑξακοσίων ἐτῶν ὑπαρξιν, τὸ σῶμα τῶν Μамελοῦκων, τὸ ὁποῖον ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξαιρέσις τῆς ἀνθρωπίνης φυσιολογίας, καὶ ὡς ἀνωμαλία τῶν νόμων τοῦ κοινωνικοῦ Ὁργανισμοῦ. Καμμία λύπη δὲν ἐφανερώθη περὶ αὐτῶν ἀπὸ τὴν γῆν ἐκείνην, τῆς ὁποίας αὐτοὶ πρὸ τοσούτου καιροῦ ἐπνίξαν τὰ παράπονα, ἀλλ' οὔτε μία ράνις δακρύων δὲν ἐνώθη μετὰ τὸ αἷμά των. Ὅλοι ἠσθάνοντο ὅτι ὁμοῦ μετ' αὐτοὺς ἔπαυεν τὸ κράτος τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς βαρβαρότητος, Ἀπὸ τὰς ἐξόχους ἀρετὰς,

τὰς ὁποίας πολλοὶ τῶν προκατόχων ἴων ἔφεραν ἐπὶ τοῦ θρόνου, δὲν διέσωσαν ἄλλο εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ σταδίου των, παρὰ μόνον ὀρμητικὴν ἀνδρίαν σχεδὸν πάντοτε ἐπιβλαβὴ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τὸν τόπον. ἄλλ' οὔτε ἐπὶ Ναπολέοντος δὲν εἶχαν κατορθώσει τίποτε ἀξιομνημόνευτον. Μόνον εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ὑπάρξεώς των εἶχον συντελέσει εἰς τὸ νὰ ἀποκρούσωσι τὸν Γαλλικὸν στρατὸν προχωροῦντα ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς θρησκείας, ἄλλὰ Γάλλοι ἄλλης ἐποχῆς μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἐκδικήθησαν τελευταῖον, καὶ τοιουτοτρόπως ἡ Γαλλία ἔθαψε μὲ τὰς νίκας τῆς αὐτῆς τὴν πολεμικὴν δόξαν τῶν Μαμελούκων, τὴν ὁποίαν εἶδεν ὅταν ἐγεννᾶτο.

Ἀνατραπέντος, ὡς εἴρηται, τοῦ ἐμποδίου, ὁ στρατὸς ἀνεχώρησεν. Εἰς τοῦτον τὸν ἐξολοθρευτικὸν πόλεμον, οἱ Βαχαβίται ἀντέταξαν τῆς ἀπελπισίας τὴν γενναιότητα, ὥστε ὁ Ἰβραῆμ Πασᾶς δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀντιβασιλέως ἐβιάσθη νὰ δράμῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του Τουσούνῃ, καὶ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἐπαναληφθῇ τρίς διὰ νὰ τροπωθῇ αὐτὴ ἡ ἀντίζηλος δύναμις, ἣτις ἠπειλεῖ καὶ τὸ Κάϊρον καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν τέλος, μετὰ ἐξ ἐτῶν ἀλληλοδιαδόχους πολιορκίας, συμπλοκὰς καὶ σφαγὰς, ὁ Ἰβραῆμ καταδάφισε τὸ Δερεγέχ, καθέδραν τοῦ αἰρετικοῦ κράτους, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐπνίγη εἰς χειμάρρους αἱμάτων.

Μέχρι τοῦδε εἶδομεν τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν νὰ περιστέλλῃ, νὰ παιδεύῃ καὶ νὰ θείξῃ ὄχι διὰ νὰ συλλέξῃ καρπὸν, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ ἐξολοθρεύῃ. Ἡδὴ δὲ θέλει ἀρχίσῃ νὰ σπείρῃ, νὰ θεμελιώσῃ καὶ νὰ ὀργανίσῃ, τὴν δὲ κυβέρνησίν του θέλομεν τὴν ἰδεῖ συγχρόνως κατακτητὴν καὶ πλαστοουργόν.

Αἱ νικαί τῶν υἱῶν του εἰς τὴν Ἀραβικὴν Χερσόνησον προσέθηκαν ἤδη εἰς τὸ κράτος του τὸ Μέγα Σεριφάτον τῆς Μέκας, τὰς σημαντικωτέρας πόλεις τοῦ Νετζέπ καὶ τοὺς λιμένας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, καὶ οὕτως ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναπλάττῃ διὰ τῆς κατακτήσεως τὸ εὐρύχωρον ἐκεῖνο βασιλεῖον τοῦ Φαραῶ, τοῦ ὁποίου ἐν μέρος μόνον διοικεῖ πρὸς τὸ παρόν.

Ἡ Ἀραβία εἶχε καταφάγει τὸ ἄνθος τῶν στρατευμάτων του, ἡ δὲ Αἴγυπτος ἐξαντληθεῖσα καὶ ἀπὸ ἄνδρας καὶ ἀπὸ χρήματα, δὲν ἐξικανούσεν πρὸς θεραπείαν τοσούτων ζημιῶν. Ἐνεκα τούτων, ὁ Σατράπης ἐφρόντισε νὰ εὕρῃ νέους πόρους εἰς τὰ δουλοτρόφα μεσημβρινὰ μέρη, ὅπου αἱ μητέρες θρηνοῦσι διὰ τὴν πολυτεκνίαν των, καὶ ν' ἀποδώσῃ πρὸς ἀνταλλαγὴν βελτιωτέραν κατάστασιν. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ἰσμαῆλ ἀνατρέχων τὸν Νεῖλον μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ, ἤνω-νε τὴν ἀρχαίαν Αἰθιοπίαν μὲ τὴν Αἴγυπτον, ἣτις λαβούσα ἄλλοτε παρ' αὐτῆς τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ ἐξευγενισμοῦ, θέλει δυνηθῆ ἔντος ὀλίγου νὰ ἐξοφλήσῃ, τὸ πρὸς αὐτὴν χρέος τῆς ἑξακισχιλίων ἐτῶν. Εἰς μάτην ἡ ἀγρία Ἀφρικὴ ὁρμᾷ ἔνοπλος ἀπὸ τὸ βάθος τῶν ἐρήμων εἰς μάτην οἱ θηριώδεις Σαῖκιέδες, καὶ οἱ ἀνθρωποφάγοι Σελούκοι ἀντιτάττουσιν εἰς τὸ πυροβολικὸν τῆς Αἰγύπτου τὰ ἰοβόλα βέλη των, τοὺς σιδηροὺς των θώρακας καὶ τὰς ἐκ δέρματος τοῦ ῥινόκερου ἀσπίδας των. Οἱ ὑποχωροῦσι καὶ ἀπωθοῦνται πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ, τὸν ὁποῖον λατρεύουσι. Τὸ Κενὸς (Κόπτος ἀρχ.) τὸ εἰσέτι γέμον ἀπὸ τοὺς γιγαντιαίους κολοσσοὺς καὶ ναοὺς, τοὺς ὁποίους ὁ μέγας Σέσωτρίς ἔσπειρε διὰ νὰ εἴπω οὕτως, ἐν τῷ² διέρχεσθαι, τὸ Σενδι, μέρος λησμονηθὲν ὑπὸ τῆς Θεοκρατικῆς Μερῆς, τὸ Δομὲρ καὶ Χαλφὲ, τὸ Σενναὰρ, τὸ ὁποῖον περικυκλοῦσι περιστρεφόμενοι ὁ ποταμὸς Λευκὸς καὶ ὁ ποταμὸς Κυανοὺς, ἡ ἄνω καὶ κάτω Νουβία, ἣτις ἀπὸ τοῦ Καμβύσου δὲν εἶχε πλέον ἰδεῖ στρατεύμα Καυκασίας φυλλῆς, τὸ Κορδουφάν² καὶ τὸ Δαρφούρ, τὰ ὅποια δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν ἀρχιπελάγη Ὀάσιων ἐν μέσῳ τῆς ἐρήμου, πλούσια ἀπὸ χρυσόν, χαλκὸν καὶ σίδηρον, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ πολυαριθμοὺς κατοίκους, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀκαταπάτητα μέρη ἔχοντα ἕκτασιν τριακοσίων λευγῶν ἀπὸ τοῦ Καταρράκτου τῆς Φυλίας μέχρι² τῶν ὀρέων εἰς Ἀβυσσηνίας, γίνονται ὑποτελῆ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὅστις ἄλλοτε ἐβασίλευεν ἐπάνω εἰς τὸ ἡμισυ μέρος τοῦ Νείλου, ἐνῶ τὴν σήμερον δὲν ὑπάρχει μέρος βρεχόμενον ἀπὸ τὸν

ποταμὸν τοῦτον, καὶ μὴ ἀναγνωρίζον τὴν κυριαρχίαν του. Τὸ εὐρύχωρον τοῦτο μέρος συγκεφαλαιοῦται ἔκτοτε εἰς δύο μεγάλας ἐνότητες, τὸν Νεῖλον καὶ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν.

Ἄλλὰ τὴν ἔπαρσιν τῆς καρδίας του διὰ τὴν τοσαύτην τερατώδη αὐξήσιν του καταπικραίνει μία λύπη ἀπαρηγόρητος. Ὁ τροπαιοῦχος υἱὸς του Ἰσμαῖλης, τὸ καύχημα καὶ ἡ χαρὰ του κατεκάη ζῶν, ἐντὸς τῆς σκηνῆς του ὑπὸ τινος τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκθρονισθέντων Ἀφρικανῶν βασιλέων. Ἡ τρομερὰ αὕτη παιδεία εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ ἀντίμετρον τοῦ παρ' αὐτοῦ ἐκχυθέντος αἵματος, διὰ τοῦτο ἐνῶ ἤδη θρηνεῖ τὴν στέρησιν τοῦ παμφιλτάτου υἱοῦ του, ἅς ἐνθυμεῖται ὁ Ἀντιβασιλεὺς οὗτος, ὅτι εἶναι ἐπίσης πατήρ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευμένων λαῶν, τῶν ὁποίων ὁμως συχνότατα ἔχυσεν ἀφειδῶς τὸ αἷμα. — Τὸ φοβερὸν τοῦτο μάθημα δὲν ἐδόθη ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ του θέλει παραιτηθῆ τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τὴν ὠμὴν ἐκείνην θέλησιν καὶ τὰς αἰμοσταγεῖς ἔξεις του, τὰς ὁποίας ἐνόμιζεν ἀναγκαίας, ὡς ἐκ τοῦ καταστρεπτικοῦ του συστήματος, καὶ θέλει ἐνδυθῆ χαρακτῆρα φιλανθρωπίας καὶ ἐπιεικείας ὡς καταλληλότερον εἰς τὴν παλιγγενεσίαν τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν.

Ἐν τούτοις, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς συνῆψε καὶ συνήρμοσε τὰ διεσπαρμένα μέλη μεγάλου κράτους, ἀναμορφώσας τὴν ἐπὶ Φαραῶ Ἀἴγυπτον, ἣτις, μ' ὅλα ταῦτα ἄλλο δὲν ἦτον ἀκόμη, εἰμὴ σῶμα ἀδρανές, καὶ κολοσσὸς ἄνευ ψυχῆς καὶ κινήσεως· ἀλλ' ἀπὸ ποίαν ἐστὶν παρέλαβε τὸ ζωικὸν τοῦτο πῦρ, τὸ ὁποῖον θέλει δώσει τὴν κίνησιν, διεγείρει τὴν νόησιν, θερμάνει τὴν καρδίαν καὶ δώσει τέλος τὴν ζωὴν εἰς τοῦτο τὸ γιγαντιαῖον σῶμα; Ἀπὸ μόνῃ τὴν Γαλλίαν θέλει ζητήσῃ τὸ πλαστοουργὸν τοῦτο φρόνημα, διότι αὐτὸς ἐνόησεν, ὅτι ἡ στάσιμος Ἀνατολὴ ἔχει χρεῖαν ξένης κινήσεως, καὶ ἐνθυμεῖτο τὴν τάσιν, τὴν ὁποίαν ἔδωκαν οἱ Γάλλοι εἰς τὸν τόπον του. Ἡξευρεν ὅτι ἡ Γαλλία εἶναι σοφὴ καθὼς ἡ Γερμανία, βιομήχανος καθὼς ἡ Ἀγγλία, καὶ συμπαθητικὴ ὑπὲρ πάν ἄλλο τῆς Εὐρώπης ἔθνος. Ἐγίνωσκεν, ὅτι ἡ

Γαλλία εἶναι ἡ μυσταγωγὸς τοῦ ἐξευγενισμοῦ, καὶ ἡ μεσίτης μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρωπότητος. Εἰς αὐτῆς λοιπὸν τῆς Γαλλίας τὰς ἀρχὰς ἐμπιστεύει τὴν μόρφωσιν τῆς Αἰγύπτου.

Ἀντιπρόσωπος τοῦ Γαλλικοῦ ἐμπορίου παρὰ τῷ Σατράπῃ, ὑπῆρχεν ἄνθρωπος σοφὸς καὶ ἄξιος διπλωμάτης· τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τὸν προσκαλεῖ, τὸν περιθάλλει, τὸν ἐξοικειοῦται καὶ τοῦ ἀποσπᾷ τὸ μυστικὸν τῆς ιδέας του, ὥστε ἐν μέσῳ τῶν παγίδων, μὲ τὰς ὁποίας τὸν περιστοιχεῖ ὁ κυριάρχης τοῦ Σουλτάνου, δὲν ἐνεργεῖ πλέον εἰμὴ διὰ τῶν ὁδηγῶν τοῦ διπλωμάτου τούτου, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος τῆς Γαλλίας γίνεται ὁ ὑπουργὸς του. [α]

Ἄλλὰ δὲν τὸν ἀρκεῖ εἰς μόνος σύμβουλος, ἔχει χρεῖαν καὶ ἀνθρώπων διὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐκτέλεσιν. Γάλλος ἀξιωματικὸς, φυγὰς ἐκ τῆς Εὐρώπης, ἥτις κατ' αὐτὸν ἦτον λυπηρὰ καὶ ἔρημος, ἀφ' οὗτου ἔχασε τὸν μέγαν τῆς Αὐτοκράτορα, διέβαινε τότε διὰ τοῦ Καΐρου διὰ νὰ μεταβῆ παρὰ τῷ Φετιχ Ἀλῆ Σάχη, τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ ὀργανίσῃ τὸν στρατόν. Τοῦτον ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τὸν ἐμποδίζει. Καὶ τρώντι τι ὑπάγει νὰ ζητήσῃ εἰς τὴν Περσίαν ὁ Συνταγματάρχης Σέβης; τὴν κλαγγὴν τῶν ὄπλων καὶ τὴν δόξαν τῶν πολέμων; ἡ Αἴγυπτος δύναται νὰ τὸν ἀνοίξῃ τὸ στάδιον. Ὅθεν ἀμέσως αἰκοδομοῦνται στρατῶνες εἰς τὴν Σιέναν, εἴκοσι δὲ χιλιάδες Ἀράβων ἠνωμένων μὲ ἄλλας

(α) Ἦκούσαμεν ἐμπόρους τινὰς τῆς Ἀλεξανδρείας νὰ κακίζουσιν τὸν Πρύξενον Κ. Δροβέτην, περὶ οὗ ὁ λόγος ἤδη, ὅτι ὠφελῆσε τὰ συμφέροντα τοῦ Σατράπου ὑπὲρ τὰ τῆς Γαλλίας. Τὸ καθ' ἡμᾶς, δὲν εἴμεθα μὲν ἱκανοὶ ν' ἀποφασίσωμεν περὶ τῆς κατηγορίας ταύτης πηγαζούσης ἀπὸ ἀτομικὰ τινα παράπονα· ἀλλὰ δὲν φοβοῦμεθα νὰ μᾶς ἀναιρέσῃ κανεὶς λέγοντες, ὅτι ὁ Κ. Δροβέτης, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν σχέσεων τὰς ὁποίας κατῴρθωσε μεταξὺ Γαλλίας καὶ Αἰγύπτου, καὶ ὡς ἐκ τῆς ὑπεροχῆς, τὴν ὁποίαν ἐπροσπόρισεν εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν παρὰ τῷ Δεβανίῳ τοῦ Καΐρου, ἐπρόσφερον, ἐπὶ λόγῳ τῶν γενικῶν συμφερόντων σημαντικὰς ἐκδουλεύσεις εἰς τὸν τόπον του.

εἴκοσι χιλιάδας Νέγρων [Αἰθιοπῶν] ἐκ τῶν ἐσχάτως κα-
τακτηθεισῶν ἐπαρχιῶν ὀργανίζονται κατὰ τοὺς κανόνας τῆς
Τακτικῆς ἀπὸ ἓνα τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐκτοτε τὸ ὄνομα Γάλλος κατέστη παρὰ τῷ Ἀντιβασι-
λεῖ ἰσχυρὰ σύστασις, ὅσοι δὲ ἔρχονται φέροντες τὴν βιο-
μηχανίαν των, γίνονται, ἄνευ περαιτέρω ἐξετάσεως, δεκτοὶ
εἰς τὰς δημοσίους ὑπηρεσίας, περὶ δὲ τῆς ἀξιότητός των
θέλει τοὺς κρίνει ἔπειτα ὡς ἐκ τοῦ τρόπου των, καὶ ἐν
τούτοις ὁ μὲν λαὸς του ὠφελεῖται ἐκ τῆς ἐπιμιξεώς του
μετὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν.

Ἐπαρουσιάσθη τέλος καὶ ἡ περίστασις τοῦ νὰ δοκιμάσῃ
τὰ νέα του στρατεύματα, τὰ πρῶτα ἐξ αὐτοχθόνων στρα-
τεύματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῆς Ἀφρικῆς ἐξήσκουν Εὐρωπαϊ-
κὰς ἀσκήσεις. Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐθριάμβευεν
ἤδη, ὁ δὲ Χουρσίτ Πασᾶς, τὸν ὁποῖον εἶδομεν ἀμιλλώμενον
περὶ τῆς Αἰγύπτου μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλή κατετροπώθη
διοικῶν πεντήκοντα χιλιάδας Ὀσμανλίνδας, ἀπὸ ὀλίγους
ράγιαδας, ὥστε μήτε αὐτὴ ἢ αὐτοχειρία του διὰ ν' ἰά-
ποφύγῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Διβανίου, δὲν ἴσχυσε νὰ φέρῃ
τὴν νίκην εἰς τὰς σημαίας τῶν διαδόχων του. Τέσσαρες
στρατοὶ ἔκειντο εἰς τὰς φάραγγας τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς
Πελοποννήσου, τὰ δὲ λείψανα τριῶν στόλων ἐκάλυπτον
τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· ἐνὶ λόγῳ, τὸ Ὀθωμανικὸν αἷμα πο-
ταμιδὸν ἐχύνετο, ἐνῶ ἡ ὁδὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτον
ἀνοιγμένη εἰς τοὺς Γκιοῦρους. Τότε ὁ Σουλτάνος καταφεύ-
γει εἰς τὸν νικητὴν τῶν Βαχαβιτῶν, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἐτή-
κετο παρέχων οὕτω νέαν ἀφορμὴν εἰς τὴν φιλοδοξίαν του,
ἐβιάσθη ὁμως ν' ἀντιτάξῃ ἓνα κατ' ἐπιφάνειαν ὑποτελεῖ
Σατράπην εἰς τὴν ὀχλώδη πλημμύραν τὴν ἀπειλοῦσαν τὴν
καθέδραν του καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν θρόνον του. Ἡ πρώτη
ἐκστρατεία τριάκοντα χιλιάδων στρατιωτῶν διοικουμένων
ὑπὸ τοῦ Ἰβραὶμ Πασᾶ ἀνεχώρησεν λοιπὸν ἀπὸ τὴν Ἀλε-
ξάνδρειαν διὰ νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς τὰ παράλια τῆς Δυτι-
κῆς Ἑλλάδος.

Αὐτὴ ἡ κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης ἐκ-

στρατεία ὑπῆρξε περίεργος συνδιασμός καὶ ἀλλόκοτος πολιτικὴ ἀντίθεσις.

Οἱ δύο μεγάλοι τῶν ἀρχαίων ἔθνῶν τύποι ἢ Ἑλλὰς καὶ ἢ Ἀγυπτὸς φαίνονται κεκλημένοι εἰς μονομαχίαν. Ἡ ἐνότης κατὰ τῆς πληθύος! Ἡ δὲ Γαλλία ἔχουσα συμπάθειαν μὲ ταύτας τὰς δύο κοινωνικὰς προόδους, καὶ ἀντιπροσωπούμενη, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δύο τούτων πολιτικῶν ἀφηγιάσεων ἀμφοτέρων γονίμων, ἀν καὶ διαφόρου φύσεως, παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλησιν ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου, παρὰ δὲ τοῖς Ἀγυπτίοις ὑπὸ τοῦ Σέβη· παρὰ τῷ συνταγματικῷ λαῷ ἰπὸ τοῦ Καρβονάρου, τοῦ φιλελευθέρου Γάλλου, παρὰ δὲ τῷ λαῷ τῷ ὑπέικοντι εἰς τὴν στρατιωτικὴν αὐτοκρατορίαν, ὑπὸ τοῦ Βοναπαρτιστοῦ εἴτι τοῦ Γάλλου τοῦ ἀποξενωθέντος ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ αἰετοῦ. Καὶ ἀναμφιβόλως τόσον τὸ ἐν ὅσον καὶ τὸ ἄλλο μέρος ἐνήργουν ἀκριβῶς τὰ καθ' ἑαυτοῦς· διότι ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ὄφειλον τὴν παλιγγενεσίαν των εἰς μόνας τὰς ἀτομικὰς των δυνάμεις, ὁ Μεχμεταλῆς, κατὰ μίμησιν τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην κινήματων τοῦ Ναπολέοντος, ἐπέσπευδε τὴν πρόοδον τῆς Αἰγύπτου διὰ τοῦ δεσποτισμοῦ.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν κατηγορήσαντινες τὸν Σατράπην ὡς πολεμήσαντα ἔθνος γενναῖον, οὐτινος ἢ συμμαχία ἤθελε συντελέσει εἰς τὴν ἰδίαν του ἀνεξαρτησίαν· ἀλλ' ἅπαντες κοινῶς ἠσθάνθησαν ἔπειτα ὅτι ὁ Αναμορφωτῆς Μουσουλμανικῆς ἐπικρατείας δὲν ἐδύνατο νὰ κινήται ἀπὸ τὸ φιλελευθέρων ἐκεῖνο φρόνημα τῆς Εὐρώπης, χωρὶς νὰ ἀντιβαίῃ εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα· διότι ὁ Μεχμεταλῆς ἐπιστηρίζων τὰ σχέδιά του ἐπὶ τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς τοῦ λαοῦ του, ὄφειλε νὰ προλάβῃ τὰς συνεπείας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὡς ἀπειλούσης καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τὴν δύναμιν, καὶ νὰ ἐκπλήξῃ διὰ παραδειγματικῆς ποινῆς τοὺς ὑπηκόους του δελεασθέντες ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ παραδείγματος· εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Μεχμεταλῆς δὲν ἦτο διόλου φιλέλληνας, καὶ τυφλὴ μόνον πρόληψις ἐδύνατο ν' ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτοῦ τὸ φρόνημα τοῦτο. Κα-

ὅμως, ἀντὶ τοῦ νὰ φανῆ εἰς ταύτην τὴν περίσσειαν ἀξιομέμπτος, προσ απέκτησε νέα δικαιώματα εἰς τὴν εὐφημίαν τῶν ἀνθρώπων, διότι, ἀντὶ τοῦ μέχρι τότε ἐξολοθρευμοῦ, ἀντικατέστησε τοὺς πολεμικοὺς νόμους τῆς Εὐρώπης διδάξας τοὺς ἐχθροὺς του καὶ τοὺς στρατιώτας του τὴν ἐπιείκειαν, τὴν ὁποίαν ἐξήσκει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του [α] .

Ἄφ' οὗ δὲ ἡ ναυμαχία τοῦ Νεοκάστρου καὶ ἡ παρουσία, τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ ἔδωκαν τέλος εἰς τὸν μακρὸν πόλεμον τοῦτον, τὸν ὁποῖον ἔτι μᾶλλον παρέτεινεν ἡ ἀξιολόγος ὑπεράσπισις τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ἰβραΐμης ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. ἀλλὰ διὰ τῆς γελοίας διαμελίσεως τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ἡ Κρήτη ἔμεινεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς του, πράξις ἀντιπολιτικὴ ὡς ἀντιβαίνουσα εἰς τὰς Θρησκευτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀντιπαθείας τῶν φιλελευθέρων καὶ χριστιανικῶν κατοίκων τῆς νήσου ταύτης. Ὁ Μεχμέι Ἀλῆς δὲν ἔχει τί κοινὸν μὲ τὴν Εὐρώπην, ὅθεν ἡ ἐξουσία του δὲν ἤμπορεῖ νὰ ᾖ εἰμὴ καταθλιπτικὴ καὶ ὀπισθοδρομικὴ. Μόνη ἡ Ἀφρικὴ καὶ ἡ Ἀσία περιμένουσι τὴν πρόοδόν της παρ' αὐτοῦ.

Ἄλλη περίστασις ὀλίγον σπουδαία καθ' ἑαυτὴν, ἔμελλεν ὀλίγον ἔπειτα νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ εὐρύχωρον κράτος τοῦ μέρους πλουσιώτερον μὲν, δυσκολώτερον δὲ

(α) Πολλὰ ἐρρήθησαν περὶ τῆς σκληρότητος τοῦ Ἰβραΐμης εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν δὲ ἀπάτην ταύτην ὑπέθρεψεν ἡ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ἠσθάνοντο πάντες πρὸς τοὺς δυστυχεῖς Ἕλληνας· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἦτον, ὅτι ὁ Ἰβραΐμης κατέστρεψε τὰς ἐπαρχίας. ἀλλὰ δὲν ἔχυσεν ἀνθρώπινον αἷμα ἐκτὸς τοῦ πεδίου τῆς μάχης, καὶ ἐπομένως ἀντὶ νὰ θυσιάσῃ τοὺς αἰχμαλώτους, κατὰ μίμησιν τῶν Ἑλλήκων καὶ τῶν Τούρκων, τοὺς μετέφερεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ὁ Ἀντιβασιλεὺς τοὺς παρέδωκεν ἔπειτα εἰς χεῖρας τῶν Εὐρωπαϊῶν Προξένων (Σημ. τοῦ Συγγραφέως.) Περιοριζόμενοι εἰς τὰ στενὰ ὄρια ἀπλοῦ μεταφραστοῦ, δὲν ἐπιχειροῦμεν ν' ἀναιρέσωμεν τὸν συγγραφέα τοῦ ἄρθρου τούτου, δι' ἱστορικῶν παραδειγμάτων, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολυθρήλητον ταύτην ἐπιείκειαν τοῦ Αἰγυπτίου Σατράπου.

Ἡ περίστασις αὕτη ἐγεννήθη ἐκ τῆς λειποταξίας τινῶν στρατιωτῶν καταφυγόντων εἰς τὴν Ἄκρην, τῶν ὁποίων ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐζήτησε τὴν ἀπόδοσιν παρὰ τοῦ Σατράπου τῆς πόλεως ἐκείνης, ὅστις, κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου, ἀπέφυγε νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ. Τότε ὁ Ἰβραῖμης, ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ πατρός του, πολιορκήσας τὸ φρούριον εἰς τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἀπέτυχεν ὁ Βοναπάρτης, τὸ ἐκυρίευσεν μὲ πολλὴν αἱματοχυσίαν. Ἡ ἔκβασις αὕτη παρέδωκεν πρὸς τὸν νικητὴν ὀλόκληρον τὴν Συρίαν. Τότε ὁ Μαχμούτης εὐρίσκετο βιασμένος νὰ ἐπεμβῇ δραστηρίως διὰ ν' ἀποκτήσῃ διὰ τῆς βίας ὅ,τι ἐξ ἀνοησίας εἶχε χάσει. Τοιουτοτρόπως ἡ ἐπανάστασις αὕτη, προκληθεῖσα κατὰ δυστυχίαν παρ' αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου, κινδυνεύει νὰ ἐκπολεμησῇ τὸν κυριάρχην μετὰ τοῦ ὑποτελοῦς, τὸν ἐξολοθρευτὴν τῶν Μαμελούκων μετὰ τοῦ ἐξολοθρευτοῦ τῶν Γιανισάρων, τέλος, τοὺς δύο μεταρρυθμητὰς τοῦ Ἰσλαμισμού, διότι ὁ Σουλτάνος βαδίσας εἰς τὰ ἴχνη τοῦ Ἀντιβασιλέως, ἠσθάνθη καὶ αὐτὸς τὴν ἀνάγκην τῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ ὑπεστήριξε τὰς νέας θεσμοθεσίας του μὲ τακτικὸν στρατὸν, ὥστε, ἂν [καθὼς τοῦτο συμβαίνει εἰς τοὺς μιμητὰς] ἔμεινε κατώτερος τοῦ πρωτοτύπου του, δύναται τις ὅμως νὰ εἴπῃ, ὅτι μ' ὄλας τὰς ἀτυχίας του, προήγαγε τὸν λαόν του, καθὼς ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀναπλάττει τὸν ἰδικόν του διὰ θριαμβῶν.

Ἄλλ' ἡ ἀντιζηλία τῶν δύο Κυριαρχῶν, τῶν δύο ἀνδρῶν, θεωρεῖται ἐδῶ κατὰ δεύτερον λόγον, καὶ μηδενίζεται ὑπὸ ἄλλης τινὸς σπουδαιοτέρας πάλης. Ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ τὸ Κάϊρον ἐξορμῶσι ἢ μία κατὰ τῆς ἄλλης ὡς δύο μαινόμενοι λέοντες, καὶ οἱ δύο εὐθὺς συσφύγγονται σῶμα, μὲ σῶμα. Καὶ ὁ μὲν Μεχμέτ Ἀλῆς ἔκαμε τοὺς Ἀραβὰς νὰ ἐννοήσωσι τὰς δυνάμεις των, ἐξοπλίσας καὶ διδάξας αὐτοὺς νὰ προοδεύσωσιν, ἐπαναλαμβάνων πρὸς αὐτοὺς τὸ "Ἴτε, προχωρεῖτε" τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον λησμονήσει ἀφ' ὅτου ὁ Βοναπάρτης ἔκαμε νὰ ἀντιχῆσωσιν εἰς τὰς ἀκοάς των, καὶ διὰ τούτων πηγαίνωσιν ἤδη νὰ ζητήσωσι λόγον ἀπὸ τοὺς Τούρκους διὰ τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθησαν πρὸς αὐτοὺς

τριῶν αἰῶνων κατάθλιψιν. Οἱ δὲ Τούρκοι, ὄπλισμένοι καὶ αὐτοὶ, κατὰ μίμησιν τῶν Ἀράβων, μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν, ἀλλὰ στερημένοι, διὰ τὰς τοσαύτας προλαβούσας ἡττας των, ὑπὸ πᾶσαν πεποιθήσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τοὺς ἀρχηγούς των, καταστρέφονται εἰς τὰ πεδία τοῦ Ἰκονίου, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ὑπῆρξεν ἡπρώτη ἀρχὴ τοῦ μεγάλειου των. Ἐδῶ συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ μεγίστη κοινωνικὴ μεταβολὴ ἀρχομένη μὲν ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του, λήγουσα δὲ εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς, καὶ προοδευτικὴ μὲν καὶ θετικὴ ὡς πρὸς ἐκείνους, ὀπισθοδρομικὴ δὲ καὶ στερητικὴ ὡς πρὸς τούτους. Οἱ Ἀραβες τῆς Ἀγύπτου ὡς ἀποτελοῦντες σῶμα παχυλὸν, μὴ ἔχον προαιρετικὴν κίνησιν, καὶ κεκυφὸς ὑπὸ φανατικῆς ὑπακοῆς, εἶχον ἀνάγκην μοχλοῦ διὰ τὴν ὑποκινήσιν διὰ μιᾶς αὐτὸν τὸν λαὸν καὶ τὴν ἀναστήσιν. Ὁ μοχλὸς οὗτος ὑπῆρξεν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς.

Μ' ὅλα ταῦτα ἡ πολιτικὴ του, ἡ τοσοῦτον ἰσχυρὰ εἰς τὸ νὰ ὑποκινή τούς λαοὺς ἐκείνους, ὅσους διὰ τῆς θρησκείας ἐδύνατο νὰ ἄγῃ καὶ νὰ φέρῃ, εἶναι εἰς ἄκρον ἄκαμπτος, καὶ ἐπομένως, ἀνίκανος νὰ ἐπιρρέασῃ καὶ τὰς φυλὰς ἐκείνας ὅσαι διὰ τῶν ἑξέων των καὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν των δὲν ἐδύνατο νὰ εὐρίσκονται εἰς παθητικὴν κατάστασιν ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειάν του. Ἡ ἐξουσία του ἄρα κατέστη, ὡς πρὸς αὐτὰς τὰς φυλὰς, τοῦ Προκρούστου ἡ κλίνη ἣτις δὲν δύναται νὰ τοὺς φέρῃ, χωρὶς νὰ τοὺς ἀκροτηριάσῃ. Μαρόνιτας καὶ Δρούσους, Χριστιανοὺς καὶ Σχισματικούς, τοὺς μεταχειρίζεται ὡς νὰ ἐκτετριπίζεται εἰς τὴν ὑπομονὴν τῆς ὀρθοδοξίας των, διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐπανασάντες κατὰ τῆς τυραννίας τῆς Μουσουλμανικῆς ἀρχῆς, πωλοῦσι πρὸς αὐτὸν ἀκριβὰ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὀρέων των. Τοιοῦτοτρόπως εἶναι βιασμένος νὰ πράξῃ δυοῖνθάτερον, ἢ νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν Συρίαν, ἢ μᾶλλον νὰ τροποποιήσῃ τῆς διοικήσεώς του τὴν ὑπέρμετρον αὐστηρότητα, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη τὸ κατ' ἀρχάς· ἀλλ' ὅτι δῆποτε συμβῆ, εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ γενομένην ἀντίστασιν φαίνεται τι, τὸ ὁποῖον ἤδη ἐνόησεν αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὅτι δη-

λαδὴ Κυβέρνησις μὴ ἀποχρώντως ἐλαστικὴ, ὥστε ἀ συ-
σχηματίζεται μὲ τὰ διάφορα ἤθη καὶ τοὺς διαφόρους χα-
ρακτῆρας, ἔχει χρεῖαν νὰ διοικῆ λαοὺς ὁμοπαθεῖς καὶ
ὁμογενεῖς, διὰ τοῦτο καὶ ἡ δύναμις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἰς
τὴν Ἀσίαν προοδεύουσα ὁμοῦ μὲ τὴν Ἀραβικὴν γλώσσαν
πρέπει νὰ ζαματήτῃ, ὅπου ἡ γλώσσα αὕτη διαφθείρεται ἀπὸ
ἄλλας διαλέκτους. Διὰ τοῦτο, δὲν εἶναι πλεόν μόνοι οἱ Ὀσ-
μανλῦδες, αἵτινες τοῦ κλείουσι τὸν δρόμον, ἀλλ' ἤδη καὶ
οἱ Ῥῶσσοι τρέχουσι νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν Κωνσταντινού-
πολιν, τὴν ὁποίαν ἡ φιλοδοξία τῶν Αὐτοκρατόρων τῶν
φυλάττει δι' ἑαυτὴν ὡς βορὰν ἀξιόλογον, ἐνῶ ἡ Γαλλία
καὶ ἡ Ἀγγλία ἐμποδίζουν τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ νὰ προ-
καλῆ διὰ τῶν ἀπειλῶν τῆς ταύτης τὴν παρέμβασιν τοῦ
Τζάρου ἣτις εἶναι πρὸς ὅλους ἐπίσης ἐπικίνδυνος. Τοιοῦτο-
τρόπως περιοριζόμενος ἀπὸ ἐμπόδια ἀνώτερα ἐντὸς τοῦ
μεγάλου πολιτικοῦ κύκλου, τὸν ὁποῖον ἡ κράταια ῥομφαία
του διέγραψε πρὸς ἑαυτὴν, καὶ τοῦ ὁποίου κατέστη αὐτὸς
τὸ κέντρον, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς δὲν ἔχει πλέον ἄλλο νὰ κάμῃ
τὴν σήμερον, εἰμὴ νὰ συμπληρώσῃ εἰρηνικῶς, ἐν μέσῳ τοῦ
κράτους του τὴν πρόθεσιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἀπὸ τὸν τρι-
πλοῦν χαρακτῆρα Ἀποσάτου, κατακτικοῦ καὶ Θεμελιωτοῦ.
Καὶ ὡς μὲν Ἀποσάτης, ἀπήλλαξε τὸν τόπον του τῆς Ὀθωμα-
νικῆς ἐξουσίας, ἠφάνισε τὰτάγματα τῶν Μαμελούκων, κατέ-
ρεψε τὸ κράτος τῶν Βαχεβιτῶν, καὶ ἀφῆρεσε τὴν κοσμικὴν
ἐξουσίαν ἀπὸ τὸν Αἰγυπτιακὸν κλῆρον. Ὡς κατακτητῆς ἐπο-
λέμησε τὴν Ἀραβίαν, τὴν Νουβίαν, τὴν Πελοπόννησον,
τὴν Κρήτην καὶ τὴν Συρίαν. Τέλος, ὡς θεμελιωτῆς ἀνήγει-
ρε τὸν Ἀραβικὸν ἐθνισμὸν, ὠργάνισε τακτικὸν στρατὸν,
εἰσῆξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας καὶ
τὴν Βιομηχανίαν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἤδη καταγίνεται νὰ
ἐπισφραγίσῃ τὴν παλιγγενεσίαν ταύτην.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς περιπλέξας τὸ ἐν μέρος μετὰ τοῦ ἄλ-
λου, καὶ βιάσας τὴν Εὐρώπην νὰ παρεμβῆ μεταξὺ τῆς
Ἀφρικῆς καὶ τῆς Μουσουλμανικῆς Ἀσίας, ἐστεφάνωσε
τοὺς ἀγῶνας του τῆς εἰκοσαοκταετοῦς βασιλείας του. Καὶ

ὅμως, ὑπεράνω καὶ αὐτῆς τῆς κατακτητικῆς λαμπρότητος, ἥτις εἰς πάντα αἰῶνα ὑπῆρξε κοινὴ καὶ χυδαία, τὸν ἐξυψοῦσιν αἱ εἰρηνικαὶ κατακτήσεις, τὰ ἔτι στερεώτερα καὶ σπανιώτερα ἄτροπαια, μετὰ ὅποια ἐπλούτισε τοὺς λαοὺς τοῦ ἑξακολουθήσας ἐνδόξως τὴν ὁποῖαν ἐπεχείρησεν Ἀναμόρφωσιν, μετὰ ζῆλον ἀκάματον, καίτοι ἐν μέσῳ ἀδιακόπων πολεμικῶν ἀσχολιῶν καὶ περισπασμῶν. Εἰς αὐτὸν μόνον ἀνήκει ἡ δόξα τοῦ ὅτι ἐξεγάλισε τὴν Αἴγυπτον, διότι ἀκαταπαύστως προσκαλεῖ τὴν Γαλλικὴν μυσταγωγίαν, τὴν ὁποῖαν ἀμοίβει μετὰ τὸν θαυμασμόν του μετὰ τὰς τιμὰς του καὶ μετὰ τοὺς θησαυροὺς του. Οἱ εἰς τὴν δούλευσίν του Γάλλοι λαμβάνουσι παρ' αὐτοῦ ὅλους τοὺς βαθμοὺς χιλιάρχων, Βέιδων, Πασάδων κτλ· μ' ὅλας τὰς ὑπαρχούσας θρησκευτικὰς προλήψεις. Ὡς ἐργάται, Ἴατροὶ, Μηχανικοὶ, Μαθηματικοί, Θαλασσινοί, γραιτωτικοί, Τεχνῖται κτλ. οἱ Γάλλοι εἰσχωροῦσιν εἰς ὅλας τὰς τάξεις, καὶ μεταδίδουσιν εἰς ὅλους τὸν περὶ τοῦ Καλοῦ καὶ Ὑψηλοῦ Ἐνθουσιασμόν. Ἡ Γαλλικὴ δραστηριότης κυκλοφορεῖ εἰς τὸ κράτος του, ὡς ἠλεκτρικὴ τις ὕλη, ἢ ὡς χυμὸς ζωογονητικὸς. Δι' αὐτῶν πλαστουργεῖ ναυστάθμους, στόλους, χωνευτήρια, ἐργοστάσια καὶ σχολεῖα. Δι' αὐτῶν ἡ Αἴγυπτος ἄρχεται ἤδη νὰ κινῆται, νὰ γινώσκη, νὰ αἰσθάνηται καὶ νὰ ζῆ. Δι' αὐτῶν πραγματοποιεῖ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ὅλας τὰς γινομένας ἐπιχειρήσεις, ὅσας εἶχε φαντασθῆ ποτὲ δι' αὐτὸν τὸν τόπον ὁ μέγας τῆς Γαλλίας ἄνθρωπος, τοῦ ὁποῖου εἶναι τρόπον τινὰ ἐπίπνοια αἱ πράξεις τοῦ Σατράπου τούτου. Τὴν ιδέαν ταύτην τὴν περὶ Ἀσιατικοῦ ἐξευγενισμοῦ γεννηθεῖσαν ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Ναπολέοντος, καὶ ζωηρῶς ἐντυπωθεῖσαν εἰς τὸν νοῦν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἡ νέου ἔτι ὄντος, τὴν οἰκειοποιεῖται ὁ ἤδη ἰσχυρὸς οὗτος Ἀντιβασιλεὺς, ἡ δὲ ιδέα αὕτη γίνεται μεγάλων πραγμάτων γόνιμος, πρὸς ὄφελος τῆς ἀνθρωπότητος, διότι ὄχι μόνον ἡ Ἀνατολὴ θέλει εὐλογεῖ τοσαῦτα λαμπρὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ ἡ Δύσις αὐτὴ εὐρίσκει ὑπὲρ τῶν κατοίκων τῆς ἐγγύησιν πλοῦτου καὶ νέων εὐτυχιῶν. Ἄν, διὰ τοῦ πολέμου, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐπροξένησεν εἰς τὰ τρία

τοῦ κόσμου μέρη, τὴν ἀναπόφευκτον καὶ προσωρινὴν σύγκρουσιν τῆς φιλοδοξίας, τῆς ζηλωτυπίας καὶ τοῦ μίσους, διὰ τῶν ἐργασιῶν του ὅμως καὶ διὰ τῶν εἰρηρικῶν τεχνῶν, προητοίμασεν εἰς αὐτὰ διαρκῆ κοινωνίαν ἀγάπης, συμφερόντων καὶ ἀπολαύσεων.

[Revue des deux Mondes.]

(Σ. τοῦ Ἑκδ.) Ἐπὶ τῶν ἀποθανόντων ἀναγινώσκεται ὡς ἐπικήδειος ἔπαινος ἡ βιογραφία των. Ἡ παράδοσις τῆς Συρίας καὶ τοῦ Ὀρωμανικοῦ εὐλοίου δὲν εἶναι ἴσως ὁ θάνατος τῆς δόξης τοῦ Μεχμέτ Ἄλλῃ, διότι δὲν εἶναι ἄδοξον δι' αὐτὸν ὅτι μόνος ἐπολέμησε πρὸς τέσσαρας Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, ἀλλ' εἶναι ὁ πολιτικός του θάνατος ὥστε ἐν καιρῷ μᾶς διευθύνθη τὸ παρὸν ἄρθρον τοῦ Κ. Λουκιανοῦ Δαβσειῶ, μεταφρασθὲν ἀπὸ τὸν φιλόκαλον κάλαμον τοῦ ἐν Ναυπλίῳ προεδρεύοντος τῶν πρωτοδικῶν Κ. Σ. Σκούφου.

ΙΑΤΡΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ.

Ὁ Ὑποχονδριακός.

Ὁ Ἴανός ἔχει, ὡς εἶναι γνωστόν, δύο πρόσωπα, τὸ μὲν γέροντος, τὸ δὲ νέου· τὸ μὲν κλαῖον, τὸ δὲ γελῶν· Ἡ ὑποχονδρία, νόσος παράδοξος καὶ σπανία, ὁμοιάζει πολὺ τὸν μυθολογούμενον τοῦτον Θεόν· εἰς τὸ ὄμμα τοῦ παρατηρητοῦ ἐμφανίζεται διαδοχικῶς ὅτε μὲν γελοία καὶ κωμικὴ ὅτε δὲ τραγικὴ καὶ σοβαρά· ἡ δὲ διττὴ αὕτη περιπέτεια τῆς ἰδιοτρόπου ταύτης ἀσθενείας ἐξήρηται ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ ἀσθενοῦντος. Οἱ φλεγματικοὶ καὶ οἱ μελαγχολικοὶ, ὡσάκις ὑπὸ τῆς νόσου ταύτης προσβληθῶσι, διατίθενται λυπηρῶς, μισοῦν τὴν ζωὴν, ἀγαποῦν νὰ ἐνδιατρίβωσιν εἰς ἀπαισίους διαλογισμοὺς καὶ νὰ σχεδιάζωσιν ἀποτροπαίους ἀποφάσεις· ἂν δὲ εἰς τὸν μαρασμόν τοῦτον προστεθῇ τοῦ ἐρημικοῦ βίου ἡ ἀπομόνωσις, τὸ κακὸν καθίσταται ἀνίατον. Ἀγρία μισανθρωπία, φανατισμὸς ἀθεράπευτος κυριεύουσι τὸν δυστυχῆ πάσχοντα. Ἡ νόσος αὕτη καταλαμβάνει συνήθως τοὺς μεγαλοφυεῖς ἄνδρας καὶ καλύπτει μὲ πέπλον πένθιμον τὸν βίον των καὶ τὰ συγγράμματά των. Ὁ Ῥουσσῶς, ὁ Κούπερος καὶ ὁ Βύρων ἦσαν ὑπερφυεῖς ὑποχονδριακοί. Οὐδὲν ἄλλο ἢ πάθος τῆς σπληνὸς καὶ τοῦ ἥπατος ἐγένεσε κατοίκων τὰ κελλία τῶν ἀναχωρητῶν, παρήγαγε τῶν συστημάτων τῆς ἀσκητικῆς φιλοσοφίας τὰ πλείστα, ἐφεῦρε τὴν ἱεράν ἐξέτασιν, ἤψε τὰς πυράς τῆς καὶ ἐνέπνευσεν εἰς τὴν Μελπομένην τινὰ τῶν τραγικωτέρων ἀσμάτων τῆς. Σπανίως ὁ σκυθρωπὸς ὑποχονδριακός, καὶ τῆς τάξεως τῶν κοινῶν ἀνθρώπων ἂν ᾗ, κητορθῶναι νὰ διασκεδάσῃ τὰς περὶ αὐτὸν ζοφεράς αὔρας, τὰς ὁποίας ἀναδίδει ἢ κατέχουσα αὐτὸν νόσος· εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκρούσῃ τις προσωρινῶς τὰ περικυκλοῦντα αὐτὸν νεφέη, ἀλλ' ὁ ἐμπειρότερος καὶ σοφώτερος ἰατρός δὲν

θέλει δυνηθῆναι νὰ τὸν ἀποσπάσῃ διὰ παντὸς ἀπὸ τὴν θλίψιν εἰς τὴν ὁποίαν τὸν βυθίζει ὁ ἀτελής ὀργανισμὸς του, νὰ τὸν ἀνακαινίσῃ καὶ νὰ παρέξῃ εἰς αὐτὸν τὸν βίον ἡδὺν καὶ εὐάρεστον.

Ἡ εὐθυμία ὑποχονδρία (ἂν ἐπιτρέπεται ἢ παρὰ τῆς ἐπιστήμης μὴ καθιερουμένη ἔκφρασις αὕτη) παρέχει ἐλπίδας πιθανωτέρας ἰάσεως. Ἄν ὁ πάσχων εἶναι αἱματώδης ἢ χολερικός, εὖρωστος ἢ ζωηρὸς, τὸ πᾶν ἀλλάσσει μορφήν. Τὴν φαντασίαν του δὲν ταράττουσι σκοτεινοὶ διαλογισμοί, ἀλλ' ὡς συμπτώματα τῆς αὐτῆς νόσου διαφορετικῶς τροπολογημένης, ἀναφαίνονται ἀπίστευτα ὄνειροπολήματα καὶ πλάναι τῆς ὁράσεως ἀστειόταται, ἀκαριαία παραφροσύνη καὶ παντελής ἀλλ' ὀλιγοχρόνιος τῆς διανοίας ἀλλοίωσις. Ἐκεῖνος ὅστις, νομίζων ἑαυτὸν μεταμορφωμένον εἰς σκεῦος πρὸς ἔψῃσιν τείου ἀρμόδιον τὴν μὲν ἑτέραν τῶν χειρῶν ἔθετεν ἐπὶ τοῦ ἰσχίου καὶ ἐκύρτωνε τὸν ἀγκῶνα διὰ νὰ σχηματίσῃ τὸ οὖς τοῦ σκεύους, τὴν δὲ ἄλλην ἀνέτεινε διὰ νὰ μορφώσῃ τὸν πρόχουν καὶ τὸ στόμιον ἦτον τῆς δευτέρας τάξεως ὑποχονδριακός. Παράδοξος ἀπάτη εἶχε κυριεύσει τὸν νοῦν του· ἡ μαρτυρία τῶν ἰδίων αὐτοῦ αἰσθητηρίων δὲν ἦτον ἀξιόπιστος παρ' αὐτῷ, ὁ δὲ ἐφήμερος οὗτος παραλογισμὸς ἤθελε μεταβληθῆναι εἰς πλήρη φρενοβλάβειαν, ἂν δὲν κατάρθουν νὰ τὸν πείσωσιν ὅτι τὸ νομιζόμενον πάθημα ἦτο πλᾶσμα τῆς φαντασίας ἀνύπαρκτον.

Ἐπεσκέφθην πολλοὺς πάσχοντας ὑποχονδρίαν καὶ παρετήρησα πάντοτε εἰς τοὺς νοσοῦντας τὰ αὐτὰ συμπτώματα. Ἡ πεποίθησις τῶν εἶναι ἀκράδαντος. Πιστεύουσι στερεῶς καὶ ἀμεταθέτως εἰς τὴν πλάνην τῆς φαντασίας τῶν καὶ μισοῦσι τὸν ἀντιλέγοντα· ἀναχωροῦντες δὲ ἀπὸ ἀρχὴν ψευδῆ καὶ ἄτοπον ἐξάγουσι συνεπείας ὀρθὰς καὶ εὐλόγους. Ὡς ἐν παραδείγματι, ὁ νομίζων ἑαυτὸν τείεψάνην κατέπινεν ἀνέψῃτα φύλλα τείου, καὶ ἔπινε μετὰ ταῦτα ὕδωρ διὰ νὰ παρασκευάσῃ οὕτως ἐντὸς ἑαυτοῦ τὰ ἔψῃμα· ἀστεία καὶ λυπηρὰ ἐνταυτῷ τοῦ ἐγκεφάλου διάσεισις, μαρτυροῦσα τὸ ἀσθενὲς καὶ ἐπισφαλὲς τῶν νοητικῶν ἡμῶν δυνάμεων, ἐφ' αἷς τοσοῦτον ἐπαιρόμεθα,

Ἐκ τῶν πολλῶν τοῦ εἴδους τούτου ἀσθενειῶν, ὅσας παρετήρησα, δὲν θέλω προτιμήσει οὔτε τὴν πλέον παράλογον, οὔτε τὴν πλείστου θαυμασμοῦ ἀξίαν, ἀλλὰ μίαν τῶν μᾶλλον ἀξιοσημειώτων. Τοῦ ἀνεκδότου ὁ ἥρωσ ἦτο πνευματώδης, γνωστὸς διὰ τὰ σοφά του συγγράμματα, τὰ ὅποια περικοσμεῖ φαντασία ἀφελῆς καὶ ἐπίχαρις, προσφυῶς συνηρμοσμένη μὲ τῶν ιδεῶν τὴν ἐμβρίθειαν. Καὶ τοι δὲ τεθνεῶτος, θέλω σιωπήσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μοιολούτι πισειῶ ὅτι οἱ πλείστοι τῶν φίλων του θέλουν τὸν μαντεύσει ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ ιδιωμάτων, τὰ ὅποια πολλάκις μᾶς ἠῦφρανον.

Τὸν Ν. . . εἶχε κοσμήσει ἡ φύσις μὲ ἔξοχα δῶρα καὶ μὲ φυσιογνωμίαν ἀνθρώπου σοφοῦ. Τὸ πρόσωπόν του ἀνήγγελλε τὴν δριμεῖαν εἰρωνείαν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν θυμηδείαν, τὴν ὁποίαν διεγείρουν τὰ γελοιώδη τῶν ἄλλων ἐλαττώματα. Οἱ μέλανες καὶ εὐρείαν τὴν κόρην ἔχοντες ὀφθαλμοὶ του ἀτενίζοντες ἐπὶ σὲ ἦσαν μάρτυρες τῆς δυνάμεώς του καὶ τῆς βασάνου, τὴν ὁποίαν εὐκόλως ἠδύνατο νὰ σοὶ προξενήσῃ· οἱ ὀξυγώνιοι χαρακτῆρες τοῦ προσώπου του, αἱ προανέχουσαι ὀφρῦς αὐτοῦ, τῶν ὁποίων αἱ ἔξοχαὶ ἐκάλυπτον, χωρὶς νὰ σκοτίσουν τὰς ἀκτίνας των, τοὺς ἐντὸς ἄντρων μᾶλλον ἢ βλεφάρων κεχωσμένους ὀφθαλμούς του· τὰ κακῶς ἐσχηματισμένα χεῖλη του, καὶ ἡ ἀκομφος τῆς ρίνός του μορφὴ· τὸ ἀσύμμετρον καὶ ἀνώμαλον τοῦ μετώπου του, τοῦ ὁποίου οἱ πολυάριθμοι ὕβοι προεκάλουν τὴν φρενολογικὴν ἐπιστήμην, ὅλα ταῦτα τὸν παρίστων ὡς γελοιόν· ἀλλὰ τὸ διορατικὸν καὶ πλήρες πυρὸς καὶ σαρκασμοῦ βλέμμα του ἐπεῖχε τὸν γέλωτά σου. Ἐπὶ τοῦ ἀνωμάλου τούτου προσώπου ὑπῆρχε προσέτι ἐγκεχαραγμένη ἡ ἰδιοτροπία καὶ ἡ ἀστασία καὶ ἐπὶ τούτοις ἀλλόκοτόν τι καὶ μωρόν. Ἦτο πλούσιος, μανιακὸς, ἄγαμος, συστηματικὸς, σφοδρὸς καὶ ἀκάθεκτος εἰς τὰ πάθη του, καρτερικὸς εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐργασίαν, ὀξύθυμος, εὐερέθιστος, πηγῆ ἀπροσδοκῆτων ἀποφθεγμάτων, δυσπροσήγορος συνήθως καὶ κατὰ περιόδους φαιδρὸς. Λαμπρὰ φαντασία κατηύγαζε

τὸ πυκνὸν τῶν ἰδεῶν τοῦ ὕφασμα, ὡς λάμψις φανοῦ τὰ σκοτεινὰ κύματα. Ἐχθρὸς ἄσπονδος τοῦ γέλωτος ἀπέφευγεν ὡς καὶ αὐτὸ τὸ μειδίαμα, παλαίων κατὰ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ εὐθυμίας· συνάγων δὲ τὰς ὀφρῦς καὶ τὰ χεῖλη δάκνων καὶ τὸ μέτωπον συσπῶν, συνετίθει φυσιογνωμίαν γελοιοτέραν, ἀφ' ὅλας ὅσας γοιθικὸς γλύπτης ἐνεχάραξε ποτὲ εἰς τὰ πρὸ τῶν πυλῶν ἡμῶν ἀνακείμενα μορμολύκεια· ἦτον ὁ μῶμος αὐτὸς ἀνειλημένος ὕφος σοβαρὸν καὶ ἐμβριθές· ὁ Ῥαβελαῖος διδάσκων τὸ ποιμνιὸν τοῦ καὶ συγχρόνως ἐμπαίζων αὐτὸ μεταξὺ διδασκόμενον. Τὰ πνευματωδέστερα καὶ δριμύτερα ῥητά του ἐπροφέροντο ψαλμωδικῶς πως καὶ κατανυκτικῶς. Εἰς τὰ συμπόσια κατέπληττε κατ' ἀρχὰς τοὺς συνδαιτημόνας ἢ κατήφειά του, ἀλλ' αἱ ἀπροσδόκηται ἀστραπαὶ τοῦ πνεύματός του διέχεον εὐθυμίαν ἀμύθητον καὶ ζωηροτάτην διὰ τὸ αἰφνίδιον· τὸ μειδίαμα ἦτο παρ' αὐτῷ ἔγκλημα καὶ κανεὶς λόγος δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ τὸν καταστήσῃ ἔνοχον τοιοῦτου κακουργήματος, μολαταῦτα τὸν φραγμὸν τῶν χειλέων του διέσπα ἐνίοτε ἔκρηξις αἰφνηδία καὶ ἀλλόκοτος, τὴν ὁποίαν παρηκολούθει ἄμεσος καὶ βαθεῖα σιωπὴ· ἐπανήρχετο μετὰ τὸ πάθημα, ἢ πρὸ τοῦ παθήματος ἐπικρατοῦσα ἡρεμία καὶ σιγὴ. Ἄν κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ μεγάλου τούτου καὶ ἐκτάκτου συμβεβηκότος τὰ βλέμματα σου ἦσαν ἐκ τύχης ἀλλαχοῦ προσηλωμένα, δὲν ἤθελες ποτὲ μετὰ ἐν λεπτὸν ὑποπτευθῆ ὅτι φυσιογνωμία τόσον μελαγχολικὴ ἠδύνατο νὰ γελάσῃ θορυβώδη γέλωτα· καταστέλλων πρὸς σὲ αὐτὸν τὸ βλέμμα, καὶ ἐπαναφέρων αὐτὸ ἐν ἀκαρεῖ πρὸς ἐκείνον, τὸν ἔβλεπες εἶ πέρ ποτε σοβαρώτερον καὶ πόρρω τοῦ γέλωτος.

Εἰς ποῖον εἶναι ἄγνωστοί αἱ μανίαι τοῦ καὶ ὁ πρὸς τὸ τέϊον, τὴν σιωπὴν καὶ τὴν παρεστίαν ἔρωσ του; Τίς δύναται νὰ λησμονήσῃ τὰς παρ' αὐτῷ παραδόξους ἐσπερινὰς ἐκείνας συναναστροφάς, καθ' ἃς διήγομεν ἀτειζοντες πρὸς ἀλλήλους βλέμμα σιωπηρὸν, καταπίνοντες ἄλαλοι τὸ τέϊον, καὶ ἀναχωροῦντες μετὰ μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν ἀθήσαν ταύτην συνομιλίαν, "Ὅτάν τις τῶν νέων γνωρίμων ἐλάλει

έντονώτερον, τίς δὲν τὸν εἶδε ἐγειρόμενον μετὰ σπουδῆς, φωνάζοντα μετὰ πόνου καὶ δίκην παιδίου κλαυθμηρίζοντος, ἀναχωρῶ! ζητοῦντα τὸν πῖλον του καὶ ἀφίνοντα κυρίους τοῦ ξενῶνος τοὺς ἐλθόντας εἰς ἐπίσκεψιν. Οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Δουδίνου θέλουν μαντεύσει τὸ ὄνομα τοῦ φίλου Ν . . . καὶ θέλουν ἐνθυμηθῆ τὰς ἰδιοτροπίας, τὴν εὐφυΐαν, τὴν ἀγχίνοϊαν, τὴν εἰρωνείαν καὶ τὴν ἀσχημίαν του.

Μίαν ἡμέραν βλέπω πρωΐας ἐρχόμενον πρὸς ἐμὲ τὸν μαῦρον ὑπηρέτην του τὸ πρόσωπόν του ἀνήγγελλε τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ταραχὴν, ἀπὸ δὲ τὰ ἀναρθρα τραυλίσματα αὐτοῦ τὰ ὁποῖα κατέστενεν ἔτι μᾶλλον δυσκατάληπτα ἢ ξενικὴ καὶ ἀφρικανικὴ προφορὰ του, δὲν ἠμπόρεσα νὰ καταλάβω παντελῶς τὸν σκοπὸν τοῦ ἐρχομοῦ του. Ἀπὸ τὰς ἐφεξῆς διακεκομμένας καὶ ἀσυναρτήτους λέξεις τὰς ὁποίας μόνας διέκρινα, — ἀφέντη δικόμου . . . . κεφάλι γυρίζει . . . . . κακὸ . . . . κακὸ . — ὑπέθεσα ὅτι παραφροσύνη κατέλαβε τὸν δυστυχῆ Ν . . . ἀλλ' ὁ Νάμπος, τὸν ὁποῖον ἠρώτησα, ἀν' ὁ κύριός του παραφρονῆ, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποδείξῃ σφαιερὰν τὴν εἰκασίαν μου, ἀποκριθεὶς μετὰ τὸ κομψὸν ἰδίωμά του — "Ὅκι τρελὸ ἀφέντη δικό μου . . . . . τρελὸ ὅκι . . . ὅκι τρελὸ . . . . . ἀφέντη δικόμου γυρίζει κεφάλι . . . . — ἀγανακτῶν δὲ κατὰ τῆς ἀσθενείας τῆς γλώσσης του ἐπεκαλεῖτο ὁ πτωχὸς Νάμπος τὴν βοήθειαν τῆς μιμολογίας, καὶ ἐπιλαμβανόμενος τῇ ἑτέρᾳ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τοῦ μετώπου, τῇ δὲ ἄλλῃ τοῦ πώγωνος ἔστρεφε τὴν κεφαλὴν του δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ὡσανεὶ ἤθελε νὰ τὴν ἀντιστρέψῃ, μεθιστῶν τὸ πρόσωπον πρὸς τὰ ὄπισθεν καὶ νὰ μεταμορφώσῃ αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς ἓνα τῶν ἀμαρτωλῶν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ὁ Δάντης περιέγραψε, καὶ οἷτινες, ἔχοντες τὸν τράχηλον πρὸς τὸ στῆθος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν ράχιν, ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ στρέψωσι τὰ νῶτα πρὸς τοὺς μετ' αὐτῶν συλλαλοῦντας διὰ νὰ ἰδῶσι τὴν ὄψιν των.

Ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ γελάσω βλέπων τὸν μαῦρον ἀλλοκότης σχηματιζόμενον ἀμηχανῶν ὅμως καὶ νὰ καταγοήσω

τοὺς λόγους του τὸν ἀπέστειλα νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν κύριόν του ὅτι πρῶτον αὐτὸν θέλω ἐπισκεφθῆ καὶ ἐξῆλθον διευθυνόμενος ἐκείσε. Καθ' ὁδὸν διελογιζόμενη ἐν ἑμαυτῷ τί ἡδύνατο νὰ σημάνη ἢ ἄλλalos λαλιὰ τοῦ Νάμπου; Ἐχασε τάχα τὰς φρένας του ὁ δυστυχῆς Ν . . . τοῦ ὁποίου ἡ κεφαλὴ ἐκλονίζετο πρὸ τινος καιροῦ; Μήπως ἡ μιμικὴ τοῦ μαύρου σκοποῦν εἶχε νὰ παραστήσῃ τὸν κύριόν του πᾶσχοντα ἀπλοῦν πονόλαιμον; Ὁ Ν . . . νοσεῖ τῷ ὄντι, ἢ πᾶσχει παραφροσύνην ἐξ ἐκείνων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πολλῶν καὶ συνήθων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουσιν ὀρέξεις, ἰδιοτροπίας, δοξοπαθείας; Ἐγνώριζα ὅτι ὁ Ν . . . δὲν ἦτον εἰς τοιαῦτα πάθη δυσπρόσιτος, καὶ πολλάκις ἐσυλλογίσθην ὅτι ἐξ ὄλων τῶν φίλων μου μᾶλλον ὑποκείμενος εἰς τὴν ὑποχονδρίαν ἦτον αὐτὸς, μολονότι ποτὲ δὲν παρεπονήθη πρὸς ἐμὲ περὶ τοιοῦτου πράγματος. Ἐντοσοῦτῳ ἐφθασα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πράγματι ἢ κατὰ φαντασίαν ἀσθενούς. Ὁ Νάμπος ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ διατρέχει τὴν κλίμακα καὶ τοὺς προδόμους, ἀναγγέλλει πῆν ἔλευσίν μου, μὲ εἰσάγει καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παρὰ τὴν κλίνην τοῦ νοσοῦντος.

Εἰς τὸν κοιτῶνά του δὲν ἐφαίνετο κανεὶς νεωτερισμὸς, ἦσαν μόνον κλεισμένα τὰ φύλλα τῶν παραθύρων διὰ νὰ μετριασθῆ ἡ ζωηρότης τοῦ φωτός. Ὁ νοσῶν ἔκειτο, ἔχων τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, τὴν κεφαλὴν κεκλιμένην πρὸς τὸν ἀριστερὸν ὤμον καὶ κεχωσμένην εἰς τὸ μαλακόν του προσκέφαλον, ἢ ἀταξία ὅμως τῆς κλίνης ἐμήνυε τὴν προηγηθεῖσαν ταραχὴν καὶ ἀνησυχίαν του· ἰδὼν αὐτὸν ὠχρὸν καὶ πελιδνὸν τὸ πρόσωπον καὶ ὁμοιάζοντα ἄνθρωπον ἐξησθενημένον καὶ ὠδυνώμενον, ἐταράχθην· ἐν τοσοῦτῳ αὐτὸς ἀκίνητος ἐπὶ τῆς κλίνης, στήσας τὰ βλέμματά του ἐπὶ τῶν ἰδικῶν μου βλεμμάτων.

— Ἰατρέ μου, μὲ εἶπε, φίλτατέ μου ἰατρέ, τί τρομερὸν πάθημα! τί φρικώδης κατάστασις! Δὲν εἶναι ἀποτρόπαιος ἡ θέα μου;

— Τί δηλοῖ, ἀγαπητέ μου τὸ τρομερὸν, τὸ φρικώδες τὸ ἀποτρόπαιον; τί τὸ δεινὸν τῆς καταστάσεώς σου; τί ἔπαθες; νοσεῖς τῷ ὄντι;

— Ἐρωτῶσε καὶ πάλιν ἰατρὲ . . . τί; ἂν εἶμαι ἀσθενὴς . . .
 . . .“ διακόψας δὲ ἐπὶ μικρὸν τὸν λόγον ἐπανάλαβε” ἐντο-
 σούτω σήμερον τὸ πρῶτὸν περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν ἡσθάνθη
 τὸ πρῶτον σύμπτωμα τῆς νόσου.

— Ἄφες κατὰ μέρος φίλε μου τὴν αἰνιγματώδη ταύτην
 διάλεκτον, ἄλλως δὲν θέλω δυνηθῆ οὔτε γὰρ σὲ ἰατρεύσω
 οὔτε γὰρ σὲ κατανοήσω.

— Τὴν ὀγδόην ὥραν, ἐξηκολούθησεν ὁ ἀσθενὴς χωρὶς γὰρ
 προσέξῃ εἰς τοὺς λόγους μου. Δὲν εὐρίσκεις περιέργον τὸ
 συμβεβηκὸς καὶ ἄξιον γὰρ καταγραφῆ εἰς τὸν νοσογραφικόν
 σου πίνακα· ὅποιαν ἐντύπωσιν σ' ἐπροξένησεν ἢ κατά-
 στασίς μου ὅταν εἰσῆλθες; γέλωτος ἢ οἴκτου ἄξιον μὲ ἔ-
 κρινες, λύσαι μου σὲ παρακαλῶ τὴν ἐξ' ἀπλῆς περιεργείας
 προερχομένην ταύτην ἐρώτησιν.

— Τὸ κατ' ἐμὲ ἀντερωτῶσε ἂν παιδιᾶς χάριν μ' ἔφερες εἰς
 τὴν οἰκίαν σου· ἡξεύρεις φίλε τὰς πολλὰς μου ἀσχολίας,
 μὴ ἀπασχολῆς με ἐπὶ ματαίῳ.

— Παιδιᾶς χάριν! δυστυχῆς ἐγώ! ἀστειεύεσαι ἰατρὲ ἢ
 νοσεῖς τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἀμφλυωπεῖς σήμερον; τῶντι
 δὲν βλέπεις τὴν ὅποιαν ἐπαῖθον παράδοξον καὶ φρικώδη
 μεταμόρφωσιν; ἀληθινὰ δὲν τὴν βλέπεις!

— Βλέπω μόνον ὅτι οἱ λόγοι σου εἶναι λόγοι παραφρο-
 νοῦντος καὶ πυρέσσοντος· ἐντοσούτωδός με τὸν σφυγμόν σου.

— Ἐγὼ τρελλὸς! μὴ γένοιτο! σὺ φίλε μου ἰατρὲ πάσχεις
 φρενῶν ἀλλοίωσιν ἢ ἀγαπᾶς γὰρ μὲ ὑβρίζης δωρεάν.

— Ἄπαγε τοιοῦτον σκοπὸν δὲν ἔχω· πλὴν . . .

— Δὲν παρατηρεῖς τὴν κεφαλὴν μου; . . .

— Τί ἔπιθεν ἢ κεφαλὴ σου;

— Τί ἔπαθεν! μ' ἐρωτᾶς τί ἔπαθε! δὲν τὴν βλέπεις σα-
 λευθεῖσαν, ἀντεστραμμένην.”

Ταῦτα λέγων ὁ Ν . . . τοῦ ὀποίου τὸν θυμὸν καὶ τὴν
 κατ' ἐμοῦ ἀγανάκτησιν ἐπρόδιδε τῆς φωνῆς ὁ τόνος, μὲ πα-
 ρετήρει ἀσκαρδαμυκτεῖ καὶ τὸ βλέμμα του ἐφάνερονε τὴν
 ἄκραν αὐτοῦ δυσαρέσκεια· μόλα ταῦτα δὲν ἐδυγήθη γὰρ κρα-
 τήσω τὸν κυριεύοντά με γέλωτα.

"Α! ἄ! ἄ! . . . Δὲν εἶδον μέχρι τοῦδε ἀσθενῆ ἱκανὸν νὰ περιγράψῃ τόσον ἐπιτηδείως τὰ ἀληθῆ τῆς ἀσθενείας του συμπτώματα, . . . Ἡ κεφαλή σου ἐσαλεύθη· καὶ τῇ ἀληθείᾳ τοῦτο κ' ἐγὼ παρατήρησα ἀφ' ἧς στιγμῆς σὲ εἶδον.

— Ἰατρὲ! παῦσον παρακαλῶ τοὺς ἀκαίρους τούτους ἀστεϊσμοὺς· εἶναι σκληρὸν νὰ ἐφυβρίζεται τις ὀδυνώμενος. Δὲν ἀρκεῖ, ἐπρόσθεσε χύνων θερμὰ δάκρυα, δὲν ἀρκεῖ ὅτι ὑπομένω καρτερικῶς τὴν φρικώδη συναίσθησιν τοῦ πάθους μου;"

Ἐκάθησα ἡσύχως παρὰ τὴν κλίνην τοῦ νοσοῦντος καὶ κύψας πρὸς αὐτὸν τὸν ἠρώτησα " τί πονεῖς, κύριε Ν. . . .

Ὁ θυμὸς του ἠῤῥῆθη περισσότερον, ἀνέστη ὀρθίος ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ πλήρης ὀργῆς.

Τί πονῶ; τί πονῶ; κινδυνεύεις τῇ ἀληθείᾳ νὰ σαλεύσης τὸν νοῦν μου μὲ τὰς ἀνοήτους ἐρωτήσεις σου! δὲν βλέπεις; τί μ' ἐρωτᾷς ἅπαξ καὶ αὐθις καὶ πολλάκις τί πάσχω τί πονῶ· δὲν βλέπεις ὅτι τὸ κρανίον μου μετετοπίσθη, ὅτι ἡ κεφαλή μου ἀντεστράφη, ὅτι ὁ πώγων ἐπίκειται ἤδη τῆς ράχως, ὅτι τὸ μέτωπον καὶ τὸ ἰνίον ἀντήλλαξαν τὰς οἰκείας θέσεις, στραφέντα τὸ μὲν πρὸς τὰ ἔπι·σω τὸ δὲ πρὸς τὰ ἔμπροσθεν· φρίκη φρίκη!" ἔπειτα ἐσιώπησεν καὶ ἔκρυψε τὴν κεφαλὴν του ἐντὸς τοῦ στρώμματος, ἀλλ' ὁ ἰδικὸς μου γέλως ἦτον ἀκράτητος· ἠγέρθη καὶ πάλιν ἐξηγηρωμένος.

— Ἰατρὲ, μὲ λέγει, φύγε σὲ παρακαλῶ, μὴ μ' ἐνοχλεῖς περισσότερον.

— Διὰ τί.

— Διότι μὲ ὑβρίζεις!

— Απατᾶσαι φίλε μου· ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν σκοπὸν δὲν ἔχω οὔτε νὰ σὲ ὑβρίσω οὔτε νὰ σὲ δυσαρεστήσω.

— Περιέργον πρᾶγμα! σ' ἐκάλεσα ὡς ἱατρὸν νὰ μὲ δώσης συμβουλήν καὶ βοήθειαν παθόντα τὸ δεινότερον καὶ θλιβερότερον τῶν παθημάτων, βλέπεις τὴν δυστυχίαν μου, καὶ ἐνῶ τὸ ἐπάγγελμά σου σὲ ὑποχρεώνει νὰ παραμυθῆς τὰς συμφορὰς τῶν ὁμοίων σου, τὰς αὐξάνεις μὲ τὸν ἄτοπον

γέλωτά σου. Ἐρωτῶσε τελευταίαν φοράν ἔχεις σκοπόν νὰ μὲ ἐπισκεφθῆς, νὰ μὲ ἰατρεύσης· θὲς τέλος εἰς τὸν ἀτελεύτητον τοῦτον γέλωτα ὅστις μὲ παροργίζει, ἀποκρίσου ἢ φύγε πρὶν διωχθῆς.

Ἐκτῶν τελευταίων τούτων λόγων κατανοήσας αὐτὸν σπουδαιολογούντα καὶ ἔτοιμον νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀπειλήν του, ἐπέισθη ὅτι στιγμιαία πλὴν ἰσχυρὰ καὶ ἀκαταμήχητος παραφροσύνη τὸν ἐκυρίευε. Διὰ τοῦτο ἀφήσας πᾶν εἶδος ἀντιλογίας, ἀπεφάσισα νὰ ἐνδώσω εἰς τὰς ἰδέας του, καταστέλλων τὴν ἐσωτερικὴν μου συγκίνησιν, ἀναλαμβάνων πλαστὴν σοβαρότητα, μεταβάλλων ὕφος καὶ λαλῶν πρὸς αὐτὸν πρῶτος καὶ ἐμβριθῶς.

Φίλτατε Ν . . . τώρα καταλαμβάνω τὸ συμβεβηκός.

— Δόξα σοι ὁ Θεός!

— Νὰ σὲ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν μάλιστα εἰσελθὼν ὑπενόησα τὸ πάθος σου· ἀλλὰ γνωρίζων τὸ σπάνιον καὶ ἔκτακτον τοῦ πάθους τούτου καὶ τὰς ἰδικὰς σου ἰδιοτρόπους ἐπινοίας δὲν ἐθεώρησα ἀπίθανον ὅτι δύναται νὰ ᾔῃαι καὶ ψιλλὴ ἐθελοπάθεια ἀνθρώπου στρέφοντος οὕτω τὴν κεφαλὴν ἐπίτηδες διὰ νὰ ἐμπαίξῃ τὸν ἰατρόν του.

— Ὅχι, ὄχι, φίλε μου, δὲν εἶναι παιδιὰς ἐπίνοια τὸ συμβεβηκός, εἶναι κατὰ δυστυχίαν πραγματικόν, ἀληθές αὐτόν.

— Εἶναι λοιπὸν πραγματικόν, εἶται περὶ τούτου βέβαιος;

— Ἐρωτᾷς πάλιν ἂν εἶμαι βέβαιος;

— Λοιπὸν ἢ παράδοξος αὕτη ζᾶσις σου δὲν εἶναι ἔκουσία;

— Τῇ ἀληθείᾳ εἶσαι ἀφάρητος· φρονεῖς τρώντι ὅτι ἐκὼν παραμορφοῦμαι τοιουτοτρόπως καὶ βασανίζομαι;

— Ὅχι, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο . . . αὕτη ἢ ἀνωμαλία . . . εἶναι σπάνιον τὸ συμβεβηκός· πλὴν ἐντοσοῦτόφ δὲν εἶναι καὶ πρωτοφανές· ὁ ἐφιάλτης ἐπιφέρει ἐνίοτε τοιαῦτα παρεπόμενα.

— Ἰατρέ, εἶπε διακόπτων με ὁ δυστυχὴς Ν . . . μὲ θεωρεῖς ἴσως παιδίριον· μὴ νομίσης ὅτι δὲν ἐγνοῶ τὴν

εἰρωνείαν σου, σὲ τὸ ἐπαναλέγω μὲ ἐμπαιζεις ἀδίκως ἐνῶ εἶμαι οἴκτου ἄξιος, ὁ νοῦς μου εἶναι ἀτάραχος, ἔχω σώας τὰς φρένας, τὸ λογικόν μου ὑγειαίνει καὶ αἰσθάνομαι διὰ τοῦτο ζωηρότερον τὴν δεινότητα τῆς νέας καταστάσεώς μου ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχήν, τὴν καλοκαγαθίαν καὶ τὴν ἐμπειρίαν σου· τὸ συμβεβηκὸς εἶναι ἀληθές, ἀναντίρρητον, ἢ κεφαλῆ μου ἀντεστράφη πρὸς θεοῦ μὴ ἀπικιτήσης καὶ πάλιν παρ' ἐμοῦ τὴν ἐπώδυνον ταύτην διαβεβαίωσιν.

— Τὸ καταλαμβάνω, ἀπεκρίθην ὑποκρινόμενος ὅσον ἡδυνάμην τόνον φωνῆς συμπονοῦντος καὶ συμπάσχοντος. Ἐπειδὴ ἡ ἀπίστευτος αὕτη συμφορά σου εἶναι, ὡς λέγεις, ἀληθῆς, ἀναντίρρητος, ἀνάγκη νὰ πολεμήσωμεν τὰς συννεπείας αὐτῆς· πρέπει νὰ ἀποκαταστήσωμεν εἰς τὸν οἰκείον τόπον ἕκαστον, καὶ ἔλπιζε μετ' ἐμοῦ, μὴ ἀθυμεῖς.

Ἡ συμφορὰ εἶναι φρικτὴ πασῶν φρικτωδέστερα, ἢ

Ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ εἶν' ὅμως ἀνωτέρα.

— Δὲν ἀφίνεις τὴν εἰρωνείαν ἰατρέ! σὲ τὸ εἰδοποιῶ . . .

— Ἄχ φίλτατε. Ν . . . ἀντὶ νὰ ἀγανακτῆς κατ' ἐμοῦ διδάξον μᾶλλον τὸν ἰατρόν σου πῶς συνέβη ἡ ἀναστροφή τῆς κεφαλῆς σου ποῖα τὰ πρῶτα τοῦ πάθους συμπτώματα, εἶχον τι ἀλγεινὸν καὶ ὀδυνηρόν; ἠσθάνθης τὸ κρανίον βιαίως στρεφόμενον περὶ τὸν κορμὸν τοῦ σώματός σου, ἢ ἔτελέσθη τὸ γεγονός ἡρέμα καὶ κατὰ μικρόν;

— Ἴδου πῶς συνέβη τὸ πρᾶγμα, τὴν παρελθοῦσαν νύκτα περὶ τὴν αὐγὴν ὠνειρευόμην ὅτι εὐρίσκομαι εἰς τὰς Βαρβάδας, ὅπου ὡς γνωρίζεις ἔχω κτήματά τινα κληρονομῆσας αὐτὰ παρὰ τοῦ θείου μου. Ἐνῶ ἐπορευόμην ἢ τοῦλάχιστον ὠνειρευόμην ὅτι πορεύομαι πρὸς ἐπίσκεψιν μίᾳς τῶν αὐτόθι φυτειῶν ἐν μέσῳ τῶν μαύρων δουλοπαροίκων μου, σφοδρὸς ἀνατολικοβόρειος ἄνεμος ἔπνευσε καὶ ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ ἠφάνισε δένδρα, ἀνθρώπους, ζῶα, καὶ τὸ ἔδαφος αὐτὸ ἐφ' οὗ ἐστρηιζόμην. Ἐγὼ ἔστρεψα τὴν κεφαλὴν μου διὰ νὰ παρατηρήσω τὴν αἰφνιδίαν ταύτην καταστροφήν, ἀλλ' ἂ ἄνεμος σφοδρότερος πνεύσας ἐπαγίωσε τὴν παράδοξον

ταύτην στάσιν μου τῆς ὁποίας βλέπεις τὸ ἀποτέλεσμα. Ἐπροσπάθησα νὰ ἐπαναφέρω τὰ μέλη τοῦ σώματός μου εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν εὐρυθμίαν καὶ νὰ ἀποκαταστήσω ἕκαστον εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον, ἀλλ' ἐκοπίασα εἰς μάτην. Ὅταν ἐξύπνησα ἐξεπλάγην αἰσθανθεῖς τὴν ἀντίστροφον τῆς κεφαλῆς μου θέσιν, ἐπεκαλέσθην τὴν ἐξ' ὕψους ἀντίληψιν κατὰ τῆς μάστιγος ταύτης, ἀλλ' ἡ δέησίς μου δὲν εἰσηκούσθη ἔμεινα ὡς ἤμην, ἰατρὲ, καὶ ὡς με βλέπεις, θάμα ἐλεεινὸν καὶ ἀποτρόπαιον· ἢ δὲν λέγω ἀλήθειαν;

— Ἀναμφιβόλως· ἀλλὰ μὴ φοβοῦ, τίποτε δὲν εἶναι ἀνίατον . . . Να ἰδῶ τὴν γλῶσσάν σου. . . . Δός με καὶ αὐθις τὸν σφυγμόν σου! . . . Ἐ! πλὴν . . . Ἐχεις μικρὸν πυρεπτόν . . . Τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον! . . .”

Ἐξέτασα μετὰ ταῦτα ἐπιμελῶς, ὑποκρινόμενος πλὴν ἔμβριθειαν, ἥτις τὸν ἠπάτησε, τὸν λαιμόν, τὴν κεφαλὴν, τὴν ῥάχιν καὶ τὸ στήθός του· εἰς τὴν λεπτομερῆ δὲ ταύτην ἐξέτασιν ἐνδιέτριψα πολλὴν ὥραν διὰ νὰ φυλάξω ὅσον ἦτο δυνατόν μακροτέραν σιωπὴν καὶ νὰ μὴ προδώσω με τὸν κλονισμόν τῆς φωνῆς μου τὴν εὐθυμίαν, ἥτις με κατεῖχεν ἄκοντα.

“ Πῶς τόσον βιαία ἐξάρθρωσις δὲν ἐπέφερε τὸν θάνατόν μου; ἠρώτησεν ὁ ἀσθενῶν.

— Εἰς τὸ εὐκαμπτον τῶν χόνδρων χρεωστεῖς τὴν σωτηρίαν σου.

— Ἀλλὰ θέλω δυνηθῆ, οὕτως ὦν, νὰ ἐκπληρῶ τὰς ἀπαιτήτους τοῦ ἀνθρώπου χρείας.

— Ὡς νὰ μὴν εἶχε συμβῆ τίποτε.

— Φοβοῦμαι μὴ, ἢ πρὸς ἰασίν μου ἀναγκαία ἐγχείρησις εἶναι κινδυνώδης καὶ ἐπώδυνος. ”

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην δὲν ἐτόλμησα ν' ἀποκριθῶ ἔσφιξα τὰ χεῖλη μου διὰ νὰ καθέξω τὸν γέλωτα καὶ ἀνεζήτουν μέσον ἰατρείας ἐπιτήδειον νὰ θεραπεύσῃ ἀληθῶς τὴν ἀλλόκοτον ταύτην πλάνην τῶν αἰσθήσεων· ἀνακύψας δε ἀπὸ τὴν ἔκστασίν μου ἀνέκραξα ὡς ἄλλος Ἀρχιμήδης.

“ Εύρηκα εύρηκα! ”

— Τί ;

— Τὸ ζητούμενον ἰατρικόν.

— Νὰ τὸ πιστεύσω ;

— “ Ἄν ὑπάρχη μέσον θεραπείας ἱκανὸν νὰ σὲ ἰατρεύσῃ, εἶναι τὸ εὐρεθὲν ἤδη. Ἡ κεφαλή σου θέλει ἔπαναλάβῃ τὴν προτέραν τῆς θέσιν χωρὶς νὰ πάθῃ τὴν παραμικρὰν βλάβην ἢ ἀλλοιώσιν.

— Μὲ τὸ ἐγγυᾶσαι.

— Ἐγγυῶμαι ἂν ἀκολουθήσῃς ἀκριβῶς τὰς παραγγελίας μου.

— “ Ἀχ! Ἀγαπητέ μου Ἰατρὲ, πῶς νὰ δείξω τὴν πρὸς σὲ εὐγνωμοσύνην μου ; Τοιαύτη ἀγαθοεργία ὑπερβαίνει πᾶσαν δυνατὴν ἀντιμισθίαν. Ἐκατὸν στερλῖναι εἶναι μηδὲν ἂν κατορθώσῃς νὰ μὲ σώσῃς ἀπὸ τὴν τρομερὰν ταύτην βάσανον.

— Εἶμαι σχεδὸν βέβαιος περὶ τῆς ἀνωδύνου ἰάσεώς σου, δὲν θέλω μολαταῦτα νὰ σὲ δώσω ἐλπίδας ἀπατηλὰς. ἂν δὲν ἐκτελέσῃς ἀκριβῶς καὶ μίαν πρὸς μίαν τὰς παραγγελίας μου ἐνδέχεται νὰ ματαιωθῶσιν αἱ προσπάθειαι μου. Πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειαν καλὸν εἶναι νὰ δώσωμεν καιρὸν εἰς τὸ ἰατρικόν νὰ ἐνεργήσῃ ἡμέραν ὀλόκληρον. Θέλεις μείνει καθ’ ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἐπὶ τῆς κλίνης ἔχων καλῶς κλεισμένα τα παράθυρα· τί λέγεις ὑπέικεις εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην;

— Ἀναμφιβόλως· ἀλλ’ εἰς τί συνίσταται τὸ φάρμακον;

— Περιττὸν εἶναι νὰ τὸ μάθῃς· ἢ ἄκαιρος μάλιστα φανέρωσις του δύναται ἴσως νὰ σὲ βλάψῃ κατὰ τὸ παρόν.

— Ἄν πρόκειται περὶ τινος ἐργασίας ἀλγεινῆς καὶ ὀδυνηρᾶς θέλω τὴν ὑπομείνει καρτερικῶς· προτιμῶ μᾶλλον τὸν θάνατον παρὰ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασίν μου.

— Μὴ φοβοῦ τίποτε . ἔχε ὑπομονὴν, πείθου εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἰατροῦ σου καὶ θέλεις μάθῃ τὰ πάντα.

Ἄλλὰ διατὶ δὲν μὲ λέγεις τὸ ἰατρικόν. . . .

— Ὅρκίζομαι νὰ σὲ φανερώσω τὰ πάντα ὅταν ἰαθῆς.

— Πῶς θέλει ἐνεργήσει τὸ ἱατρικόν, ἐσωτερικῶς ἢ ἐξωτερικῶς.

— Κατ' ἀμφότερα· τὸ ἐσωτερικόν θέλει παράσκευάσει τὴν ἴασιν καὶ τὸ ἐξωτερικόν θέλει τὴν ἀποτελέσει. ”

Τὸ ἱατρικόν τοῦτο, τὸ ὁποῖον δύναται ἀκινδύνως νὰ μάθῃ ὁ ἀναγνώστης, ἦτον ἀπλοῦν καὶ ἄκακον. Τρία καταπότια σιτίου ἀλεύρου καθ' ὥραν, κατάπλασμα ψίχας ἄρτου ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ διὰ νὰ μαλακύνῃ τὰ περὶ αὐτὸν, καὶ ὀλίγα σταγόνας λαυδάνου διὰ νὰ φέρουν ἡσυχίαν εἰς τὸν ἀσθενῆ· ἰδοὺ ἡ μέθοδος τῆς θεραπείας, ἡ λαμπρὰ ἀνακάλυψίς μου. Ὁ Σύδεγμα καὶ οἱ ἀντίζηλοί του δὲν ἔχουν βέβαια νὰ ἀντιθέσουν ἀντάξιόν τι ἐπινόημα· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἀτελεύτητοι ἐρωτήσεις τοῦ πάσχοντος ἐπήρχοντο ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης κατέφυγον καὶ εἰς ἄλλο σόφισμα· ἀνέλαβον ὕφος σοβαρώτερον, ποτὲ δὲ βήχων ποτὲ διακόπτων τὸν λόγον καὶ φλυαρῶν ἀκαταπαύστως, ἀφῆκα τὸν ἀσθενῆ ἐνδομύχως πεπεισμένον ὅτι ἡ κεφαλή του ἐπανέρχεται ὅσον οὐπὼ εἰς τὴν φυσικὴν θέσιν τῆς. Ἐλπίζω ὅτι τὸ ἐκ τῆς ὑγρασίας τοῦ καταπλάσματος αἴσθημα καὶ τὰ καταπότια ἀνὰ πᾶσαν εἴκοσι λεπτῶν περίοδον μὲ θρησκευτικὴν ἀκρίβειαν καταπινόμενα, ἤθελον καταζήσῃ ὑγιᾶ τὸν νοσοῦντα τοῦτον ἐγκέφαλον, ὑπεσχέθην νὰ ἐπανέλθῃ αὐριον πρῶτ' ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας ἐγέλων, ὁ δὲ βρασμός οὗτος διὰ πολλοῦ κατασταλεῖς ἐξερρήγγυτο ἄκοντος ἐμοῦ καὶ με συνεῖχε βαδίζοντα, γυνὴ δέ τις τῶν γνωρίμων ἀπαντήσασά με γελῶντα καθ' ὁδὸν δὲν ἠμέλησε νὰ διαδώσῃ εἰς τοὺς πελάτας μου τὴν φιλάνθρωπον ἀγγελίαν, ὅτι καταγελάτῳ τῶν ἐπικαλουμένων τὴν βοήθειάν μου ἀσθενῶν ἐπιχαίρων εἰς τὰς ὀδύνας των.

* Ἄς ἐξηγήσουν, ἂν δυνηθῶσιν, οἱ φιλόσοφοι τὴν ἀπίστευτον ταύτην πλάνην· ἂς δεῖξωσι πῶς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ παραλογίζηται λογικῶς, νὰ καλῇ ἱατρὸν χάριν ἀσθενείας τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει, νὰ ἐπιμένῃ ἀπιστῶν εἰς πράγματα προφανῆ, εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ αἰσθήσεων, καὶ νὰ πιστεύῃ ὅτι βλέπει πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ πρὸς τὰ ἀρι-

στερά βλέπουσα, κεφαλή του. Ἄς διδάξωσιν ἡμᾶς οἱ φιλόσοφοι, πῶς ὁ περὶ οὐδ' ὁ λόγος ἄνθρωπος, ἔχων σῶα τῆς ὀράσεως τὰ ὄργανα, τὸ ὀπτικὸν νεῦρον ἀναλλοίωτον, καὶ ἄλλως ὢν ὑγιῆς καὶ εὖρωστος ἔπασχεν ὑποχοντρίαν δεικνυομένην καθ' ἓνα καὶ μόνον τρόπον, δι' ἐνὸς καὶ μόνου παραλογισμοῦ.

Τὴν ἐπιούσαν εἰσερχόμενος περὶ τὴν ἐνδεκάτην εἰς τοῦ Ν . . . ἀπήντησα κατὰ πρῶτον τὸν μαῦρον Νάμπου. Οἱ λευκοὶ καὶ μεγάλοι ὀφθαλμοὶ τοῦ ἥστραπτον ὑπὸ ζωηρότητος ἐπὶ τῆς μελανῆς τοῦ μαρφήης· οἱ μὺς τοῦ [προσώπου τοῦ ἦσαν τεταμένοι· πάντα δὲ ταῦτα ἐμαρτύρουν ὅτι τοῦ δυστυχοῦς νοσοῦντος ἢ κατάστασις ἐνέπνεεν εἰς ὅλους τὸ αὐτὸ αἶσθημα, εἰς τὸ ὅποιον οὐδ' ὁ μαῦρος αὐτὸς ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ.

“Α! ἄ! ἄ! ἠφῶναξεν ὁ Νάμπου προσπαθῶν νὰ καταστείλῃ τὸν ἦχον τοῦ γέλωτός του καὶ ἀδυνατῶν νὰ ἐξουσιάσῃ ἐντελῶς ἑαυτοῦ· “ἀφέντι δικό μου. . . ἀπάνω κάτω. . . κεφάλι προστὰ φορέματα πίσω. . .” στρέφων δὲ καὶ μεταστρέφων τὰ ἐπίπτερα τοῦ ἱματίου του, καὶ κομβόνων αὐτὸ βιαίως ἐπροσπάθει εἰς μάτην νὰ μεταδώσῃ εἰς ἐμέ τὴν ἰδέαν του. Ἄλλὰ τὴν λύσιν τῶν αἰνιγματωδῶν σημείων τοῦ Νάμπου μ' ἔδωκεν ἀμέσως κομικώτατον θέαμα τὸ ὅποιον εὖρον εἰσερχόμενος εἰς τοῦ Ν. . . τὸ δωμάτιον.

Ὁ νοσῶν συνεπρογεύετο μετὰ τίνος φίλου του, ἐπισήμου νομικοῦ, ἐπὶ τραπέζης ἰσταμένης παρὰ τὴν ἐστίαν· ἀμφότεροι ἐκάθηντο παρὰ τὴν τράπεζαν ἔχοντες ὁ μὲν τὸ πρόσωπον ὁ δὲ ὑποχονδριακὸς τὰ νῶτα κατέναντι τῆς θύρας τοῦ δωματίου· οὗτος εἶχεν ἐπινοήσει νέον καὶ δυσχερῆ τρόπον τοῦ ἐνδύεσθαι, πλὴν ἀρμόζοντα προσφυῶς εἰς τὴν θέσιν τῆς κεφαλῆς του, ἀντιστραφεῖσης, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τὸν λαίλαπα τῆς Ἰαμαϊκῆς. Βρακίον, βέστα, ἱμάτιον καὶ καὶ λαιμοδέτης ὅλα κατεῖχον ἐπὶ τοῦ σώματός του τὴν ἀντίστροφον τῆς συνήθους θέσιν· τὰ ἐμπροσθινὰ κομβία ἦσαν κομβωμένα ἐπὶ τῆς ράχεως, ἢ δὲ ἐντεχνος καὶ κομψῆ συναφῆ τοῦ λαιμοδέτου ἐστόλιζε τὸν τράχηλόν του. Ἡ μι-

ταμόρφωσις ἦτον θαυμασία καὶ ὁ μετημφισμὸς ἐκατέρωθεν ἐξαισίος· φαντάσου τὰ τέσσαρα κομβία καὶ τὰ ἐπίπτερα τοῦ ὄπισθεν μέρους τοῦ ἱματίου ἀποστίλβοντα ἐπὶ τὰ ἔμροσθεν τὸ βρακίον ἐξογκούμενον ἐπὶ τῶν γονάτων, τοῦ χιτῶνός τὸ στρεπτὸν ἐπιστήθιον [jabot] ἐκτεινόμενον ἐπὶ τῆς ράχους καὶ τὴν τραχηλιὰν ἀνέχουσαν τὰς ἄκρας παρὰ τὰ ὦτα τοῦ Ν . . . Οὕτω γλαφυρῶς ὑπὸ τοῦ Νάμπου κεκοσμημένος παρεστάθη εἰστὰς ὄψεις ἡμῶν.

Ὁ πρὸς ἐστίασιν κεκλημένος ἐκράτει τοὺς ὀφθαλμοὺς προσηλωμένους ἐπὶ τῆς ἐστίας, μὴ τολμῶν νὰ παρατηρήσῃ τὸν ἐστιῶντα φίλον του, ἢ δὲ φροντὶς τοῦ νὰ μὴ χάσῃ τὴν ἐμβρίθειάν του τὸν ἐπνιγεν οὕτως εἰπεῖν· ἐπλησίασα σοβαρῶς καὶ σιωπῶν, οἱ δὲ δύο φίλοι ἠγέρθησαν πρὸς ὑποδοχὴν μου. Ἡ βαθεῖα θλίψις τοῦ Ν . . . ἡ γελοία στολὴ του, καὶ ἡ πρὸς συντήρησιν τῆς σοβαρότητος ἡμῶν προσπάθεια ἐμοῦ τε καὶ τοῦ νομικοῦ, ἀπετέλουν σκηνὴν τὴν ὁποίαν δὲν θέλω λησμονήσῃ ποτέ. Ὁ γέλωσ εἶναι κολλητικὸς· ἐπνιγόμεν προσπαθῶν νὰ τὸν πνίξω· ἐλαφρὸς ἦχος, μικρὸς στεναγμὸς ὠθισθεὶς ἀπὸ βίασαν τινα καὶ ἀκάθεκτον ὄρμην ἔδωκε τὸ σύνθημα διπλῆς ἐκρήξεως, ἥτις ἔδυσσάρεστησεν ἐκμέτρως τὸν πρόξενον τοῦ ἀκατασχέτου καὶ σφοδροῦ γέλωτός μας· εἰς μάτην δά κνων τὸ κύτω χεῖλος ἐπροσπάθουν νὰ μετριάσω τὴν ἀκουσίαν ταύτην παραφορὰν αἱ ἐκχύσεις τοῦ συνδαιτυμόνος ἐπροκάλουν τὰς ἰδικάς μου, ἡ μορφὴ τοῦ Ν . . . ἦτο πάντοτε παρούσα, ἢ δὲ ἀρμονικὴ αὐτὴ δυωδία διήρκεσεν ἐπέκεινα τῶν τριῶν λεπτῶν. Ὁ Ν . . . ἠγέρθη ἐμμανής.

“Τί δηλοῖ, ἐφώναξε, τί δηλοῖ ἡ παράδοξος αὕτη διαγωγὴ;”

Ὁ βρασμὸς τοῦ ἀσβέστου γέλωτος δὲν μ’ ἐσυγχώρει νὰ τὸν ἀποκριθῶ, διὸ καὶ περιωρίσθην νὰ δείξω διὰ τοῦ δακτύλου τὸν παράδοξον ἱματισμὸν του. Ἡ ἀπολογία αὕτη δὲν ἐφανη εὐπρόσδεκτος· ὁ ἄνθρωπος ἐμάνη καὶ κτυπῶν τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἔκρουσε τὸν κώδωνα. Ὁ Νάμπος εἰσήλθεν· ἀλλ’ ὁ γέλωσ ἐξηκολούθει, αἱ δὲ καθ’ ἡμῶν λαιδορλαί

τοῦ Ν . . . προσέθετον νέον τόνον εἰς τὴν ἀστείαν ταύτην συμφωνίαν· Νάμπε, εἶπε, πρόπεμψον πρόπεμψον τοὺς κυρίους τούτους μέχρι τῆς ἐξόδου, μὴ προσμένεις νὰ τοὺς ἀποβάλω τῆς οἰκίας . . .” Ὁ μαῦρος ἐκυριεύθη ἀπὸ γέλωτα σφοδρότερον τοῦ ἰδικοῦ μας, ὁ δὲ κύριός του ἤθελε τὸν ξυλίσῃ ἂν ἡ καινότητος διάθεσις τοῦ ἐνδύματός του δὲν ἐμπόδιζε τὴν ἐλευθέραν τῶν μελῶν του κίνησιν· τέλος πάντων ἐκαθήσαμεν τὰ ζωηρότερα αἰσθήματα πρᾶττονται ἐκμέτρως ἐξαντλούμενα· τὸ σῶμα μου ἔτρεμεν ὄλον· τὰ νεῦρα μου κλονισθέντα ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν βιαιῶν τούτων σπασμῶν ἐσπάραττον εἰσέτι, παράδοξος δὲ διάλογος ἐπηκολούθησε.

“ Σεῖς οἱ ἱατροὶ εἰσθε πολλὰ ἐπιτήδειοι ἄνθρωποι· ἐφώναξεν ὁ Ν . . . με τόνον φωνῆς ἀναγγέλλοντα μεγίστην δυσαρέσκειαν.

— Διὰ τί παραπονεῖσαι, φίλε μου ;

— Διὰ τὰ ἐξ’ ἀλεύρου καταπότιά σου διὰ τὸ ἐπικατάρατον κατάπλάσμα σου, τὸ ἀγυρτικὸν τοῦτο καὶ ἀνωφελὲς τῆς ἱατρικῆς ἐπινοήμα· ἤθελα νὰ θρέψω δι’ αὐτοῦ τὸν ἐμβρόντητον μαῦρον μου, ὅστις ἐξεκαρδίζετο γελῶν ὅταν τὸ ἔθετεν ἐπὶ τὸν λαιμόν μου. Ἡ ἱατρικὴ εἶναι μῦθος, οἱ δὲ ἱατροὶ πλάνοι καὶ γόητες, ἐγὼ δὲ ὁ παραδιδόμενος εἰς αὐτοὺς μωρὸς καὶ ἀνόητος·” ταῦτα δὲ εἰπὼν ἐβυθίσθη εἰς βαθείαν μελαγχολίαν.

“ Πῶς θέλω γενῆ ; ἀνέκραξεν αἰφνης· κατέστην πρόβληβα τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς παθολογίας περιέργον ἄμα καὶ λυπηρόν. Ἔχων τὴν κεφαλὴν ἀντεστραμμένην, ὡς βλέπετε, θέλω εὐρίσκομαι εἰς αἰωνίαν περὶ τῶν φαινομένων ἀπάτην· ἡ θέλησις θέλει παλαίει παντοτινῶς πρὸς τῆς πράξεός μου· ζητῶν νὰ προχωρήσω θέλω ὀπισθοπορεῖ· Πρόσδος δὲν ὑπάρχει πλέον διὰ τὸν δυστυχή φίλον σας, τὸ πᾶν κατέστη δι’ ἐμὲ αἰωνία ὀπισθοδρόμησις· ἂν ἡ κεφαλὴ ἐφίεται τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν, ἀντιπράττει τὸ σῶμα, ἀναποδίζον εἰς τὰ ὀπίσω, ἐπειδὴ δὲ ἡ διττὴ αὕτη ὤθησις οὐδετεροῦται διὰ τῆς ἀνθολκῆς, θέλω ἀκίνητῃ ὁ ταλαίπωρος περιδιούμενος ὡς νήσσα ἢ χλὴν ἀποβαλοῦσα τὴν

ἐτέραν τῶν πτερύγων· αἰσθήματα καὶ ἀντιλήψεις τὰ πάντα συγκεχυμένα, ἀντίστροφα, μηδὲν ὑγιές· τί θέλω πάθει τί θέλω γενῆ; Ἐν ἐμοὶ πληροῦται τοῦ Παύλου τὸ ῥητόν· ἐμὲ ἠνίττετο ὁ ἀπόστολος λέγων. “ Βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου.”

— Ἡ πολυμάθειά σου δὲν συμπάσχει μὲ τὴν κεφαλὴν σου, ἐπανάλαβον μειδιῶν.

— Ἀλλὰ πῶς, ἐξηλούθησε, πῶς θέλουν ἐκπληροῦσθαι αἱ ἀπαραίτητοι χρεῖαι μου; πῶς τὰ ἐγκεφαλικά καὶ τὰ πεπτικά ὄργανα, θέλουν συμβιβασθῆ μὲ τὴν ἀλλόκοτον ταύτην διαστροφήν ὅλων μου τῶν δυνάμειν· εἶμαι λοιπὸν ἔνσαρκον θάυμα, μῦθος ζῶν, τέρας ἄξιον ταριχεύσεως καὶ ἐπιτήδειον νὰ προσηλώσῃ τὴν ἄσκοπον τῶν κενοσπούδων περιέργειαν ; ”

Ἐξεπλάγην μεγάλως παρατηρῶν ἀσυγχύτως ἠνωμένα τοσαύτην φρόνησιν καὶ τοσαύτην μωρίαν, καὶ ἄνθρωπον τυφλὸν τὸν νοῦν, ἐξάγοντα ἀπὸ προφανοῦς ἀλογίας συνεπείας τόσον ἀκριβεῖς. Ἐλπίζων νὰ τὸν ἀπαλλάξω προχείρως ἀπὸ τὴν πλάνην ταύτην, ἔθηκα ἓνα τῶν δακτύλων μου ἐπὶ τῆς ρινός του καὶ τὴν ἄλλην χεῖρά μου ἐπὶ τῆς γαστρὸς, καὶ ἀναγκάσας αὐτὸν νὰ σταθῇ ὀρθίως τὸν εἶπον.

“ Αἱ δύο χεῖρές μου δὲν εἶναι κάθετοι ἢ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης;

— Ναί.

— Δὲν ἄπτεται ἢ μὲν τῆς γαστρὸς ἢ δὲ τῆς ρινός σου;

— Ναί.

— Ἄλλ’ ἢ ῥὶν εἶναι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ προσώπου· εἶναι λοιπὸν φανερόν. . . .

— Φθάνει φθάνει σᾶς παρακαλῶ! μὴ μὲ βασανίζετε περισσότερον· πρὸ μιᾶς ὥρας μὲ ἀναγκάζετε νὰ κρατῶ τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὸ στήθος· πρὸς τί τοσαύτη ἀπανθρωπία; διὰ τί ἐνδιατρίβετε χλευάζοντές με. ”

Ἐπειτα ἔπεσε ἐπὶ τοῦ σκίμποδος ὡς κεκοπιακὸς καὶ ἐξησθενημένος, καὶ προσηλώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τῆς ἐστίας ἐκύγχασε· ἐγὼ δὲ ἐνόμισα ὅτι ἰάθη.

“ Τί γελᾷς τὸν εἶπα.

— Συλλογίζομαι πῶς ἤθελον μὲ ἀπάγξῃ ἂν ἔπραττον κακούργημά τι ἀγχόνης ἄξιον τί ὠραῖον θέαμα. ’ πῶς ἤθελε γελᾶ ὁ παμπόνηρος ὄχλος· ὁ δῆμιος αὐτὸς ἤθελε δυσκολευθῆ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ ἔργα του· ὑπόθεσ με προσέτι μαστιγούμενον· ἡ ἀρχὴ δὲν εἶχε χρεῖαν ἄλλου ἐπιτηρητοῦ· πρηνῆς κείμενος ἠδυνάμην αὐτὸς ἐγὼ νὰ ἐπιτηρῶ τοὺς μαστιγοῦντας με· τί λέγεις; Φαντάσου με προσέτι ἔφιππον ὃ τί ἀστεῖος καὶ κομψὸς ἀναβάτης ἤθελα φανῆ. ’ Ἀλλ’ ἂν ἔρωσ με κατελάμβανεν, ἂν ὁ υἱὸς τῆς Παφίας ἔτεινε καὶ κατ’ ἐμοῦ τὸ τόξον του. . . .

— Μὴ ἐνδιατρίβῃς παρακαλῶ εἰς τοιαύτας δυσαρέτους σκέψε ις· μὴ ἐξετάζῃς τὴν κακὴν τῶν πραγμάτων ὄψιν. ’

— Διὰ τί ὄχι; οὕτως ἔχοντα αὐτὴ μόνῃ τῶν πραγμάτων ἡ ὄψις μὲ προσηλόνει. ”

’Εντοσοῦτόφ δὲν ἠμπόρεσε νὰ μὴ συγγελάσῃ μεθ’ ἡμῶν ἔπειτα ἀναζητῶν τὸ ρινόμακτρον ἐκίνησε μηχανικῶς τὴν δεξιάν του χεῖρα φέρων αὐτὴν κατὰ τὸ συνήθες εἰς τὸν ὀπισθεν θύλακον τοῦ ἱματίου μου· ἀλλ’ ἔμεινεν ἐκστατικὸς μὴ εὐρῶν αὐτὸν εἰς τὴν συνήθη θέσιν του, ἐζήτησε τότε τὸ ρινόμακτρον εἰς τὸν ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτοῦ κείμενον θύλακον.

“ Τί εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἕξεως! ἐφώνησε· πλὴν ἐλπίζω νὰ κατισχύσω καὶ τῆς ἕξεως καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ· ἂν ἠμπορῶ ἄς πράξω ἄλλως. ”

’Εγὼ ἐγερθεῖς ἠτοιμαζόμεν ν’ ἀναχωρήσω. ὁ Ν. . . συνηγέρθη μετ’ ἐμοῦ, ἔσφιγξε τὴν χεῖρά μου, καὶ μὲ προέπεμψε μέχρι τῆς θύρας καὶ τοι ἐνοχλούμενος ἀπὸ τὸ δύσχρηστον ἐνδυσμά του.

“ Εὐγε! εὐγε! τὸν εἶπα δὲν ὑπέθετον ὅτι ἄνθρωπος ἀναποδίζων ὡς σὺ δύναται νὰ περιπατῆ μὲ τόσῃν εὐκολίαν.

Σκεφθεῖς ὀλίγον μὲ ἀπεκρίθη μὲ τόνον λυπηρόν.

“ Μὴ νομίση; ὄχι χωρὶς ἀγῶνος ὑπέικω εἰς τὰς νέας ταύτας ἀνάγκας· ἄχ! ἄς ἤξευρες τί δοκιμάζω. ’Ε! χρεῖα ὑπομονῆς. ”

’Αγεχώρησα, Ὁ παραλογισμὸς οὗτος διήρκεσε μῆνα ὁ-

λόκληρον, οἱ δὲ λόγοι, καὶ τὰ ἰατρικά μου ἀνεφάνησαν ἀνωφελῆ· τὰ ἀφθόνως δαψιλευθέντα λουτρά, καπνίσματα καὶ ἐπαντλήματα [douches] οὐδὲν ἴσχυσαν, ἕως οὗ περιῆλθεν ἐκ τύχης εἰς χεῖράς μου παλαιὸν ἰατρικὸν βιβλίον, πραγματευόμενον περὶ θεραπείας γενομένης εἰς νόσον ὅχι ὀλιγώτερον παράδοξον τῆς τοῦ Ν. . . . Ὁ νοσῶν ἦτον βασιλεὺς νομίζων ὅτι ἡ ρὶν αὐτοῦ, ἐκμέτρως αὐξηθεῖσα, κατέστη ὀγκωδεστέρα τοῦ σώματός του· ἰάθη δὲ διὰ βιαίου τινὸς κλονισμοῦ. Διὰ τὸ νὰ καταστήσω τὸ μηχανήμα τοῦ παλαιοῦ τούτου ἰατροῦ δραστικώτερον, ἀπεφάσισα νὰ ἠλεκτροβολήσω τὸν πελάτην μου. Διεκοίνωσα εἰς αὐτὸν τὴν ἰδέαν μου, καὶ ἀφοῦ ἀνεσκεύασα τὰς ἀντιρρήσεις του καὶ διέλυσα τοὺς δισταγμούς του, τὸν κατέπεισα ἐπὶ τέλους ὅτι μόνη ἡ δύναμις τῆς ἠλεκτρικῆς μηχανῆς εἶναι ἰκανὴ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν κεφαλὴν του εἰς τὴν προτέραν, τὴν φυσικὴν θέσιν της. Ὁ πάσχων ἐνέδωκεν εἰς τούτους τοὺς ὁμοίους μὲ τὸν ἰδικὸν του παραλογισμούς μου καὶ προσδιωρίσθη ἡ ἡμέρα τῆς ἐγχειρήσεως.

Φαντάσου τὸν κοιτῶνα τοῦ ταλαιπώρου Ν. . . ἀμυδρῶς ὑπὸ δύο λαμπάδων φωτιζόμενον, τὸν Νάμπον συναντιλαμβανόμενον ἡμῶν εἰς τὴν προπαρασκευὴν τοῦ ἔργου καὶ ἤδη ἔντρομον εἰς τὴν θέαν τοῦ ὄπλου, ἕνα τῶν γνωρίμων χειρουργῶν ἀσχολούμενον μετ' ἐμοῦ νὰ ὀπλίσῃ τὴν μηχανήν, τὸ δὲ νοσοῦντα ὑπτίον ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ῥίπτοντα ὀλισθηρὸν καὶ πεφοβισμένον βλέμμα ἐπὶ τοῦ κρυσταλίνου εἴσκου καὶ τῶν λοιπῶν μηχανημάτων. Μόλις καὶ μετὰ βίας κατωρθώσαμεν νὰ δέσωμεν τὰς χεῖρας καὶ νὰ καλύψωμεν τοὺς ὀφθαλμούς του, καταπέισαντες αὐτὸν ὅτι αἱ προφυλάξεις αὗται ἦσαν ἀναγκαῖαι διὰ νὰ προληφθῇ πᾶσα ἀκουσία κίνησις, δυναμένη νὰ ματαιώσῃ τὸ ἔργον. Ὁ Νάμπος, βλέπων ἡμᾶς μειδιῶντας, ἤρχησε νὰ ῥέπη πρὸς τὸν γέλωτα ἢ παρουσία του ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὰ πάντα διὸ καὶ τὸν ἀπεπέμφαμεν ἐγκαίρως.

Ἴδου ἡ μηχανὴ ἐτοίμη, ἀστράπτουσα, βροντῶσα, σπινθοβολοῦσα· ὁ Ν. . . πληγείς τιγάζσεται πρὶν ἢ φθάσῃ

να στρέψω τὸν λαιμὸν τοῦ βιαίως, ὅπερ ἔμελλε νὰ θεραπεύσῃ τὴν νοσοῦσαν φαντασίαν του. ψηλαφεῖ ἑαυτὸν καὶ πάλιν κατακλίνεται.

“Καὶ μετετοπίσθη, εἶπεν, ἐπὶ τὸ κρεῖττον.

— Καρτέρει καὶ μὴ κινεῖσαι παντελῶς!”

Ἡ μηχανὴ ὠπλίσθη ἐκ νέου αἱ δὲ χεῖρες τοῦ πάσχοντος ἐδέθησαν ἀσφαλέστερον· ὁ ἀγωγὸς ἐφηρμόσθη καλῶς εἰς τὸ πάσχον μέλος τοῦ Ν. . . ὁ σπινθὴρ φεύγει· ὁ συνεργὸς μου πλήττει κατὰ κεφαλῆς τὸν Ν. καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἔστρεψα ἐγὼ τὸν λαιμὸν μὲ βίαν ἱκανὴν νὰ τὸν προξενήσῃ ὀδύνην ἀλλ’ οὐχὶ καὶ νὰ τὸν τραυματίσῃ.

“Α! Α! ἐφωνάξαμεν ἀμφότεροι.

— Ἐτελείωσεν; ἐμουρμούρισεν ὁ Ν. . .

— Ἐρωτᾶς ἀκόμη; ἡ μεταμόρφωσις ἔγινε πλῆρης.

— Δόξα σοι ὁ Θεός· δότε μοι ταχέως κάτοπτρον! ἄχ φίλοι μου! τί εὐεργεσία! τί εὐτύχημα! σᾶς εἶμαι διὰ βίου εὐγνώμων.”

Κατεκλίθη πάλιν, ἔμεινε κλινήρης δύο ἡμέρας καὶ ἰάθη.

[Blackwood's Magazine.] — B.

ΠΟΙΚΙΛΙΑ.

Ἑλληνικὸν Θέατρον.

Ὁ Βύρων εἶπε πρὸ καιροῦ ὅτι τὰ λαμπρότερα ἄνθη φύονται αὐτομάτως εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἂν ὁ ἔνδοξος ποιητὴς δὲν ἔσπευδε τοσοῦτον νὰ θρέψῃ μὲ τὸ αἷμά του τὴν γῆν τὴν ὁποίαν περικλεῶς ὕμνησεν, ἴσως ἤθελεν ἤδη ὁμολογήσει ὅτι καὶ ἄλλα πράγματα, ἂν ὄχι τὰ λαμπρότερα, τοῦλάχιστον πολλά καλὰ γεννῶνται παρ' ἡμῖν χωρὶς συνήθως νὰ ἠξεύρωμεν οὔτε πῶς, οὔτε πόθεν. Ἄν παντοῦ ἄλλαχού ἢ ἔμφρων πρόνοια καὶ ἢ στερεὰ θέλησις συνέρχονται εἰς τὴν εὐόδωσιν τῶν πλείστων ἐπιχειρήσεων, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ Τύχῃ ἀναδέχεται μόνῃ πολλῆς τὸ ἔργον τῶν δύο ἐκείνων ἀρετῶν καὶ, χωρὶς φόβου σολοικισμοῦ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ τύχη δὲν ἀποτυγχάνει. Οὔτε ἡ ἐπιγραφή τοῦ ἄρθρου μας, οὔτε τὰ ὅρια αὐτοῦ μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ ἐφαρμώσωμεν τὴν παρατήρησιν ταύτην εἰς πολλά ἀντικείμενα, μολονότι ἠθέλομεν ἴσως τὴν εὐρεὶ ὀρθὴν καὶ ὡς πρὸς ἄλλα ἐμβριθέστερα, ἀλλὰ περιοριζόμεθα εἰς τὸ θέατρον. Ἡ ἀνάγκη τοῦ θεάτρου ἦτο ἐν Ἀθήναις πραγματικὴ καὶ γενικὴ. Πιθανὸν νὰ φρονήτε ὅτι πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῆς συνήλθον οἱ πλουσιώτεροι καὶ ἐγκριτώτεροι τῶν κατοίκων τῆς πόλεως καὶ καταβαλόντες τὰ ἀπαιτούμενα ὄχι εὐτελῆ κεφάλαια ἐσύστησαν μεταξὺ αὐτῶν ἐπιτροπὴν διὰ νὰ ἐπιστατήσῃ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ καταστήματος, νὰ φροντίσῃ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὑποκριτικῆς χορείας, τῆς μουσικῆς κλπ. Ἀπατάσθε, κύριοί μου, ἡ μὲν ἀνάγκη ἦτο μεγάλη, ὅμως τοιαύτη πρόνοια ὁποῖαν ὑποθέτετε δὲν ἔγινεν· ἀλλ' ἄσχημός τις ἄνθρωπος καὶ ξένος καὶ σχεδὸν ἄστεγος ἐπενόησε μίαν ἡμέραν νὰ ἐγειρῇ θέατρον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ θέατρον ἠγέρθη καὶ ἐσολίσθη καὶ ἐπροικίσθη μὲ καλὴν ὑποκριτῶν χορείαν καὶ ἡμεῖς ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, πτωχοὶ καὶ πλούσιοι ἐσυρρέυσσαμεν ὄχι μόνον πανταχόθεν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ τῆς Ἑλλάδος πανταχόθεν καὶ ἐθαυμάσαμεν τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα μέλη τῆς Δουκίας, καὶ τῆς Νόρμας καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἐνθυμεῖσθε. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Ἀποκτήσαντες Ἰταλικὸν θέατρον, ἐπεθυμήσαμεν ὡς ἄνθρωποι ἔχοντες βαθεῖαν τὴν συναίσθησιν τῆς ἐθνικότητός μας, καὶ θέατρον Ἑλληνικὸν καὶ ἐνῶ τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον ἀφι-

μένον εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ τυχόντος ἡγωνία ἐν μέσῳ ἄλλε-
παλλήλων ἐκτρώσεων, ἰδοὺ αἴφνης ἀγνοοῦμεν πῶς ἀπὸ τὰ
βάθη τῆς Δακίας, μᾶς καταβαίνει ὡς μάννα τοῦ Οὐρανοῦ,
ὑποκριτῆς δόκιμος καὶ λόγιος καὶ ἀναβὰς πρὸ μικροῦ εἰς
τὴν σκηνὴν μᾶς καταγοήτεύει . . . Καὶ ἔπειτα λέγουν μὴ
πιστεύετε εἰς τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Κ. Κ. Ἀριστίας ἐπρόσφερεν ὡς ἀπαρχὴν τῶν ἀγώ-
νων τοῦ τὸν Ἀριστόδημον τοῦ Μόντη. Τίς ἐξ ἡμῶν δὲν
γινώσκει τὸν δυστυχῆ ἐκείνον τοῦ Ἰταλοῦ ποιητοῦ βασιλεα
ὅστις τυφλώτων ἀπὸ τῆς φιλαρχίας τὸ πάθος ἐτόλμησε
νὰ μεταχειρισθῆ τὸ πτώμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ θυγατρὸς ὡς
βαθμίδα τοῦ θρόνου καὶ εἰς τὰ ὑψη αὐτοῦ ἰστάμενος ὡς δρῦς
ὑψικάρηνος τοῦ ὄρου καὶ διηνεκῶς ὑπὸ σφοδρῶν ἀνέμων
σάλευομένη καταληφθεὶς ὑπὸ τῆς καταϊγίδος τοῦ συνει-
δότος πολλοὺς ἐστέναξε χρόνους μεχριστοῦ, κατισχύσαν-
τος τοῦ χειμῶνος, ἔπεσε φρικώδη πτώσιν· φρονεῖ τις ὅτι οἱ
θεοὶ ἐξιλεώθησαν, ἀλλ' ὄχι τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐμπήξας
τὸ ξίφος εἰς τὴν καρδίαν του εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀγωνίαν
τοῦ θανάτου μανθάνει ὁ δυστυχῆς, ἀλλὰ ματαίως πλέ-
ον, ὅτι ἡ τύχη δὲν τὸν εἶχε στερήσει ὄλων τῶν ἀγαθῶν τοῦ
κόσμου, καὶ ὅτι ἡ Κισιήρα ἐκείνη πρὸς τὴν ὁποίαν ἰσχυρὰ
φωνὴ τῆς καρδίας του τὸν ἔφερεν, δὲν ἦτο ἄλλη παρὰ τὴν
δευτέραν αὐτοῦ θυγατέρα, τὴν Ἀργίαν τὴν ὁποίαν ὡς ἀπο-
λεσθεῖσαν ἐθεώρει.

Τοῦ Ἀριστοδήμου τό πρόσωπον εἶναι δυσχρηστότατον
δὲν εἶναι τρώντι τοῦ τυχόντος νὰ κατορθώσῃ νὰ παραστή-
σῃ τὸν ἄθλιον ἐκείνον Κυριάρχην ὅστις ἐν μέσῳ τῶν σφο-
δροτέρων ἐλέγχων τῆς συνειδήσεως, ἀναγκάζεται νὰ ἐπι-
βάλλῃ σιωπὴν εἰς τὰς ἐριννύας τῆς καρδίας του διὰ νὰ
πραγματευθῆ τὰ οὐσιωδέστερα τοῦ Κράτους συμφέροντα,
καὶ, μετὰ τὴν περαιώσιν αὐτῶν, στρέφει τελευταῖον τὴν
πρῦμνην εἰς τὸν στρόβιλον τῆς θλίψεως, ὡς πλοῖον τὸ
ὁποῖον πολλὴν καιρὸν παλαῖσαν κατὰ τῆς τρικυμίας ἀφί-
εται ἤδη εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνέμου καὶ σφενδονίζεται
κατὰ τῶν σκοπέλων.

Ὁ Κ. Ἀριστίας ἐχειροκροτήθη πολὺ καὶ ὡς ἐπιτο-
πλεῖστον δικαίως. Ἀλλὰ κατενόησεν ἄραγε τὸν νοῦν τοῦ
δραματοῦργοῦ θρηνήσας πολὺ ὅτε εἰς τὴν πρώτην πρᾶ-
ξιν ἅμα ἐμφανισθεὶς εἰς τὴν σκηνὴν διηγῆται εἰς τὸν ἐπι-
στήθιον του Γόνιππον τὸ μυστάρων αὐτοῦ κακούργημα; Τὰ
δάκρυα σπανίως ἀρμόζουσιν εἰς ἀνδρικὰς παρεϊάς· ἀλλὰ
πρὸ πάντων νομίζομεν ἀγαρμόδια εἶναι εἰς τὸν Ἀριστόδημον

εἰς τὴν δοξομάνῃ ἐκείνην ψυχὴν ἣτις οὐδενὸς ἐφείσθη διὰ τὰ κορέσει τὸ πάθος τῆς, ἣτις δεκαπέντε ὀλόκληρα ἔτη ἐκατόρθωσε τὰ κρύψῃ εἰς τὰ βαθύτατα αὐτῆς μύχια τὸ φρικῶδες τοῦτο μυστήριον, ἣτις καὶ ἀνασύρουσα ἤδη αὐτὸ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ ἀκούουσα τὸν ἀκροατὴν τῆς λέγοντα ὅτι τὸ αἷμά του ἐπάγωσε, τὸν ἀπαντᾷ, . . . μὴ φρίττης. Ψυχὴ τοιαύτη δύναται βεβαίως τὰ αἰσθανθῆ ἔλεγχον συνειδότης καὶ δύναται, ὅταν ἡ ἔνδον αὐτῆς κοχλάζουσα τρικυμία, ἀναβῆ μέχρι χειλέων τὰ ἐκφράσει τὰ δεινά τῆς· ὡς ἀπὸ γῆς ὁμως διαπερωμένης ὑπὸ ὑφαιστίου ποταμοῦ, ὅταν φθάσῃ τῆς ἐκρήξεως ἡ ὥρα, θέλει ρεύσει ἀπὸ τῶν χειλέων τῆς ὄχι τὸ δροσερὸν νᾶμα τῶν δακρύων, ἀλλὰ Πυριφλεγέθων λόγου, θέλει ἠχήσει ὄχι φωνὴ ὀλολύζουσα καὶ ὀλοφυρομένη, ἀλλὰ, ἐν μέσῳ τῆς συνεχομένης φρίκης καὶ ἀπογνώσεως τοῦ προσώπου, ὑπόκωφον καὶ σοβαρὸν μέλος θέλει κρούσει ὡς ἐπικήδειος κώδων τὰ βάθη τῆς καρδίας σας.

Ὁ Κύριος Ἀριστίας εὐδοκίμησεν ἀληθῶς εἰς τὰς δύο τελευταίας πράξεις· ἐκεῖ τὸ πάθος κορυφωθὲν ἐν τῷ δράματι καὶ αἱ τύψεις τοῦ συνειδότης λαβοῦσαι οὕτως εἰπεῖν μορφὴν καὶ σῶμα εἰς τὸ φάντασμα τὸ ὁποῖον τὸν διώκει ἐξεφράσθησαν εὐτυχῶς διὰ τοῦ ὕψους τῆς παραφορᾶς του καὶ τοῦ πλούτου τῶν χειρονομιῶν του· ἡ πάλη μὲ τὸν φαντασιώδη ἐκείνον ἐχθρὸν εἶναι λαμπρὰ, ἀλλ' ὁ σκόπελος τῆς ὑποκρίσεως εἶναι ἡ ὑπερβολὴ· ὁ ὑποκριτὴς ἀντὶ τὴν ἀκολουθήσῃ τὸ βαθμηδὸν ἐν τῷ δράματι αὐξήσαν πάθος ἐτόνισεν εὐθύς ἀρχόμενος τὴν χορδὴν του εἰς τὸν ἀνώτατον φθόγγον. Καὶ διὰ τοῦτο, εἰς τὴν πρώτην μάλιστα πρᾶξιν, ἐφάνη ὄχι ὁμοίως ἑαυτοῦ.

Ἄς προσθέσωμεν καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ ἀπαγγελία του εἶναι ἑλλειπής· αἱ παραφωνίαι βλάπτουν ὄχι μόνον τὸ ἄσμα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπλοῦν λόγον· Ὁ Κορμενίνος εἶπεν ὅτι ἐν ἑκ τῶν οὐσιωδεστερῶν τοῦ ῥήτορος προσόντων εἶναι ἡ μελωδικὴ φωνὴ, πολὺ μᾶλλον λοιπὸν τοῦ ὑποκριτοῦ. Ἄλλ' ἄς σπεύσωμεν τὰ ἐπιφέρωμεν καὶ ὅτι οἰαيدήποτε κ' ἐὰν ᾖσιν αἱ ἑλλείψεις αὐταὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, αἱ ὁποῖαι ἄλλως τε ἐνδέχεται τὰ φανῶσιν πολὺ μικρότεροι εἰς ἐπομένας παραζάσεις, ὁ Κ. Ἀριστίας εἶναι πολῦτιμος καὶ διὰ τὰ ἄλλα αὐτοῦ προτερήματα καὶ διότι εἶναι ὁ μόνος ὅστις δύναται τὰ μορφώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν θεᾶτρον· ὥστε πρέπει τὰ γενηπάσα πρόνοια καὶ πᾶσα θυσία διὰ τὰ μὴν τὸν στερηθῶμεν αἴφνης καθὼς τὸν ἀπεκτέσαμεν.

Βιβλιογραφία.

Τὰ τεράστια συμβάντα τοῦ Ῥοβινσῶ-
 νος Κρόσου, ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπὸ Περικλέους Α.
 Ῥαυτοπούλου, τόμοι δύο εἰς 16. Παράδοξον φαινόμενον
 παριστᾶ ἡ παρούσα κατάστασις τῆς Ἑλλάδος φιλολογι-
 κῶς θεωρουμένης, καὶ ὁσάκις σκεφθῶμεν περὶ αὐτῆς, ἀπο-
 ροῦμεν ἂν πρέπη πρόοδον νὰ οἰωνίσωμεν ἢ ὀπισθοδρό-
 μησιν. Ἀφ' ἐνὸς βλέπομεν τὰ βιβλία πολλαπλασιαζό-
 μενα, τὰ πιεστήρια ἀδιακόπως σκιρτῶντα ἢ γογγίζοντα
 κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ πολλοὺς εἰλικρινεῖς τῆς πα-
 τρίδος των φίλους, φέροντας εἰς αὐτὴν ἀφθόρους τῶν κό-
 πων καὶ τῆς μελέτης των ἀπαρχὰς εἰς βιβλία πρωτότυπα
 καὶ εἰς μεταφράσεις αἴτινες ἐνοφθαλμίζουσι τὰς ξένας ἰδέας
 εἰς τὴν νέαν φιλολογίαν μας. Ἡ εἰκὼν εἶναι λαμπρὰ ὑπὸ
 αὐτὴν τῆς τὴν ὄψιν, ἀλλ' ἄς τὴν στρέψωμεν καὶ ὑπὸ τὴν
 ἀντίθετον. Συγγραφεῖς καὶ μεταφρασταὶ πολλοὶ, ἀλλ' ἀνα-
 γνῶσται ὀλίγοι βιβλία γράφονται, ἀλλὰ σωρεύονται εἰς
 τὰς ἀποθήκας τῶν βιβλιοπωλῶν ἕως ὅτου τὰ ἀρχαιότε-
 ρα νὰ χρησιμεύουν ὡς τῶν νεωτέρων ἐξώφυλλα, καὶ ἡ ὑ-
 παρξίς των ἀγγελθεῖσα ἅπαξ διὰ τινος τοιχοκολλήτου
 προγράμματος, εἰς τὸ ὁποῖον μέχρι τέλους μόνου τοῦ ἐκ-
 δότου ἐμπρέπει ἡ ὑπογραφή, ἢ διὰ τινος περιοδικοῦ συγ-
 γράμματος, λησμονεῖται πρὶν τὸ βιβλίον ἀκόμη ἀποχαι-
 ρετήσῃ τὸν βιβλιοδέτην. Ὡς συμβιβάζονται τὰ δύο ταῦτα
 φαινόμενα; Εἶναι οἱ ἐκλεκτοὶ οὗτοι τῶν Μουσῶν, πρῶϊ-
 μοι ἄγγελοι τοῦ διαδεχομένου τὸν χειμῶνα ἕαρος τῆς φι-
 λολογίας μας, ἢ μὴν εἶναι καθυστερήσαντά τινα μελωδοῦντα
 πτηνὰ, τὰ ὁποῖα δὲν ἠκολούθησαν ἀκόμη τοὺς ἀποπτάντας
 ζεφύρους καὶ τὰ μαρανθέντα ἄνθη τοῦ θέρους; Τούλαχι-
 στον ἐνθυμοίμεθα ἐποχὴν μακαρίαν διὰ τὴν φιλολογικὴν
 πρόοδον, ὅτε τὸ ἔθνος διψαλαῖον ἔτρεχε πρὸς τὰς σπανίας
 τότε τοῦ φωτισμοῦ πηγὰς, ὅτε τὸν συγγραφέα ἀντέμειβεν
 ἡ εὐχαρίστησις ὅτι οἱ κόποι του ἐξετιμῆθησαν, καὶ τῶν
 συμπατριωτῶν του ἡ εὐγνωμοσύνη. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦτον
 ἢ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ προαγγέλλοντος τὴν ἐπανάστα-
 σιν, ἢ τοῦ ὄργανου του προοδοποιούντος τὴν μεγάλην κί-
 νησιν. Καὶ ἂν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἂν εἰς τοιαύτην αἰτίαν
 πρέπη ν' ἀποδώσωμεν τὸν τότε ζῆλον τοῦ ἔθνους πρὸς
 τὴν ἀνάγνωσιν, τί πρέπει ἐξ αὐτοῦ νὰ εἰκάσωμεν; Ἡ ἀπο-
 κατάστασις τῆς Πελοποννήσου, τινῶν ἰήσων καὶ μικρᾶς
 ταινίας τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἦτον σιδηροῦν πῶμα τὸ ὀ-

ποῖον ἐνῶ ἀπέσβησε τὴν ἐπανάστασιν κατέπνιξε συγχρόνως καὶ πᾶσαν φλόγα ἐνθουσιασμοῦ, καὶ πᾶν ὄνειρον μέλλοντος; Τῶν μεγάλων πραγμάτων παρήλθεν ἡ ἐποχὴ, καὶ οἱ μεταγενέστεροι θέλουν ἀρκῶνται πλέκοντες ἀκινδύως μόνον στεφάνους εἰς τοὺς προγενεστέρους των; Ἄν ἡ ζέσις πρὸς τὴν φιλολογίαν, πρὸς τὸν φωτισμὸν, εἶναι ἐξωτερικὸν τεκμήριον πυρὸς ζέοντος ἐνδομύχως, ἔπρεπε τῶρα νὰ ἐκλείψῃ ἐκείνη καὶ τοῦτο νὰ ψυχρανθῇ, καὶ δὲν ἔπρεπε ἢ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δαψιλευθεῖσα θεῖα ἀντίληψις νὰ ἐντείνῃ αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς δυνάμεις;

Τὸ προκείμενον βιβλίον τὸ ὁποῖον προεκάλεσε τὰς ἄνωτέρω θεωρίας, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο νεοέκδοτον ἠθέληεν ἐπίσης τὰς προκαλέσει, εἶναι ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἰς πᾶν ἄλλο μέρος ἔτυχον δεξιῶσεως φιλοφρονεστάτης, καὶ πολλῶν ἐκδόσεων καὶ πολλῶν χιλιάδων ἀναγνωστῶν δι' ἑκάστην. Ἡ βιογραφία τοῦ Ῥοβινσῶνος Κρούσου, πλάσμα τοῦ ἀγγίνοου καὶ φιλανθρώπου Δεφῶ, στηριζόμενον ἐπὶ ἀληθοῦς συμβάντος, ἐξεωρήθη πανταχοῦ ὡς ἐν τῶν διδακτικωτάτων βιβλίων διὰ τὴν νεολαίαν εἰς τὴν ὁποίαν διδάσκει τὸ μέγα μάθημα τοῦ ἀσκεῖν τὰς ψυχικὰς καὶ σωματικὰς τῆς δυνάμεις, κ' ἐξεδόθη ὑπὸ διαφόρους μορφὰς εἰς ὅλων τῶν πεφωτισμένων ἐθνῶν τὰς γλώσσας. Ἴδου πῶς ὁ Ῥουσσῶς, ὁ αὐστηρὸς ἐκείνος κριτὴς, ὁ μὴ ἐμπιστευόμενος τὴν μόρφωσιν τοῦ τροφίμου του εἰς ἄλλο βιβλίον ἀπὸ τὴν φύσιν, ἐκφράζεται περὶ τοῦ βιβλίου τούτου.

“Ἐπειδὴ, λέγει, ἔχομεν ἀνάγκην καὶ βιβλίων, ὑπάρχει ἐν, περιέχον κατ' ἐμὲ τὴν καλλητέραν πραγματείαν περὶ φυσικῆς ἀγωγῆς. Τὸ βιβλίον τοῦτο θέλει ἀναγνώσει ὁ Αἰμίλιος μου πρῶτον, καὶ μόνον αὐτὸ θέλει ἀποτελεῖ ἐπὶ πολὺ τὴν βιβλιοθήκην του, καὶ εἰς τὸ μέλλον δὲ θέλει κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ἐντὸς αὐτῆς. Τὸ βιβλίον τοῦτο θέλουν σχολιάζει ὡς κείμενον αἱ περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν συνδιαλέξεις μας. Τοῦτο θέλει εἶναι ὁ ἔλεγχος τῆς κρίσεώς μας ἐπὶ τῶν προόδων μας, καὶ ἐν ὅσῳ ἄλλαι ἀναγνώσεις δὲν διαστρέψουν ἐν ἡμῖν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, ἢ ἀναγνώσις τοῦ βιβλίου τούτου θέλει μᾶς ἀρέσκει. Ἀλλὰ ποῖον εἶναι τὸ θαυμάσιον τοῦτο βιβλίον; Ὁ Ἀριστοτέλης; ὁ Πλίνιος; ὁ Βυφῶν; Ὁχι. Ὁ Ῥόβινσῶν Κρούσος. Ἡ μυθιστορία αὕτη χωρὶς τὴν πολυλογίαν της, καὶ λήγουσα εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ῥοβινσῶνος πρὸς τοὺς γονεῖς του, θέλει τέρπει καὶ θέλει διδάσκει τὸν Αἰμίλιον. Θέλω νὰ εἶναι ἐνθουσιασμένος μὲ

τὸν Ῥοβινσῶνα του, νὰ ἐνθυμῆται ἀδιακόπως τὴν καλύβην του, τὰς αἰγὰς του, τὰς φυτείας του, νὰ μανθάνῃ λεπτομερῶς ὄχι εἰς τὰ βιβλία, ἀλλ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν τί πρέπει νὰ πράττῃ ὁ εὐρισκόμενος εἰς τοῦ Ῥοβινσῶνος τὴν θέσιν, νὰ φαντάξῃται ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος Ῥοβινσῶν, ὅτι ἐνδύεται μὲ δέρματα, φορεῖ μέγαν πῖλον, μέγα ξίφος καὶ ὄλην τὴν ἀλλόκοτον ἀποσκευὴν του, ἐκτὸς μόνο του σκιαδίου τοῦ ὁποίου δὲν θέλει ἔχει ἀνάγκην. Θέλω νὰ σκέπτηται ποία ἤθελε λάβει μέτρα ἂν τι τὸν ἔλλειπε, νὰ ἐξετάξῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ ἡρώος του, νὰ ἐρευνᾷ ἂν δὲν παρημέλησε τίποτε ἀφ' ὅσα ἐδύνατο νὰ πράξῃ, νὰ σημειοῖ τὰ σφάλματά του μετὰ προσοχὴν διὰ νὰ τ' ἀποφύγῃ, ἂν ἤθελε ποτὲ εὐρεθῆ εἰς ὁμοίας περιστάσεις ὁ ἴδιος· διότι οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι σχεδιάζει ν' ἀποκατασταθῇ κατ' ὁμοίον τρόπον εἰς ὁμοίαν ἔρημον, καὶ τοιαῦτα εἶναι τὰ ὄνειροπωλήματα τῆς εὐδαίμονος ἐκείνης ἡλικίας, ὅπου ἢ ἐλευθερία καὶ αἱ ὑπόλοιποι ἀνάγκαι ἀποτελοῦσι τὴν εὐτυχίαν.”

Ὡς γνωμοδοτεῖ ὁ Ῥουσῶ, τὸ πρωτότυπον τῆς παρουσίας μεταφράσεως εἶναι ἐπιτομὴ καὶ δὲν ἔχει ἐπομένως τὴν σχοινοτενῆ πολυλογίαν τοῦ συγγράμματος τοῦ Δεφῶ, λήγει δέ καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ὅτε ὁ Ῥοβινσῶν ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν νῆσόν του. Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν κριτικοῦ Λαάρπου ἢ γνώμη περὶ τοῦ βιβλίου.

“Ὁ Ῥοβινσῶν μᾶς διδάσκει πόσα μέσα ὁ μεμονωμένος ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐφεύρῃ διὰ τῆς ἐπιδεξιότητος, τῆς γενναιοτήτος του καὶ τῆς ἔμφρονος συναισθήσεως τῶν ἀναγκῶν του. Ὁ πεπολισμένος ἄνθρωπος, εὐρίσκων περὶ ἑαυτὸν πᾶσαν ἀντίληψιν, δὲν δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ ὅλας του τὰς δυνάμεις, οὐδὲ νὰ γνωρίζῃ ὅλα τὰ μέσα του. Ἄλλ' ὁ μείνας ἔρημος ὡς ὁ Ῥοβινσῶν λαμβάνει ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τὴν ἀγωγὴν τὴν ὁποίαν ἤθελε λάβει ἀπὸ τὴν φύσιν ἂν ἐγεννᾶτο ἄγριος, ὥστε ἡ δύναμις τοῦ σκεπτομένου λογικοῦ ἀναπληροῖ τὰ μαθήματα τῆς συνηθείας καὶ τῆς εὐφυΐας. Διὰ τοῦτο ὁ Συγγραφεὺς τοῦ Ῥοβινσῶνος, μακρυνόμενος ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁδὸν τῶν λοιπῶν συγγραφέων, προσηλῶν ἡμᾶς εἰς ἓνα μόνον ἄνθρωπον ἐν μέστων ἔρημων, καὶ παριστῶν αὐτοῦ μόνου τὴν εἰκόνα ἀπέναντι τῆς φύσεως, ἔχει τὴν πρωτοφυΐαν.”

“Ὁ Ῥοβινσῶν εἶναι τὸ πρῶτον βιβλ. τὸ ὁποῖον ἀνέγνωσα ποτὲ μ' εὐχαρίστησιν, καὶ δὲν ὑπάρχει, νομίζω, παιδίον εἰς τὴν Εὐράπην, τὸ ὁποῖον δὲν θέλει συμφωνήσῃ μ' ἐμέ.”

οὕτω λέγει ὁ Μαρμοντέλος. Ἄλλα πῶς κρίνει τὴν μυθιστορίαν ταύτην ὁ πρῶτος τῶν μυθιστοριογράφων; Ἡ κοινωνία χρεωστεῖ αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην εἰς τὴν μνήμην τοῦ Δεφῶ, γράφει ὁ Βαλτερσκῶτ, διότι συνέγραψε βιβλίον δεικνύον μετ' ἀφελείας καὶ τερπνῶς τὰς ὁδοὺς τῆς προνοίας, καὶ ἐμπλέκον εἰς περίεργον καὶ ὠραίαν διήγησιν ἀρχὰς στερεᾶς καὶ ἀληθοῦς ἠθικῆς. Ὁ συμπατριώτης του Βλαῖρος λέγει " ποτὲ μυθιστορία δὲν ἐγράφη εἰς κἀμμίαν γλῶσσαν καλλήτερα ἀπὸ τὸν Ῥοβινσῶνα. " Ὁ Ἴόνσων διατείνεται ὅτι ὁ Ῥοβινσῶν μετ' ἄλλων δύο συγγραμμάτων τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ἦσαν πάντοτε τὰ ἀσπαστότατα βιβλία διὰ τοὺς ἀναγνώστας. " Τὸ ὕφος τοῦ Δεφῶ, κατὰ τὸν Κάρολον Λάμξον, εἶναι ὠραῖον ἀλλὰ ἀφελές καὶ ἀπλοῦν. Ὁ Ῥοβινσῶν τέρπει ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ εἶναι ἄξιος τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ αὐτῶν τῶν πλουσίων καὶ τῶν πεπαιδευμένων. " Ὁ γνωστός ἱερεὺς τῆς Σκωτίας, Χάλμερς λέγει ὅτι τὸ βιβλίον τοῦτο καὶ ἅμα ἐκδοθὲν ἤρесе καὶ πάντοτε ἀρέσκει, διότι ὀλίγα βιβλία τόσον φυσικῶς συνήνωσαν τὸ τερπνὸν με τὸ ὠφέλιμον. " Τέλος νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ μεταφράσωμεν ἐνταῦθα ὀλόκληρον τὴν γνώμην τοῦ Δόκτορος Βειττίου περὶ τοῦ βιβλίου τούτου, ὡς περιέχουσιν ἀκριβῆ καὶ εὐστοχον αὐτοῦ ἀνάλυσιν. " Οἱ αὐστηρότεροι ἠθολόγοι θέλουν ὁμολογήσει ὅτι ὁ Ῥοβινσῶν εἶναι μυθιστορία τὴν ὁποῖαν ἕκαστος θέλει ἀναγνώσῃ οὐ μόνον πρὸς τέρψιν ἀλλὰ καὶ πρὸς ὄφελος. Πνεῦμα εὐσεβείας καὶ ἀγαθότητος πνέει δι' ὅλου τοῦ συγγράμματος, τὸ ὁποῖον δεικνύει προφανέστατα τὴν σπουδαιότητα τῶν μηχανικῶν τεχνῶν, τὰς ὁποίας οἱ μὴ γνωρίζοντες τὴν στέρησίν των σπανίως ἤξεύρουσιν νὰ ἐκτιμήσουν, καὶ τέλος παριστᾷ εἰκόνα ζωηρῶν τῶν δεινῶν τῆς ἐρημίας, καὶ ἐπομένως τῆς γλυκύτητος τῆς κοινωνίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας καὶ ἀντιλήψεως. " Τοῦ τερπνοῦ καὶ ὠφελίμου τούτου βιβλίου ὑπῆρχεν ἀρχαία μετάφρασις εἰς τὴν γλῶσσάν μας· ἀλλὰ ἡ γλῶσσα τῆς μεταφράσεως ἐκείνης διὰ τὴν παρούσαν ἐποχὴν εἶναι ἀθλιεστάτη, ἀμφιβάλλομεν δὲ ἂν δύναται νὰ ἦτον καλὴ δι' ὅποιανδήποτε ἐποχὴν. Ἡ παρούσα μετάφρασις δὲν ἐγένεν ὡς ἡ πρώτη ἐπὶ τοῦ Γερμανικοῦ συγγράμματος τοῦ Κάμπη, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς τῶν πολλῶν Ἀγγλικῶν συνόψεων, εἶναι δὲ εἰς ὕφος εὐκατάληπτον καὶ εὐανάγνωστον, ὥστε δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τέρψιν καὶ ὠφέλειαν καὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων.